

**İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ PROGRAMLAR ENSTİTÜSÜ
HUKUK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

İKTİDARIN MEŞRUIYETİNİN SİNEMADA İZDÜŞÜMÜ

**Gizemsu KİRACI
113614028**

Dr. Öğr. Üyesi Gökçe ÇATALOLUK

**İSTANBUL
2020**

İktidarın Meşruiyetinin Sinemada İzdüşümü
The Projection of Legitimacy of Power in Cinema

Gizemsu KİRACI

113614028

Tez Danışmanı : **Dr. Öğr. Üyesi Gökçe ÇATALOLUK** (İmza).....

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Doç. Dr. Birden GÜNGÖREN BULGAN** (İmza).....

Galatasaray Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Alişan ÇAPAN (İmza).....

İstanbul Bilgi Üniversitesi

Tezin Onaylandığı Tarih : 24.01.2020

Toplam Sayfa Sayısı : ....104.....

Anahtar Kelimeler (Türkçe)

- 1) İktidar
- 2) Yasa
- 3) Meşruiyet
- 4) Güvenlik
- 5) Distopya

Anahtar Kelimeler (İngilizce)

- 1) Power
- 2) Law
- 3) Legitimacy
- 4) Security
- 5) Dystopia

ÖNSÖZ

Bu tezin her aşamasında beni cesaretlendiren ve değerli katkılarını sunan sevgili danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Gökçe Çataloluk'a; her koşulda sonsuz desteklerini hissettiğim babama ve anneme; bu sürecin en yakın tanığı olarak her daim yanımda olan, desteği ve katkılarıyla bu çalışmayı anlamlandıran Berkant'a; emeğini ve desteğini paylaşan Meltem'e; bu tezi yazmam konusunda beni teşvik eden ve yol gösteren Hilal'e, Naci'ye ve Çiğdem'e; bu süreci benim için kolaylaştıran iş arkadaşlarım Gülcan Tutkun'a, Pelin'e ve Simge'ye teşekkürlerimle.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ABSTRACT	vi
ÖZET.....	vii
GİRİŞ	1
1. İKTİDAR VE MEŞRUIYET SORUNU.....	3
1.1. İktidar-Siyasi İktidar-Devlet Kavramları.....	3
1.2. İktidar ve Meşruiyet İlişkisi	7
1.3. Meşruiyetin Kaynakları ve Değişimler.....	9
1.4. İktidarın ve Meşruiyetin Krizi.....	15
1.4.1. Devletin Sınırlarını Genişletme Çabası: Olağanüstü Hal.....	15
1.4.2. 21. Yüzyılda Meşruiyet Krizi	17
1.4.3. Meşruiyet ve İtaat Aracı Olarak Güvenlik Paranoyası.....	20
2. HUKUK VE SİNEMA	29
2.1. Tarihsel Olarak Ütopya ve Distopya Anlatımı	29
2.2. Hukuk ve İktidara Sinemasal Bakışın Olanakları	35
3. İKTİDARIN VE MEŞRUIYETİN SİNEMADA GÖRÜNÜMLERİ	42
3.1. Köpekdişi	42

3.2. Sineklerin Tanrısı.....	58
3.3. Brazil	70
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA	91

ABSTRACT

Power refers to a complicated and multi-dimensional structure even though it is a type of relation in itself. Since any kind of power could not continue its existence by absolute force, the establishment and permanence of this kind of relation requires acceptance by those subjected to it. Power should be considered with the notion of legitimacy within this context. Legitimacy could be obtained from divine sources and supernatural powers in the past, however after modernization it was also started to seek in earthly sources and the acts derived from human mind has been based upon the legitimacy of power. Throughout history in order to gain legitimacy the manner of power holders has been varied according to the dynamics of the relations between power and its subordinates. Notion of security, which Hobbes addresses by Leviathan and also underlies in the Theory of Social Contract, is a legitimacy tool still valid nowadays. The security-driven legal system and legitimacy fiction of the power holders could lead to a social order dominated by fear which may cause it to become a dystopia. In this sense, it can be said that legitimacy has a fictional features which make the power relations invisible. In this study, structure of power, generation of law and creation of legitimacy using security by power holders as well as milestones regarding the creation of legitimacy have been researched in the scope of cinema, which is a form of expression based on fiction and has a particular reality, and their implicit relation has been discussed.

ÖZET

İktidar, bir güç ilişkisi olmakla birlikte, karmaşık ve çok boyutlu bir yapıyı ifade eder. Hiçbir iktidar, salt güç kullanarak varlığını sürdürmeyeceğinden, bu ilişkinin kurulması ve devamlılığı, iktidara tabi olanlar nezdinde bir kabul gerektirir. Bu bağlamda iktidarı, meşruiyet kavramı ile birlikte ele almak gerekmektedir. Meşruiyet, tanrısal kaynaklardan ve doğaüstü güçlerden sağlanabildiği gibi, modernleşme ile dünyevi kaynaklarda aranmaya başlanmış ve insan aklını temel alan yasalar, iktidarın meşruiyetine dayanak oluşturmuştur. Tarih boyunca, iktidar ve ona tabi olanlar arasındaki ilişkinin dinamiklerine göre iktidarın meşruiyet sağlama biçimleri de değişiklik göstermiştir. Hobbes'un Leviathan ile ortaya koyduğu toplum sözleşmesi kuramının da temelinde yer alan güvenlik kavramı, günümüzde de geçerliliğini koruyan bir meşruiyet aracıdır. İktidarın güvenlik odaklı hukuk ve meşruiyet kurgusu, korkunun hâkimiyetine giren toplumsal düzenin bir distopyaya dönüşmesine neden olabilecektir. Bu anlamda meşruiyetin, güç ilişkilerini görünmez kılan kurgusal bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Bu çalışmada iktidarın yapısı, üretilen yasa ve iktidarın güvenlik üzerinden meşruiyet yaratımı ile bu meşruiyet yaratımına dair kırılmalar, farklı bir gerçeklik üzerinden işleyen ve kurguya dayalı bir ifade biçimi olan sinema aracılığıyla incelenmeye ve bu örtük ilişki irdelenmeye çalışılmıştır.

GİRİŞ

Bu çalışma, çağımızın içinde bulunduğu politik ve ekonomik krizlere, korku ve kaygı ortamına rağmen, iktidarın nasıl meşruiyet yaratarak itaat sağladığı sorusu ile ortaya çıkmıştır. İktidarın, gücün kullanımını, bir sebebe veya yasaya dayandırmak zorunda olması, yasa ile uygulama ilişkisinin, iktidarın tanımlanması ve meşruiyet yaratımındaki önemini ortaya koyar. Bu anlamda iktidar ve meşruiyet ilişkisinin incelenmesi, iktidarın ve yasanın ne olduğu sorularını da sormayı gerektirmiştir. Bu çalışmanın 1. bölümünde, toplumda bulunan karmaşık güç ilişkilerinden doğan iktidar kavramı tanımlanmaya ve iktidar, siyasi iktidar, devlet kavramlarına değinilerek bu ayrımların işlevleri irdelenmeye çalışılmıştır.

Her düzeyde iktidarın, kuruluş aşamasında meşruiyete ihtiyacı vardır ve iktidarların devamlılığı sağlamak adına onu yeniden üretmesi gerekmektedir. Bu bağlamda meşruiyet daimi bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkar. İktidarın kabul görmesi bir anlamda meşruiyet kurgusunun da kabulüne bağlıdır. İktidar ve meşruiyet ilişkisinde, hukukun meşruiyeti sağlama rolü, meşruiyet yaratımında tarihsel süreçte yaşanan kırılmalarla birlikte ele alınmış, bu değişimlerin de günümüzde yaşanan meşruiyet krizine uzanan noktaları incelenmeye çalışılmıştır.

Modern düşünce ile yasa, dünyevi kaynaklara yönelmiş ve buna uygun meşruiyet kalıpları ortaya konulmuştur. Ancak rasyonel temellere dayansa dahi, iktidarın, varlık sebebini güvenlik sağlamaya indirgemesi, meşruiyetini bu noktadan kurmasına neden olmuştur. Bu noktada, yasa da güvenlik çerçevesinde şekillenmiştir. Bu yaklaşım iktidarların otoriterleşmesine neden olmuş, güvenlik toplumsal hayatın da gündelik ilişki biçimlerinin de belirleyicisi olmuştur. Bu bağlamda tarihsel süreçte, Aydınlanma ile kurulan ütopyanın yerini distopyaya bıraktığı söylenebilecektir.

Buradan hareketle bu çalışmanın 2. bölümünde ütopyayı ve distopyayı yaratan toplumsal koşullar incelenmiş, hukukun iktidar ile meşruiyeti anlama konusundaki sınırlı yapısını, karşıtlıklar ve paralelliklerle aşabilmek adına interdisipliner çalışmalardan faydalanılmıştır. Kurgusal niteliklerinin benzerliği ile hukuk ile sinemanın, iktidar, hukuk ve meşruiyet ilişkisini anlamlandırmaya dair olanakları incelenmiştir.

Sinema, hayatın kendisini yansıttığı gibi, zamansal ve meknsal sınırı aşarak farklı bir gerçeklik deneyimi de sunar. Bu anlamda sinema, görünen kadar görünmeyenin de dâhil olduğu bir ifade biçimidir. Sinema, bugünden bakıldığında uzak görünen bir distopik tahayyülü, bugünün gerçekliği ile kesişen şekilde sunarak, gerçekliğin bir kurgu ile yeniden inşasına imkân tanıyabilir. Bu anlamda sinemanın, hem gerçekliğin sorgulanmasına hem de farklı bakış açılarıyla, hukuk, iktidar ve meşruiyet gibi örtük ilişkilerin üzerindeki perdenin aralanmasına olanak sağlayabilmesi amacıyla yöntem olarak, bu ilişkilerin filmler üzerinden değerlendirilmesi tercih edilmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın 3. bölümünde, iktidarın distopyayı yaratan meşruiyet ve hukuk kurgusu, yine bir kurgu olan sinema ile dşnlmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda iktidarın yapısı ve meşruiyeti, yasa ve uygulama ilişkisi, ona tabi olanlar nezdinde nasıl itaat sağladığı gibi sorulara, Köpekdişi, Sineklerin Tanrısı ve Brazil filmleri üzerinde yapılan incelemelerle cevaplar aranmıştır. Bu filmler, aile, grup ve devlet gibi farklı düzeyde iktidarlara ele almaları ve belirli bir döneme veya coğrafyaya özgülenmemiş olmaları nedeniyle tercih edilmiş, güvenliğin meşruiyet aracı olduğu her duruma dair ortak çıkarımlar elde edilmeye çalışılmıştır. Güvenlik eksenli bir iktidarın, buna bağlı olarak hukuk kurgusunun ve yaşamın nasıl Şekillendiği sorularına, filmlerde yaratılan distopik dünyanın imgeleriyle cevaplar aranmaya çalışılmıştır. Bu anlamda bu çalışma, iktidarın meşruiyet kurgusunun sorgulanmasına dair bir çabadır.

1. İKTİDAR VE MEŞRUIYET SORUNU

1.1. İktidar, Siyasi İktidar ve Devlet Kavramları

İktidar, geniş anlamda hayatın her alanında, özne, güç, konum, gibi tanımlara karşılık olarak kullanılabilen bir kavramdır¹. İktidarın toplumsal hayatın kılcal damarlarında dahi gözlenebilir oluşu, bu kavramın önemini arttırdığı kadar onu tanımlamayı da zorlaştırır². En genel anlamıyla, bir öznenin, diğeri üzerinde istediği bir şeyi yaptırabilme gücü olarak tanımlanabilir. Ancak toplumsal yapının karmaşıklığı nedeniyle iktidar, bu iki taraf arasında sabitlenmiş bir ilişki olmayıp, çok boyutlu bir yapıdır.

Şüphesiz ki iktidar, bir güç ilişkisidir. Weber, güç (*Macht*) kavramını, bir sosyal ilişki içindeki aktörün, dirence rağmen istediği şeyi yapabilme durumu olarak tanımlamıştır³. Kaba güç kullanımını, yönetim için olağan bir yöntem olarak görmemekle birlikte siyasi bir yapının son çare olarak başvurulabileceği bir tehdit aracı olarak görmüştür⁴. Günümüzde ise güç kullanımı, devletin onayı olması halinde yasal kabul edilmektedir. Bir başka deyişle güç, yasal anlamda devletin tekelindedir⁵.

Güç kavramından hareketle, Egemenlik⁶ (*Herrschaft*) kavramı ise bir kaynaktan çıkan emirlere bir grubun itaat etme ihtimali olarak tanımlanmış olmakla, sadece başkaları üzerinde güç kullanmayı veya etkide bulunmayı ifade etmez. Egemenlik

---

¹ Cemal Bâli Akal, İktidarın Üç Yüzü, Dost, 2014, s. 342

² H.Tarık Şengül, “İktidar”, *Siyaset Bilimi* (der.), Yordam, 2012, s. 41

³ Max Weber, Bürokrasi ve Otorite, (çev: H. Bahadır Akın), Adres, 2005, s.28

⁴ Max Weber, Bürokrasi ve Otorite, (çev: H. Bahadır Akın), Adres, 2005, s. 30-31

⁵ A.g.e, 2005, s. 33

⁶ A.g.e, s.28 (Weber, egemenlik için “Herrschaft” kavramını kullanmaktadır. Weber’in “legitim herrschaft” ile ilgilenmesi nedeniyle, bu kelimeye uygun karşılığın “otorite” olabileceği belirtilmiştir.)

(otorite) bir alışkanlığa dayanabileceği gibi, rasyonel sebeplere de dayanabilir. Ancak her şekilde, asgari de olsa gönüllü bir kabulü gerektirir⁷.

Ancak güç, iktidar kadar karmaşık olmayıp, doğrudan ve zorlayıcıdır. Canetti'nin kedi ile farenden yola çıkarak verdiği basit ama çarpıcı örnek, iktidarın karmaşık yapısını ifade eder:

Kedi, gücü, fareyi yakalamak, onu ele geçirmek, pençelerinin arasında tutmak ve nihai olarak da öldürmek için kullanır. Ama fareyle oynamasında başka bir etken vardır. Kedi, farenin gitmesine izin verir, birazcık kaçmasına, hatta arkasını dönmesine fırsat tanır; bu süre boyunca fare artık güce maruz değildir. Ancak hala kedinin iktidarı alanının içindedir ve her an tekrar yakalanabilir... Kedinin egemen olduğu uzam, fareye yaşattığı umut anları, bir yandan da bütün bu zaman zarfında onu yakından izlemeyi sürdürmesi ve onu yok etmeye gösterdiği ilgiyi ve yok etme niyetini asla elden bırakmaması... Yani uzam, umut, dikkatle izleme ve yok etme niyetine iktidarın ta kendisi denebilir⁸.

Bu anlamda güçten farklı olarak iktidar, iktidar olan ile ona tabi olan arasındaki, her zaman aynı şiddette olmayan ilişkileri kapsayan ve doğrudanlıkla düşünülemez tüm alanı ifade eder.

Toplumsal güç ilişkilerinin birinci ögesi eşitsizlik olmakla birlikte, bir kişinin diğerini, bir şey yapmaya ya da yapmamaya zorlayabilmesi bu eşitsizlikten kaynaklanır. Robert Dahl'a göre bir insanın diğeri üzerinde, o istemeseydi yaptıramayacağı bir şeyi yaptırması "etki"dir ve güç ile eşanlamlıdır. İki kişi arasındaki bu güç farkından doğan eşitsizlik, hukuki değil fiilidir. İktidar ise bu gücün kullanımının, yaptırım tehdidi içeren özel bir tipidir⁹.

---

⁷ Max Weber, Ekonomi ve Toplum, Cilt-1, (çev: Guenther Roth), Yarınl, 2012, s. 331 (egemenlik kavramı burada da otorite anlamında kullanılmaktadır.)

⁸ Elias Canetti, Kitle ve İktidar, (çev: Gülşat Aygen), Ayrıntı, 2010, s. 284

⁹ Maurice Duverger, Siyaset Sosyolojisi, (çev: Şirin Tekeli), Varlık, 1982, s. 180-182

Bauman'a göre iktidarın anlamı, otorite kullanarak tanımlama hakkıdır. İktidar mücadelesi, tanımlama ve karşıtlarından gelen tanımları geçersiz kılma ile göz ardı etme hakkını elde etme ve bu hakkı kendinde tutma üzerinedir¹⁰. Bu tanımlama hakkı, kendisine yönelik olduğu gibi düşmanını belirlemeye de yöneliktir. Bertrand Russell'a göre iktidar, alınması istenen sonuçların ürünüdür ve bireyi üç şekilde etki altına alabilir: bedeni üzerine doğrudan güç uygulayarak, ödül veya ceza vererek ya da fikirlerini etkileyerek¹¹. Duverger ise, iktidarın ancak olağan dışı durumda zorlayıcılığa başvuracağını, olağan durumda başvurduğu yöntemlerin farklı olduğunu ifade eder. Bu noktada iktidara boyun eğilmesini, onun meşru görülmesine bağlar¹². Ona göre "İktidarı iktidar yapan şey onun meşruluğudur¹³." Her siyasi iktidar ilişkisi iki taraf arasındaki güç ilişkisi olması nedeniyle baskıyı ve zorlamayı barındırır. Bunu meşrulaştıran ise iktidara tabi olanların bu baskı ve zorlamanın gerekliliğine ve haklılığına inanmış olmalarıdır¹⁴. Bu anlamda iktidar ile ona tabi olanlar arasındaki ilişki fiilen eşitsizdir. Dolayısıyla bu iki taraf arasında yapılan bir sözleşme, güç ilişkilerin gizleyen bir yaklaşımla liberal hukuk anlamında iki eşit özne arasında yapıyor kabul edilse de esasında bir eşitsizlik ilişkisidir¹⁵. İktidar, ancak ona sahip olan kişinin, buyurma ve kendisine itaat edilmesini talep etme hakkına sahip olması durumunda vardır. Buna karşılık olarak da bu buyruklara uymak durumunda olanlar için de otorite kabul edilen kişi veya kişilere karşı toplumun değerler sisteminin itaat zorunluluğu yüklemiş olması gerekir¹⁶.

Liberal yaklaşımın aksine Marksist yaklaşımda ise iktidar ilişkileri, sınıf ilişkileridir ve toplumsal yaşamın merkezindedir. Devlet, bu sınıf ilişkilerinden bağımsız olmadığı için modern devlet, kapitalist devlettir. Bu nedenle iktidar ilişkileri kapitalist devlet ve toplumdan ayrı düşünülemez. Poulantzas da iktidara

---

¹⁰ Zygmunt Bauman, Bireyselleşmiş Toplum, (çev: Yavuz Alogan), Ayrıntı, 2005, s. 254

¹¹ Bertrand Russell, İktidar, (çev: Mete Ergin) Cem, 1990, s. 35-36

¹² Duverger, s. 183

¹³ Duverger, s. 188

¹⁴ Cemal Bâli Akal, İktidarın Üç Yüzü, Dost, 2014, s.352

¹⁵ A.g.e., s. 189-190

¹⁶ A.g.e., s. 194

sınıfsal perspektiften yaklaşır; iktidar, bir sosyal sınıfın özgül nesnel çıkarlarını gerçekleştirme kapasitesidir¹⁷. Weberyen yaklaşımda ise devlet iktidar ilişkilerinin odağındadır; modernleşme ile bireyin örgütler vasıtası ile temsil edildiği durumda, en tepedeki konumuyla, sahip olduğu iktidarını topluma karşı özerk bir şekilde kullanma gücüne ve şiddet kullanma tekeline sahiptir¹⁸.

Modern yaklaşıma eleştiri olarak Foucault, iktidarın merkez üzerinden ele alınmasına ve depolanabilir olarak görülmesine itiraz eder. Modern anlayışın merkezi iktidarı yerine toplumun her yerine ve tüm ilişki biçimlerine yayılmış bir iktidar fikrini öne sürer. Bu yaklaşımın, iktidarı düşünürken devletin önemsizleştirilmesi değil, iktidarın sadece devletle sınırlanmasına yönelik bir itiraz olduğuna ilişkin görüşler bulunmaktadır¹⁹.

Poulantzas, Foucault'nun iktidar ilişkisini, kendinden başka hiçbir temeli olmayan ve her zaman içkin olan basit konumlanış şeklinde ele almış olmasıyla, bu iktidara karşı herhangi bir direnişi de olanaksız kıldığı gerekçesiyle eleştirmektedir²⁰.

İktidarı, siyasi iktidar ve devlet gibi ayrımlar üzerinden ele alan yaklaşımlar da mevcuttur. İktidar ve siyasi olmayan (ekonomik, dinsel-ailesel vs.) iktidar ayrımı, devlet harici toplulukların ilkel bir başlangıç olarak görülmesine, buradan hareketle devletin en üstün toplum tipi olarak kabul edilmesine neden olabilecektir. Aynı zamanda topluluğun tavrının, devlet hukukundan üstün tutulan normlara göre belirlendiği durumlarda, meşruluk ile yasallığın karıştırılmasına yol açabilir²¹. Devleti siyasi iktidardan ayırarak en üstte konumlandırmak yerine, siyasi iktidarı genel bir kavram olarak ele alıp, devleti de bir siyasi iktidar tipi olarak ele alınmasını benimseyen yaklaşım da mevcuttur. Her

---

¹⁷ Nicos Poulantzas, *Siyasal İktidar Ve Toplumsal Sınıflar*, (çev: Şule Ünsaldı), Epos, 2014, s. 116

¹⁸ H.Tarık Şengül, "İktidar", *Siyaset Bilimi* (der.), Yordam, 2012, s. 44-46

¹⁹ A.g.e., s. 47-49

²⁰ Nicos Poulantzas, *Devlet, İktidar, Sosyalizm*, (çev: Turhan Ilgaz), Epos, s.165

²¹ Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, (çev: Şirin Tekeli), Varlık, 1982, s. 195-197. Duverger bu duruma, sendikaların grev kararına uyan sendika üyesi nezdinde sendika yöneticisinin iktidarını ve kilisenin buyruklarını devletin buyruklarına üstün tutan Katolik için Papanın iktidarını örnek vermektedir. Bu durumda yasal olmayanın meşruluğu gündeme gelir.

siyasi iktidar tipi, yasa ile uygulama arasında bir bağ kurar²². Bu yasa ve uygulama arasındaki ilişkinin diğer adı siyasi iktidar ilişkisidir²³. Siyasi iktidar tipleri, yasa ile uygulama ilişkisinin de farklılığa göre şekillenecektir²⁴. Bu noktada yasa ve uygulama ilişkisinin var olduğu basit toplumlardan daha karmaşık yapılara, siyasi iktidarı bu ilişkide incelemek olanaklıdır. “Bu bağlamda iktidar-siyasi iktidar ayrımı işlevsel değildir²⁵.”

Bu tartışmalar ışığında, siyasi iktidara bir tarafın diğer tarafa istediğini yaptırabilmesi şeklinde yapılacak bir tanım, iktidarın ilişkisel boyutunu dışlayan iki boyutlu bir tanımdır. İlişkisel iktidar tanımında iktidar tek başına bir özne, güç veya konum belirtmez bir ilişkiler yumağına işaret eder. Karmaşık ama kurallı değiş-tokuş ilişkilerine bağlı olarak ele alınan iktidar, bu değiş-tokuş ilişkisinde avantajsız sayılan tarafın rızasını kazanabilmişse ise meşrudur²⁶.

İktidar sosyolojik, ekonomik, siyasi ve hukuki anlamda ele alınabilir ancak her halükarda basit anlamda bir güç kullanımını, eşitsiz bir ilişkiyi ifade eder. Bu güç kullanma yetkisini elinde tutanın, bunu bir sebebe veya yasaya dayandırmak zorunda olması, iktidarı, meşruiyet birlikte düşünmeyi zorunlu kılar²⁷.

1.2. İktidar ve Meşruiyet İlişkisi

İktidar ilişkisi, eşitsiz bir ilişki olması nedeniyle, güçsüz konumda olanın, bu eşitsiz ilişkiyi kabulü halinde sürdürülebilecektir. Bu, iktidar ilişkisinin baskı ve onay unsurlarını aynı anda içermesi gerektiğini gösterir²⁸. Devlet düzeyinde olsun veya olmasın, güç kullanma yetkisini elinde bulunduran her iktidar, sadece güç kullanarak varlığını devam ettiremeyeceği için meşruiyete ihtiyaç duyar. İktidar

---

²² Cemal Bâli Akal, İktidarın Üç Yüzü, Dost, 2014, s. 323

²³ A.g.e., s.15

²⁴ A.g.e., s. 324

²⁵ A.g.e., s. 342

²⁶ Cemal Bâli Akal, İktidarın Üç Yüzü, Dost, 2014, s. 346-347

²⁷ Halis Çetin, Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti Meşruiyetin İktidarı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 58, Sayı 3, 2003, s. 64

²⁸ Oktay Uygun, Devlet Teorisi, On İki Levha, 2019, s. 7-8

açısından meşruluk, her zaman güncelliğini koruyan bir sorun ve daimi ihtiyaçtır. İktidarın, gücün meşruluğu konusunda bir inanç yaratması ve bu inancı geliştirmesi gerekir²⁹. Bu noktada otorite kavramı gündeme gelmektedir. Otorite, iktidarı elinde bulunduran kişileri tanımlamak üzere kullanılmaktadır³⁰. İktidar bir edimde bulunabilmeyi ifade ederken, otorite, bu konumdaki kişinin buyruklarının meşru kabul edildiğini gösteren yönetme yetkisini ifade eder³¹. Otorite sahibinin konumunu ve gücün kullanım araçlarını belirleyen şey bu meşruluk kurgusunun kabul görmesi ve ona uyulmasıdır. Buna göre, Weberyen anlamda meşru otorite, yasanın meşruluğuna ve otorite sahibinin bu yasaya göre emir verme hakkının olduğuna dair rasyonel temellere dayanıyorsa ‘yasal otorite’, sürdürülen kutsal geleneklere göre kullanılan gücün meşru olduğuna inancına dayanıyorsa ‘geleneksel otorite’, bireysel özelliklerinden kaynaklı olarak üstün görülen kişinin emirlerinin de kutsal olarak görülmesine dayanıyorsa ‘karizmatik otorite’ olarak tanımlanmıştır³². Ancak iktidar gibi karmaşık bir yapının meşruluğunun, bu denli net bir ayrıma dayanması pratikte mümkün olmadığından bu otorite tipleri genelde iç içe geçmiş şekilde gözlemlenmektedir.

Duverger’e göre iktidarın meşruluğu, iktidara tabi olanlar nezdinde iktidar olarak kabul edilmiş olmasından kaynaklanır. Bu kabulü sağlayamayan iktidar ise meşru değildir. Meşru olmayan iktidar, yalnızca güçten ibarettir ve güç kullanarak itaati sağlayamadığı takdirde varlığını sürdüremez. Bu noktada meşruiyet, bu zor kullanma yetkisine karşılık, iktidara tabi olanlara da itaat sorumluluğu yükleyen subjektif bir kavramdır. Duverger, meşruluğun, iktidarın, o toplumun değerlerine uygunluğundan kaynaklandığını ileri sürerek, gelenek, karizma, yasa gibi meşruluk kaynaklarını ise toplumların kendine özgü meşruluk algılarını evrenselleştirme çabası olarak görür³³.

---

²⁹ Max Weber, Bürokrasi ve Otorite, (çev: H. Bahadır Akın), Adres, 2005, s. 36

³⁰ Maurice Duverger, Siyaset Sosyolojisi, (çev: Şirin Tekeli), Varlık, 1982, s.190

³¹ Rod Hague-Martin Harrop, Siyaset Bilimi Karşılaştırmalı Bir Giriş, (çev: İbrahim Yıldız, Soner Torlak, İdil Çetin), Dipnot, 2016, s. 26

³² Max Weber, Bürokrasi ve Otorite, (çev: H. Bahadır Akın), Adres, 2005, s. 38-40

³³ Maurice Duverger, Siyaset Sosyolojisi, (çev: Şirin Tekeli), Varlık, 1982, s. 194

Meşruiyetin sarsıldığı veya üretilemediği durumlarda ise iktidar, geçerli meşruiyet anlayışına dayalı olarak varlığını sürdüremiyorsa, sadece zor ve şiddet ile devam edemeyeceğinden, kendine uygun meşruluk kalıpları yaratabilir³⁴. Dolayısıyla meşruluk koşullara göre değişebilmesi nedeniyle, her topluluk ve somut durumla birlikte değerlendirilmesi gereken, soyut olarak tanımlanamayan bir kavram olarak karşımıza çıkar.

1.3. Meşruiyetin Kaynakları ve Değişimler

İktidarın, varlığını sürdürebilmesi için meşruiyeti sürekli yeniden üretmesi gerekmektedir. Habermas'a göre, "Meşruiyet, siyasi bir buyruğun doğru ve adil olarak tanınması için iyi kanıt veya argümanların olması anlamına gelir³⁵." Tarihsel süreçte bu kanıt ve argümanlar, doğaüstü kaynaklardan sağlanabildiği gibi, rasyonel kaynaklara da dayandırılmıştır.

Modern döneme kadar yasa, aşkın bir kaynaktan gelmekte ve sorgulanamamaktadır. Modern dönemde ise laik ve demokratik rejim fikirleriyle, toplum, insan aklına dayanan yasaların yaratıcısı konumunu almıştır³⁶. Bu bağlamda iktidarın meşruiyetini tanrıya ve kiliseye dayandıran Ortaçağ düşüncesine karşılık, sosyal ve siyasi koşulların değişimi sonucu, 16. yüzyıl-18. yüzyıl arasında modernitenin doğuşu ile laiklik ve kaynağı yeryüzünde aranan bir iktidar fikri ortaya çıkmıştır.³⁷ Siyasal otorite, tanrının buyruklarına bağlı olmayan, eleştirilebilir bir kavram haline gelmiştir³⁸. Siyasi iktidarın ilahi kaynaklardan kopuşuyla, doğaya gönderme yoluyla bulunan yasalara dayanan hukuk devleti düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu noktada meşruiyet anlayışının da değişmesi gerekmiştir³⁹.

---

³⁴ Münci Kapani, Siyaset Bilimine Giriş, BB101, 2015, s. 96-97

³⁵ Jürgen Habermas, Communication and the Evolution of Society, Beacon Press, 1979, s. 178

³⁶ Oktay Uygun, Devlet Teorisi, On İki Levha, 2019, s. 8

³⁷ Christian Ruby, Siyaset Felsefesine Giriş, (çev: Aziz Ufuk Kılıç), İletişim, 2012, s. 63

³⁸ A.g.e., s. 66-67

³⁹ A.g.e., s. 77-78

Machiavelli’de iktidar, tanrısal kaynaktan bağımsızlaşmış, yönetme yetkisi iktidarın kendisinde toplanmıştır Machiavelli’ye göre yöneticinin kendini bağladığı ve yapmakla yükümlü olduğu şey zararına sonuç doğuracaksa onu yapmaktan vazgeçebilir. Bu noktada iktidar taahhüdünü ihlal etmeyi haklı sebeplere dayandırabiliyorsa bu eylemi meşrudur. Bir üst mahkemeye tabi olmayan iktidarın eylemlerinde her zaman sonuca bakılmalıdır ve devletin devamlılığını sağlama amacına hizmet eden her türlü araç kabul edilecektir⁴⁰. Ancak iktidarın meşruluğunu sağlayan, yönetme yetkisinin dayandığı, kendisi dışında bir kaynak gösterilmemiştir. Tanrı, bir meşruiyet kaynağı olmaktan çıkmış ancak yerine yenisi de konulmamıştır⁴¹. Buna göre iktidarı kendinden başka bağlayan bir şey öngörülmediğinden meşruluk kaynağı kendisidir denebilir ki zaten Machiavelli’nin bir meşruluk arayışı da bulunmamaktadır.

Kendinden başka bir odağa göndermede bulunmayan bir iktidarın süreklilik sağlaması beklenemez. Bu noktada, Bodin tarafından ortaya konan egemenlik kavramı ile iktidara süreklilik kazandırılır. Egemenlik, iktidara tabi olanlar üzerindeki mutlak ve sürekli güçtür. Bu, egemeni sınırlayan başka bir iktidar olmaması ve kendi koyduğu yasalarla dahi bağlı olmaması anlamına gelir. Yine de egemen, temel yasalarla bağlıdır ancak bu yasayı ihlal etmesi, egemenin iktidarına karşı gelme hakkı vermez. Devletin diğer iktidarlardan farkı egemen bir iktidar olmasıdır. Böylece kalıcı olan hükümdar değil, devlettir⁴².

Hobbes’un Leviathan’ı (1651) ile gücün, tanrının yerine, doğa durumundan kurtulma çabasından doğan toplumsal konsensüs ile iktidara verildiği düşüncesine dayanan sosyal sözleşme kuramı ortaya çıkar⁴³. Hobbes, doğa durumunu savaş ve rekabet hali ile ölüm korkusunun hüküm sürdüğü bir yer olarak tasvir eder. Bu noktada, doğa durumundaki insan, akli ile “senin de hakkını ona bırakman ve onu bütüne eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye veya bu heyete bırakıyorum” diyerek bir tabiiyet sözleşmesi yoluyla

---

⁴⁰ Machiavelli, Prens, (çev: Kemal Atakay), Can, 2017, s. 102-103

⁴¹ Oktay Uygun, s. 185

⁴² Oktay Uygun, Devlet Teorisi, On İki Levha, 2019, s. 189-195

⁴³ Hobbes’a erişimi sağlayan süreç için bkz: Cemal Bâli Akal, İktidarın Üç Yüzü, Dost, 2014, s. 76-78

meşru güce sahip ölümlü tanrıyı yaratır⁴⁴. Meşruiyet kaynağı, konsensüsün yarattığı toplum sözleşmesidir. Bu sözleşme ile Hobbes, modern devletin habercisi olarak, hem yasayı söyleme hem de onu uygulama gücünü tek bir güce vererek, tanrıya göndermeye ihtiyaç duymadan yeryüzünde meşruiyet zemini yaratmıştır⁴⁵. Bu güce meşruiyet kazandıran şey, yönetilenlerin rızasını sağlayan otoritesidir⁴⁶. Egemenin iradesi ile konulan pozitif yasaların üstünde, tanrısal ve hiçbir güç tarafından ilga edilemeyecek olan doğal yasalar bulunmaktadır. Doğal yasaya aykırı olmayan her şey pozitif yasa olarak konulabilir⁴⁷. Egemen güç, kendi koyduğu pozitif yasalara tabi olamaz ancak doğa yasalarına tabidir⁴⁸.

Doğa durumu tasviri, Locke tarafından da kullanılmıştır. Locke'un doğa durumu ile kastettiği ise Hobbes'tan farklı olarak, belirsizlik veya düzensizlik değildir; ona göre doğa durumunda, doğa yasasına uygun şekilde yaşam ve güvenlik mevcuttur. Devlete duyulan gereksinimi ise doğa yasasının ihlal edilmesine dayandırmıştır. Bu ihlal, kişinin yargıç gibi hareket etmesine neden olabilir ve doğa durumunda mülkiyet hakkı da tehlikededir. Bu nedenle sözleşme ile iktidara devredilen yönetme hakkı değil, güvenliği sağlama ve yargılama hakkıdır. Hobbes'un keyfi ve mutlak iktidarına karşın Locke, iktidarı sınırlamıştır. Devlet bu sınırları ihlal ederek kişilerin can ve mal güvenliğine müdahale ederse meşruiyetini kaybeder, meşruiyetini yitiren baskıcı iktidara karşı direnme hakkını tanımıştır⁴⁹. Ancak Hobbes'un güvenliği önceleme ile mutlakçı, Locke'un ise liberal olarak nitelendirilmesine karşın, Locke'un yasa koyucunun ön göremediği durumlarda, toplumun iyiliği için yürütmeye, yasaların aksine dahi hareket imkânı tanıyan bir takdir hakkı ve ayrıcalık tanımış olmasıyla⁵⁰ güvenliği öncelediğini

---

⁴⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, (çev: Semih Lim), YKY, 2001, s. 130

⁴⁵ Reyda Ergün, "Leviathan, Teolojik Politik İnceleme ve Politik İnceleme'de Korku Kavramı", *Kimlik Bedenin Hapishanesidir Spinoza Üzerine Yazılar ve Söyleşiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 109-110

⁴⁶ Cemal Bâli Akal, *İktidarın Üç Yüzü*, Dost, 2014, s. 328

⁴⁷ *Leviathan*, s. 202-204

⁴⁸ *Leviathan*, s. 228

⁴⁹ Oktay Uygun, *Devlet Teorisi, On İki Levha*, 2019, s. 213-216

⁵⁰ John Locke, *Two Treatises of Government*, McMaster University Archive of the History of Economic Thought, 1689, s. 175-176

yönünde görüşler mevcuttur⁵¹. Nitekim *Salus populi suprema lex* (halkın güvenliği en üstün yasadır) Locke'a göre, ona uygun davranıldığı takdirde hataya imkân vermeyen, doğru ve temel bir kuraldır⁵².

Rousseau ise, tabiiyet anlaşması yerine, herkesin herkesle birlik kurduğu oybirliği ile yapılan bir toplum sözleşmesini ileri sürer.⁵³ Devletin kaynağına iradeyi yerleştirir ve meşruiyetini bu iradeye dayandırır. Hobbes'tan farklı olarak, egemenlik seçme edimini gerçekleştiren halka aittir⁵⁴. İlk defa egemenliğin sahibi olarak görülen halk, onu demokrasi ile kullanacaktır⁵⁵. İktidarın bu genel iradenin temsilcisi olduğu fikri benimsenmiştir.

Günümüzde iktidarı kullanan otoriteyi meşrulaştıran yöntem, çoğulcu toplumlarda ve sınırlar içinde kaldığı takdirde, demokratik ve eşitlikçi kabul edilen seçimdir⁵⁶. Bu sayede seçilen otorite kendini, iktidarına onay verenlerin temsilci olarak görür ve ona göre davranır. Bu genel iradenin temsilcisi olma iddiası, iktidarlar tarafından, söylem ve eylemlerinin meşruluk aracı olarak sıkça öne sürülmektedir.

Meşruiyet, iktidarın gücünü keyfi bir biçimde değil, bir kurala bağlı olarak kullanmasıyla sağlanır. Eğer iktidar gücünü toplum tarafından kabul gören yasalara uygun kullanıyorsa, onaylanır. En basitinden en karmaşığına tüm toplumlar, yasalara göre yönetilmiştir⁵⁷. Bu noktada yasanın nasıl kurulduğu ve yasallığın her zaman meşruiyeti sağlayıp sağlamadığı soruları gündeme gelmektedir. Bu anlamda yasallık ve meşruiyet kavramları birbirinden ayırmak gerekir. Meşru iktidar, ona tabi olanlar nezdinde hâkim olan meşruluk anlayışına uygun iktidardır. Yasallık ise, her zaman, meşruluğun sosyal-politik boyutunu

---

⁵¹ Marc Neocleous, *Güvenliğin Eleştirisi*, (çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 26-29 (İktidarın yasayı kendi tahlili sonucu, toplumun iyiliğı gerekçesiyle yasaya aykırı hareket edebileceğine dair ayrıcalık tanınırken, ilerleyen zamanlarda iktidarın onu oluşturanlardan bağımsız bir aklı olduğu, kendini korumak adına kendi aklıyla hareket edebileceğı meşru ve gerekli kabul edilecektir.)

⁵² John Locke, s. 174

⁵³ Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, (çev: Vedat Günyol) Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012, s. 13-15

⁵⁴ Christian Ruby, *Siyaset Felsefesine Giriş*, (çev: Aziz Ufuk Kılıç), İletişim, 2012, s. 85-86

⁵⁵ Oktay Uygun, s. 232

⁵⁶ Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*, (çev: Şirin Tekeli), Varlık, 1982, s. 212

⁵⁷ Oktay Uygun, s. 8

karşılamayabilir. Bu nedenle meşruluk, iktidarın kaynağı bakımından olduğu kadar kullanılışı bakımından da değerlendirilmesi gereken bir kavramdır⁵⁸.

Siyasal krizler, tarihte pek çok defa iktidarların meşruiyetinde kırılmalara neden olmuştur. İktidar ve ona tabi olanlar arasındaki bu gerginlik, tarihsel olarak meşruiyetin, sabit ve genel geçer bir tanımının yapılamayacağını göstermiş, meşruiyetin, yöneten ve yönetilen arasındaki mücadelede konumlanması nedeniyle, her durumla yeniden düşünülmesini gerektirmiştir.

Mutlak monarşinin devrilerek cumhuriyetin kurulmasını sağlayan 1789 Fransız Devrimi ile ortaya çıkan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, yasanın kaynağının tanrının buyruğu veya gelenekler değil, insan aklı olduğunu duyuran bir dönüm noktasıdır. Bu anlamda belli toplumsal tabakalar ve uluslara ait olmanın sağladığı ayrıcalıklardan bağımsız şekilde, insanın özgür olduğu, vesayete tabi olmadığı, doğal ve devredilemez haklara sahip olduğu kabul edilmiştir⁵⁹. Arendt'e göre bunun alt metni, bireylerin devletin büyüyen gücü ve adaletsizlikler karşısında güvencesiz olduğu ve korunması gerektiği her an insan haklarına gönderme yapılacağıdır⁶⁰.

Aydınlanma düşüncesi ile yasaya, dünyevi kaynaklar aranmış ve insan aklı temel alınmıştır. Yönetilenlerin onayını alan iktidar yasal ve meşru kabul edilmiştir. Her ne kadar meşruiyet, aşkın ve sınırsız kaynaklar yerine dünyevi yasalarda aransa da çoğunluğa dayalı genel iradenin temsilcisi olma halinin yarattığı keyfiliğin önüne geçilememiş ve faşizmin yükselmesiyle iktidarın bir canavara dönüşebileceği deneyimlenmiştir.

Bu bağlamda dünyevi kaynaklar da iktidarların hukukla bağlı kalacağı ve sınırlarını esnetmeyeceğinin garantisi olamamış ve 20. yüzyılda savaflara ve

---

⁵⁸ Münci Kapani, *Siyaset Bilimine Giriş*, BB101, 2015, s. 92-93

⁵⁹ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta, 2017, s. 251-252

⁶⁰ Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları*, (çev: Bahadır Sina Şener), İletişim, 2014, s. 293

soykırımlara tanıklık edilmiştir. Bu nokta, 19. yüzyıla dair kurulan ütopyanın yerini 20.yüzyıl otoriter sistemlerin getirdiği yıkıma bırakmıştır⁶¹.

Faşizm deneyimi ile 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren anayasalarda yer alan insan hakları, direnme hakkı gibi kavramlarla, yasallığın her daim meşruluğu sağlamayacağından hareketle iktidarın keyfiliği önlenmeye, belli durumlarda iktidara itaatsizliğe olanak tanınmaya çalışılmıştır. İnsan hakları kavramı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelere konu olmuş, ihlal halinde devletler açısından yaptırımlar öngörülmüştür. Bu noktada iktidarın gücünün karşısında insanın sadece insan olmakla doğuştan haklara sahip olduğu ve temel hakların askıya alınamayacağını ve istisnasının olmayacağını öngören insan hakları düşüncesi ile uluslar arası koruma mekanizmaları oluşturularak, devletler açısından bağlayıcı birtakım yükümlükler getirilmeye çalışılmıştır.

Douzinas, modern hukukun temel normatif iddialarının güç ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası haline geldiğini, kendi çıkarlarını insan hakları ve demokrasi gibi kavramlarla meşrulaştırmaya çalışan iktidarların, bu ütopyayı körelttiğini ifade eder⁶² ve çarpıcı biçimde, 20. yüzyılın bir önceki ‘aydınlanmış’ çağdan çok daha fazla insan hakları ihlaline tanıklık ettiğini vurgular⁶³. İnsan hakları kuramı ve uygulama arasındaki derin uçurumu ortaya koyar ve bir adım daha ilerleyerek, mevcut düzenin, insan hakları aracılığıyla kaynaştığı evrenselleştirici iddiaları sayesinde, toplumu savaş kaygısı karşısında rahatlamayı amaçladığını ileri sürer⁶⁴. Çünkü bu savaş ortamının, hem dışarıda hem içeride devam etmesi, iktidarın kendini her defasında yeniden onaylatabilmesine imkân tanımaktadır.

---

⁶¹ Christian Ruby, Siyaset Felsefesine Giriş, (çev: Aziz Ufuk Kılıç), İletişim, 2012, s. 121

⁶²Costas Douzinas, Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları, (çev. Kasım Akbaş-Rabia Sağlam), Notabene, 2016, s. 123-125.

⁶³ A.g.e., s. 51

⁶⁴ A.g.e., s. 125

Liberal devletin ortaya çıkışı, toplum sözleşmesi kuramıyla doğal halde yaşayan bireylerin, güvenlik için kendi iradeleriyle bir iktidara tabi olmayı seçmelerine dayanır. 20. yüzyılın ortalarına doğru, sosyal ve ekonomik koşullardaki zorlayıcı değişiklikler sonucu liberal devletin geldiği aşama itibariyle sosyal devlet anlayışı gündeme gelmiştir. Buna göre liberal devletin iktidar anlayışı korunmakla birlikte, bireyin sosyal bağlantıları olan bir varlık olarak kabul ederek, temel hak ve özgürlüklerin yanında, fırsat eşitliğini de amaçlayan sosyal-ekonomik haklar ve özgürlükleri de sağlamayı hedeflenmektedir⁶⁵.

Bu anlamda devletin tek görevinin güvenlik olmadığı, ona tabi olanların yaşaması için gereken sosyal ve ekonomik koşulları da sağlaması gerektiği fikri oluşmuştur. Ancak bu sosyal devlet fikri, 1970'li yıllar itibariyle yükselen neoliberal politikalarla sekteye uğramış, sosyal ve ekonomik haklara ilişkin devletin yüklenen edimlerin devletin görevi olmadığı anlayışı yerleşmiştir. Bu noktada iktidar, aşağıda ayrıntılı ele alınacağı üzere sadece güvenlik sağlama görevi üzerinden kendini var etme eğiliminde olmuştur.

1.4. İktidarın ve Meşruiyetin Krizi

1.4.1. Devletin Sınırlarını Aşma Çabası: Olağanüstü Hal

Tanrısal kaynaklardan arındırılan devletin, kişiler üstü bir maddi temele, insan iradesine dayandırılmasına rağmen, varlık amacından ve bu maddi temelden koparak soyut bir varlık olarak düşünülmesi, onu oluşturanlardan bağımsız, kendine ait çıkarları olduğu ve bu çıkarlara göre hareket ediyor olmasının, bir meşruluk zemini yarattığı inancını doğurur. Devletin iyiliği ve kendi çıkarlarını tayin edebildiği bir “devlet aklı” düşüncesi, devletin menfaati, güvenliği ve 20. yüzyılda da milli güvenlik gibi kavramlarla iç içe geçmiştir. Bu anlamda güvenlik siyaseti ve devlet menfaati demokrasinin askıya alınmasını sağlar. Güvenlik

---

⁶⁵ Ayferi Göze, Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist Ve Sosyal Devlet, Beta, 2005, s. 143-145

gerekçesi, devletin doğru kabul ederek yaptığı her şeye meşruluk zemini yaratır. “Devletin bildiği ve muhakeme edebildiği fikri, devletin sivil toplum üzerindeki iktidarını meşrulaştırmak ve gücüne sınırlamalar getirme çabalarını önlemek için kullanılır⁶⁶.”

İktidar savaş, terör ya da kriz anlarında, iktidarın istikrarı sağlamak için olağan üstü hali tesis eder. Agamben’e göre olağanüstü hal, karmaşık bir tanıma sahip olup, yasal ve siyasal olanın kesişme noktasındaki belirsiz ve değişken sınırdadır.⁶⁷ Bu olağanüstü hal durumu, hem hukuken tesisine imkân tanınan hem de hukukun askıya alındığı bir durumu ifade eder. İktidarın yeni bir takdir hakkına sahip olarak yasaları kendi ihtiyacına göre eğip bükebildiği, kaldırıp, ilan edebildiği bir alan yaratır. Bu noktada iktidar hem meşruiyetini sağlamak gereken hukuka hem de ancak onu yeniden yapılandırma hakkına sahiptir⁶⁸.

Olağanüstü halin istisna olmaktan öte kural haline gelmesi, 20. yüzyıl düzen inşasının güvenlik üzerine temellendirilmesinin zeminini yaratmıştır. Buna paralel olarak tarihsel açıdan olağanüstü hali barındırmayan bir dönem olmadığını da görürüz. Olağanüstü halin hukukun dışında tanımlanamayacağı, olağanüstü hal uygulamalarının güvenlik adına ve hukuk aracılığıyla meşrulaştırıldığı gerçeği karşımıza çıkar⁶⁹. Bu noktada, olağanüstü halin bir sapma olarak görülmesi ve istisna kabul edilmesinin nedeni hukuku bağımsız kabul ederek kendi dinamikleriyle açıklamaya çalışmakta yatar. Buna göre normal düzende, iktidar hukuki sınırlarına çekilmeli, askıya alınan hak ve özgürlükler genişletilmelidir. Oysa kriz hali sürdükçe, güvenlik politikası daimi hale geleceğinden olağanüstü hal de olağan niteliğini alacaktır⁷⁰.

Günümüzde de iktidar tarafından öne sürülen, toplumsal korku ve kaygıdan beslenen güvenlik gerekçesi, iktidarın kalıcı olağanüstü hal ile sınırlarını aşmasına

---

⁶⁶ Mark Neocleous, *Devleti Tahayyül Etmek*, (çev: Akın Sarı), Notabene, 2015, s. 72-81

⁶⁷ Giorgio Agamben, “Olağüstü Hal”, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, (der: Aykut Çelebi), (çev: Ece G. Çelebi), Metis, 2010, s. 165

⁶⁸ Pınar K. Üretmen, *Distopyalar: Foucault’nun İktidar Kavramının ve Agamben’in Olağüstü Hal Açılımının Distopik Anlatılardaki İzdüşümleri*, *Doğu Batı Dergi*, 2017, s.160

⁶⁹ Marc Neocleous, *Güvenliğin Eleştirisi*, (çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 102

⁷⁰ A.g.e., s. 105

olanak sağlamaktadır. Ne de olsa toplum sözleşmesi ile tüm hakların iktidara devredilmesini sağlayan şey, iktidarın güvenliği sağlayacağına olan inançtır.

1.4.2. 21. Yüzyılda Meşruiyet Krizi

Meşruiyet krizi konusunda ilk akla gelen düşünürlerden olan Habermas, geç kapitalist toplumlarda, mevcut değerlere göre üretilen beklentilerin karşılanamadığı durumlarda meşruiyet krizinin ortaya çıkabileceğini ifade eder.⁷¹

Ekonomik kriz durumunda devlet, hem sermaye birikimini sürdürme hem de yurttaşların taleplerini karşılama görevlerini aynı anda yerine getiremeyeceğinden meşruiyet krizi doğacak ve bu durum devletin otoriterleşmesine neden olacaktır. Bu kriz, müzakereci demokrasi modeli ile yurttaşların karar alma sürecine en geniş şekilde katılımı yoluyla aşılabilir⁷².

20. yüzyıl sonlarında otoriter devletlerde, yükselen kriz ile devlet sermayeyi koruma ve ona uygun hukuki düzenlemeler yapma görevini almıştır. Toplum üzerinde cebri denetim artar ve müzakere ortadan kalkar. Hukuk belirsizleşerek, tehlike olarak görülen ihtimal, suça dönüşmeden cezalandırmayı hedefleyen öznel terör tanımları yaratılır. Bu sayede güvenlik ve ekonomi politikalarında engele takılmadan hızlı şekilde hareket edebilen bir yapılandırma söz konusudur⁷³.

Günümüzde ise iktidarlar tarafından her fırsatta gönderme yapılan ve oldukça popüler olan, genel irade kavramından türeyen “milli irade” kavramı, iktidarın yalnızca çoğunluğun onayını almış olma hali ile iradesini iktidara devrettiği anlamını taşır. Kapitalizmin yol açtığı, ekonomik ve sosyal adaletsizlik sonucu iktidarların, modern devlet ile yönetilenlere vaat ettiklerini gerçekleştiremiyor oluşu, aynı iktidarlara, meydana gelen meşruiyet krizini güvenlik ihtiyacı ile aşmaya ve öteki/düşman/terör üzerinden varlığını meşrulaştırmaya yöneltmiştir.

⁷¹ Jürgen Habermas, Legitimation Crisis, Heinemann, 1980, s.74

⁷² Sanem Yamak-Köksal Çalışkan, Demokrasinin Krizi Mi Yoksa Kapitalizmin Krizi Mi? Streeck-Habermas Tartışması, Praksis Dergi, Sayı 50, 2019-2, s. 51

⁷³ Christos Boukalas, Olağanüstülük Yok: Otoriter Devletçilik. Agamben, Poulantzas ve İç Güvenlik, (çev: Anıl Aygen), Praksis Dergi, 2016, Sayı 40, s. 55-56

İktidarların, bu sayısal çoğunluktan öte bir anlam ifade etmeyen “milli irade”yi arkasına alarak otoriter eğilimler göstermesi, çoğunluğa dayalı kitle siyasetinin yükselmesine, her daim gönderme yapılan öteki/düşman üzerinden kurulan milliyetçi ve muhafazakâr söylem ile olağanüstü halin kalıcı hale gelmesine neden olmuştur. Bu olağanüstü hal, devlet karşısında bireyin güvence yaratma gayesiyle ortaya çıkan insan hakları ve demokrasi gereklerinin, fiili olarak askıya alınarak, meşruiyet krizinin derinleşmesi sonucunu doğurmaktadır.

Oysa Habermas’ın da işaret ettiği üzere, yapılmış olan kanunların, onlara tabi olanlarca kabulü, sadece demokratik hukuk yapımı süreciyle mümkündür⁷⁴. Ancak güncel durumda, otoriterleşmenin bir sonucu olarak demokratik katılımdan öte, güvenlik paranoyasına dayanan merkeziyetçi ve tüm güçlerin yürütmede toplandığı iktidarlar ortaya çıkmıştır.

Ekonomik ve sosyal eşitsizliğin giderek derinleştiği kapitalist devlette, gerçek demokrasi koşullarının sağlanması bu sebeple mümkün değildir. Kapitalist devletin krizinde kitleler, demokrasi yerine başka bir çıkış yolu aramakta, günümüzde gelişmiş demokrasiler olarak kabul edilen Avrupa ülkelerinde de bu kriz ortamında popülist ve milliyetçi eğilimlerin yükseldiği görülmektedir⁷⁵. Türkiye’de de özellikle milli irade söyleminin, iktidar tarafından, sistem değişikliği ile güvenliği önceleyen yasa ve politikaların, hak ve özgürlükleri askıya alan olağanüstü halin kalıcılığı noktasında bir meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığını görmekteyiz.

2008 krizinde yaşandığı üzere, neoliberal politikalar sonucu refah devletinin gerilemesi ile artan gelir adaletsizliği, eşitsizlik gibi sorunlara karşı devlete yöneltilen itirazlar da iktidarlar tarafından, yeni bir suçla mücadele anlayışı ile üretilen suçlulaştırma politikalarının hedefi olmuştur⁷⁶. Aynı zamanda yasalar,

---

⁷⁴ Ertuğ Tomuş, Demokratik Meşruiyet İlkesi Olarak Hukuk Devleti, Doğu Batı Dergi, Sayı 21, 2002, s. 83

⁷⁵ Sanem Yamak-Köksal Çalışkan, Demokrasinin Krizi Mi Yoksa Kapitalizmin Krizi Mi? Streeck-Habermas Tartışması, Praksis Dergi, Sayı 50, 2019-2, s. 39-40

⁷⁶ Pınar Bedirhanoglu, Çağlar Dölek, Funda Hülagü, Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının Marksist Eleştirisine Katkı: Devlet, Zor ve Sınıf Mücadelesi Bağlamında “Güvenliği” Yeniden Düşünmek, Praksis Dergi, Sayı 40, 2016, s. 5

egemenliğin demokratik ifadesi olmaktan çıkararak, tamamen faydacı yönetim araçlarına dönüşmüş ve ekonomik olarak, piyasanın çıkarını koruyan araçlar haline gelmiştir⁷⁷.

Neoliberal politikalar ile gelinen noktada, gelir eşitsizliğinin artması, sosyal devletin çökmesi ile temel yaşamsal ihtiyaçların dahi karşılanamaması ve temsiliyet eksikliği, meşruiyet kaybına veya kırılmalara neden olmuş ve iktidarların ayakta kalabilmek adına popülist yöntemlerle çoğunluğun rızasını almış olmaları ile bu kitlenin iradesinin temsilcisi olma iddiasına dayandırılan bir meşruluk algısı ile otoriterleşmelerine yol açmıştır. Bu bağlamda, kapitalist devletin bir sonucu olarak, ekonomik ve sosyal eşitsizliğin derinleşmesi devletlerin otoriterleşme eğilimlerini arttırmıştır.

Poulantzas otoriter devleti, ekonomik ve toplumsal yaşamın tüm alanlarının devlet tarafından ele geçirilerek toplum üzerinde kontrolün yoğunlaştığı, demokrasinin çöküşü ile özgürlüklere getirilen katı kısıtlamaların bulunduğu devlet biçimi olarak tanımlar. Otoriter devlet biçimi, siyasi bir bunalımı ifade etmektedir ve bu anlamda kapitalist devletin bir formudur ve bu otoriterleşme kalıcıdır⁷⁸. İktidar, meşruiyet krizini aşmanın yolunu otoriterleşmede bulur. Bu sayede kendine yönelen gelen her türlü itirazı bastırmak üzere, güvenlik odaklı yasa ve politikalar üretmesi olanaklı hale gelir.

Otoriter devletin en önemli göstergesi, yasamada müzakere sürecinin ortadan kaldırılmasıdır. Kriz halinde, egemen olağanüstülüğün varlığına karar veren olarak, hukuku askıya alma yetkisini haizdir. Otoriter devlet bu daimi krizi yönetmek üzerine oluşur. İktidar, normal siyasi düzen içinde bu durumu yönetemeyeceği için kendi hareket alanını genişletmek üzere olağanüstü hale karar verir ve hukukla değil, zor kullanarak hareket eder. Yasayı yapan ve istisnaya karar veren egemen olduğuna göre, istisna hali de egemenin yasasına dâhildir. Egemen yasal bir iktidar olup, hukuku askıya alma kararı yasa ile

---

⁷⁷ Costas Douzinas, Notes Towards an Analytics of Resistance, s. 88 https://www.lwbooks.co.uk/sites/default/files/nf83_06douzinas.pdf

⁷⁸ James Martin, "Politik Kriz ve Devletin Krizi", *Poulantzas Kitabı*, (çev: Akın Sarı-Selime Güzelsarı), Dipnot, 2010, s. 437-438

belirlenmiştir ve istisna halini öngören ve bu halde hareket etme yetkisini egemene veren de yasadır. Hukukun ayrı bir varoluşu olmadığı, hukuk yaratımının siyaset olduğunun kabulü, istisna hali, hukukun siyasi oluşunu, şiddet temelini ve keyfilğini ortaya çıkarır⁷⁹.

İktidar ve özellikle yapay tanrı olan devlet, onu oluşturanlardan bağımsızlaşarak kendi iradesini ilan etmekte ve tek görevinin güvenlik olduğu anlayışını yerleştirmeye ve bu sayede sağlayacağı koruma için koşulsuz itaati isteyerek, olağanüstü hali normalleştirmeye çalışmaktadır.

Hobbes'un Leviathan'ı yaratma nedeninin de bu koruma ve itaat arasındaki ilişkiyi ortaya koymak olduğuna atıfla, Schmitt'e göre de bu koruma-itaat ilişkisi meşruiyetin temelidir, devletin varoluş ilkesidir.⁸⁰ Devletin sağlayacağından daha fazla güvenlik sağlayabilen bir oluşum var ise o devletin yurttaşları bu oluşuma itaat edebilir. Hatta "*Cogito ergo sum*" (Düşünüyorum, o halde varım) ilkesinin devlet için, "*Protego ergo obligo*" (Koruyorum, o halde kendime bağlıyorum) ilkesi olduğunu söyleyerek, devletin varlık amacının koruma/güvenlik olduğunu ileri sürer⁸¹. Bu noktada, güvenlik kavramını meşruiyet ile birlikte ele almak gerekir.

1.4.3. Meşruiyet ve İtaat Aracı Olarak Güvenlik Paranoyası

Güvenlik odaklı bir iktidar kurgusunda, güvenliği sağlayan iktidarın meşru olduğu kabulü yer almaktadır. Bu bağlamda, siyasi ve toplumsal yapıda güvenlik temel alınmakta, devletin varlık amacını güvenliğe indirgenmektedir. Bu yaklaşım güvenlik odaklı iktidar ve meşruiyet algısının, tarihsel olarak hangi noktaya sürüklenebileceğini görebilmek açısından önemlidir.

---

⁷⁹ Christos Boukalas, *Olağanüstülük Yok: Otoriter Devletçilik*. Agamben, Poulantzas ve İç Güvenlik, (çev: Anıl Aygen), *Praksis Dergi*, Sayı 40, s. 41-46

⁸⁰ Leviathan, s. 494

⁸¹ Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, (çev: Ece Göztepe), Metis, 2012, s. 82

Bauman güvenliğin insanları, kendi bünyesinden, dış dünyadan ve öteki insanlarla olan ilişkilerinden kaynaklanan üç tür acıya karşı koruma anlamına geldiğini belirtir⁸². Güvenlik alanında 20. yüzyılda benimsenen paradigma dış düşmanlara karşı toplumsal savunma temalı ulusal güvenlik anlayışıydı. Yeni güvenlik politikası ise belirsiz, ayırt edilemeyen dost ve düşman kavramları üzerinden bireyselleşmiş bir duruma karşılık gelmektedir⁸³.

Günümüzde iktidarların daimi bir öteki/düşman söylemine başvurarak korkuyu diri tutma ve güvenlik ihtiyacı üzerinden meşruiyet yaratma çabası, önceliği güvenlik olan güce dayalı totaliter düzene işaret etmektedir. Her defasında sunulan güvenlik gerekçesi, yaratılan veya ihlal edilen yasa ve uygulamanın sorgulanmasını engelleyen, en kolay ve risksiz meşrulaştırma aracına dönüşmüştür. Somut koşullara göre şekil değiştirebilen, daimi bir düşman/öteki söyleminin yarattığı terör tehdidi ile güvenlik ihtiyacı kalıcılaşarak, geri kalan her şey ikincil ve tartışılmaz hale gelmektedir. Bu durum iktidarın ileri sürdüğü gerekçenin inandırıcılığını yitirdiği ve sorgulandığı her durumun, onun varlığına yönelik bir tehdit olarak algılamasına yol açar.

21. yüzyıl için bu anlayışın yerleşmesinde rol oynayan en önemli olaylardan biri ABD’de gerçekleşen, 11 Eylül 2001 tarihli saldırılardır. Saldırıların sonrasında her türlü terörizm tehdidi savaş durumuna eş kabul edilmiş ve başkana, terör şüphesi taşıyan şahıs ve kuruluşlara karşı kuvvet kullanma konusunda sınırsız ve zamansız bir yetki verilerek, ceza hukuku ve savaş hukuku iç içe geçmiştir^{84 85}. Aynı zamanda bu saldırılar, toplumda travmatik bir şekilde kavrayış eksikliğine neden olmuş, toplumsal muhalefetin terk edilmesini ve militan bir vatanseverlik

---

⁸² Zygmunt Bauman, Bireyselleşmiş Toplum, (çev: Yavuz Alogan), Ayrıntı, 2005, s. 57

⁸³ Evren Balta Paker, Güvenlik Endüstrisi ve Güven(Sizliğin) İnşası, Toplum ve Bilim, Sayı 115, 2009, s. 206

⁸⁴ Jean-Claude Paye, Egemenlik ve Olağanüstü Hal: Fransa ve Birleşik Devletler, Monthly Review, Sayı 2, 2017, s. 18-24

⁸⁵ Bu çalışma bağlamında, ABD’nin bu yetkiye dayanarak yürüttüğü iç ve dış politikasına meşruiyet kazandırmada “terör tehdidi” temalı, kendisine kahraman ve kurtarıcı rolü biçtiği filmlerden büyük oranda faydalanmıştır. Günümüzde ise distopik, anti kahramanlı dizi ve filmler ile 1984 gibi distopik klasiklere olan ilginin artması, sınırsız yetkili iktidarların toplum nezdinde yarattığı kaygının göstergesi olarak yorumlanabilir.

etrafında toplumun yeniden şekillenmesini sağlamıştır⁸⁶. Bu sayede terörle mücadele politikaları, ekonomik ve siyasal krizin önüne sürülmüştür.

Özellikle 11 Eylül sonrası ortaya atılan güvenlik odaklı politikalar ile totaliter sistemlere eğilim artmış; bu eğilim, ABD ve diğer devletlerce, yasalarda güvenliğin, ekonomide savunma harcamalarının öncelenmesinde karşılık bulmuştur. Bu ağır yasaları ve harcamaları meşrulaştırma adına, savaşlar yaratılmış ve öteki düşmanlığı göçmen karşıtlığında somutlaşmış, böylece yönetilenlerin, meşruiyet sorunları yerine, savaş haline odaklanması sağlanmıştır. Baskı yoluyla kitlesel kontrol sağlamayı amaçlayan ve totaliter nitelik taşıyan küresel polis devleti ve faşizm eğiliminin anayasal düzeni ortadan kaldıracığı yönünde endişeler mevcuttur⁸⁷.

11 Eylül sonrası devletlerce uygulanan baskı ve zora dayanak sağlayan “teröre karşı savaş” doktrini hayata geçirilmeye çalışılmıştır. (Türkiye açısından 20 Temmuz 2015 tarihli Suruç Katliamı sonrası yaşanan dönüşüm ve uygulanan politikalar bu duruma örnek verilebilir.) Liberal yaklaşım bu sorunu, özgürlük-güvenlik ikileminde ele almakta ve bağlamından kopuk bir hukuk tahlili neticesinde hukukun üstünlüğü ile aşılabileceğini ileri sürmektedir⁸⁸.

Ancak Poulantzas’a göre devlet, kendi yasasını ihlal etme yetkisini haizdir. “Devlet-iktidarın yasa dışılığının her zaman için kurumlaştırdığı yasallık içinde kayıtlıdır. Bu bağlamda totaliter devletin yasayı çiğnemesi nedeniyle totaliter değildir çünkü her hukuki sistem, yasanın boşluklarını içerdiği için yasa dışılığı da kapsar⁸⁹. Bu anlamda Arendt de, totaliter devlet biçiminin özünün terör olduğunu söyler⁹⁰.

---

⁸⁶ Christos Boukalas, “Class War-on-Terror: Counterterrorism, Accumulation, Crisis”, *Critical Studies on Terrorism*, Routledge, 55-71, 2015, s. 59

⁸⁷ William I. Robinson, Küresel Kapitalist Kriz ve 21.Yüzyıl Faşizmi: Trump’ın Ötesinde, (çev: Gökhan Demir), *Praksis Dergi*, Sayı 50, 2019, s. 18-23

⁸⁸ Pınar Bedirhanoglu, Çağlar Dölek, Funda Hülagü, Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının Marksist Eleştirisine Katkı: Devlet, Zor ve Sınıf Mücadelesi Bağlamında “Güvenliği” Yeniden Düşünmek, *Praksis Dergi*, Sayı 40, 2016, s. 4

⁸⁹ Nicos Poulantzas, *Devlet, İktidar, Sosyalizm*, (çev: Turhan Ilgaz), Epos, s. 94

⁹⁰ Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları*, (çev: İsmail Serin), İletişim, 2014, s. 98

Poulantzas'a göre tarihsel süreçte en zorbasından en demokratik olanına kadar her devlet biçimi, hukuki bir örgütlenme olarak kurulmuştur. Bu bağlamda yasa/kural iktidarın oluşum sürecinde her zaman var olmuştur. Bu nedenle iktidarın isteği ile yasanın üstünlüğü arasındaki karşıtlık gerçek değildir. Hukuk devleti, yaratılan yasa/terör yanılması üzerinden sınırsız iktidarın karşıtı olarak sunulmuştur. Ancak Poulantzas, hukuk devletini şiddet ve terör tekeline sahip devlet olarak tanımlar. Modern iktidarlar döneminde yaşanan savaşlar, faşizm ve terör olaylarını, modern iktidarın, fiziki şiddet üzerine kurulu olduğunun kanıtı olarak sunar. Poulantzas yasanın, şiddet ve baskıcı düzenin ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri sürer. Ona göre "yasa, örgütlenmiş siyasi şiddetin kodu"dur. İktidara itaati sağlayan da itaat edenlerin onu içselleştirmesi değil, iktidarın örgütlü fiziksel şiddet uygulayabilmesidir⁹¹.

Meşruiyet arayışında, toplum sözleşmesi kuramı ile güvenliği önceleyen Hobbes, kimi kaynaklara göre bu yaklaşımıyla totalitarizme işaret eder. Akal'a göre Hobbes'un devlet kuramında totalitarizm ve liberalizm yan yana durur. Toplum sözleşmesine dair konsensüsü yaratan doğa durumunda, herkes eşittir. Eşitlerin bir sözleşme ile gücü birine devretmeyi kabul etmesinin nedeni ölüm karşısındaki eşitlik ve korkunun yarattığı güvenlik ihtiyacıdır. Doğa durumundan sivil duruma geçiş güvenlik isteğine dayandırıldığından, devletin temel görevinin güvenliği sağlamak olarak belirlenmesi ile buna uygun buyruğun haklılık ve yasallığı sağlıyor olması Hobbes'un düşüncesinin totaliter tarafı olarak karşımıza çıkar. Ancak bu ilişkide güvenliği esas alması, güvenliği sağlayamayan bir iktidara itaatsizliği de mümkün ve meşru kılmaktadır. Kişi hayatını koruma hakkının vazgeçilemez ve devredilemez olması ise Hobbes'un düşüncesinin liberal tarafı olarak değerlendirilmiştir⁹².

Hobbes'a göre bireyin devlete karşı öne sürebileceği hakları olmamasının tek istisnası yaşam hakkıdır. Devletin neredeyse sınırsız yetkilerinin sebebi, savaş durumuna son vererek güvenliği tesis etmesidir. Ona tabi olanlarının

---

⁹¹ Nicos Poulantzas, Devlet, İktidar, Sosyalizm, (çev: Turhan Ilgaz), Epos, s. 84-89

⁹² Cemal Bâli Akal, İktidarın Üç Yüzü, Dost, 2014, s. 93-97

yükümlülükleri de bu amaca uygun olmak zorundadır. Dolayısıyla iktidarın sınırı yaşam hakkıdır. Uygun'a göre, Hobbes'ta yaşam hakkı liberal anlamda hukuken korunan bir doğal hak değildir. Birey, sözleşme ile devretmemiş olduğu yaşam hakkı için direnebileceği gibi, devlet de güvenliği tesis etme amacına uygun şekilde bireyi öldürebilir⁹³.

Hobbes'a göre doğa durumundaki eşitlik hali, herkesin herkesle savaşılabilesini mümkün kılar ve bu savaş hali herkes için güvenlik kaygısı ve ölüm korkusuna yol açar. Düzenin olmadığı bu doğa durumunda, savaş ve kaos hakimdir. Bu nedenle Hobbes, iktidarın ortaya çıkışındaki meşruiyetini korku ve güvenlik isteğine dayandırır. Hobbes'a göre "devletin amacı bireysel güvenlidir." İnsanları korku içinde tutacak ve ceza tehdidiyle, sözleşmeye uymalarını sağlayacak olan bir güç olmadıkça savaş hali devam edecektir. "Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez"⁹⁴.

Hobbes bu noktada hukukta yasa ve yaptırım ilişkisini ortaya koyar ve insanların doğa durumunu korkusundan kaçarken kılıcın korkusunun esiri olmaları, kaostaki korkunun düzendeki korkuya evrilmesidir. Sözleşme ile siyasi güce yapılan hak devrinin nedeni bu korku iken, siyasi gücün meşruiyet kaynağı da bu devir işlemidir. Güvenlik, mutlak egemenliğin yaratılmasının altında yatan sebeptir⁹⁵.

Dolayısıyla doğal haklar kendisine devredilmiş olan iktidarın görevi bireysel güvenliği tesis etmektir. Korku, iktidarın varlık sebebi olduğu gibi, devamlılığını da sağlayacak olandır. İnsanın en temel duygusu olan bu korku var olduğu sürece geri kalan her şeyin ikincil planda kalacağı aşikâr olduğundan her daim rıza üretebilen bir meşruiyet zemini bulunacaktır. Bu, korku üzerine inşa edilen modern devletin içinde bir totaliter potansiyel bulunduğu ifşasıdır⁹⁶.

---

⁹³ Oktay Uygun, *Devlet Teorisi, On İki Levha*, 2019, s. 206-208

⁹⁴ Thomas Hobbes, *Leviathan*, (çev: Semih Lim), YKY, 2001, s. 127

⁹⁵ Marc Neocleous, *Güvenliğin Eleştirisi*, (çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 27

⁹⁶ Reyda Ergün, "Leviathan, Teolojik Politik İnceleme ve Politik İnceleme'de Korku Kavramı", *Kimlik Bedenin Hapishanesidir Spinoza Üzerine Yazılar ve Söyleşiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 112-113

Devlete karşı ileri sürülebilen hakların olmayışı, bireylerin düşüncelerine dahi müdahale yetkisi tanınması ve yasa ve uygulamayı birleştirerek liberal kuvvetler ayrılığını reddetmesi, sınırsız ve keyfi bir iktidar çizmesi ile Leviathan ve 20. yüzyıl modern totaliter devletlerinin teorik benzerliği görüşü dikkat çeker. Hobbes'un mutlakıyetçi tarafı totaliter özellik gösterse de aynı zamanda bireyci ve akılcı özellikler de taşımasıyla birey dışında bir gerçeklik de öngörmez. Hobbes'un devletin yapaylığına karşılık, modern totaliter devletler mistik bir ideolojik temele dayanır⁹⁷.

Hobbes, devlete güvenlik sağlama görevini yükler ve bu güvenliğini korumak adına bireye müdahale imkânı tanır. Ancak totaliter devletler, kendi devamlılığı için her anlamda bireyi tümüyle şekillendirme amacı taşır. Hobbes'a göre yasa koyucu egemen güçtür ve egemen güç, sözleşmenin tarafı olmadığı gibi, toplum yasalarına tabi değildir, yasa koyma ve kaldırma yetkisini haiz egemen güç istediği zaman yasaları değiştirebilir, kaldırabilir. "Dolayısıyla sadece kendine bağımlı olan bir kişi aslında bağımlı değildir"⁹⁸.

Hobbes'a göre, yasaları yapan *juris prudencia* veya hukukçular değil, devlet ve onun buyruğudur. ⁹⁹ Yılmaz, güvenliğin hukuk yapımında rolünü vurgulamak amacıyla "*Autoritas, non veritas facit legem*" -"Yasayı yapan hakikat değil, otoritedir." ifadesini "*Securitas non veritas facit legem*"-"Yasayı hakikat değil güvenlik yapar." şeklinde değiştirerek bugüne uyarlamıştır¹⁰⁰.

Hobbes, toplum sözleşmesiyle doğa durumunun ortadan kalkacağını ve barış halinin gerçekleşeceğini ileri sürer. Herkesin birbiriyle yaptığı bir sözleşme ile herkes hakından feragat ederek tek bir kişilikte birleşir. Herkesin verdiği gücün tek bir odakta toplandığı bu kişilik, "ölümlü tanrı" devlettir¹⁰¹. Barış ortamını sağlayacak olan şey, sınırsız ve mutlak bir otoriteyle yaratılan "yapay bir

⁹⁷ Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta, 2017, s. 165-168

⁹⁸ Thomas Hobbes, *Leviathan*,(çev: Semih Lim), YKY, 2001, s. 190

⁹⁹ A.g.e., s.193

¹⁰⁰ Zafer Yılmaz, "Bir Sürekli Savaş Hali ve Anti-Siyaset Pratiği Olarak Güvenlik Politikalarının Eleştirisi", *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, Dipnot, 2011, s. 9

¹⁰¹ Thomas Hobbes, *Leviathan*,(çev: Semih Lim), YKY, 2001, s. 130

insandır.” Devlete tanınan yetki sınırsız iken, yüklenen tek edimin barış sağlamak olması çelişki olarak görülmektedir¹⁰².

Hobbes’a göre egemen güçten vazgeçilemez ve çoğunluk tarafından belirlenen kuruluşuna karşı gelinemez. Egemenin eylemleri eleştirilemez, cezalandırılmaz. Yasa koyucu o olduğu gibi yargılama hakkı da ona aittir. Hangi düşüncelerin barışa durumuna aykırı hangilerinin ise uygun olduğuna da karar veren yine odur. Hobbes, bu sınırsız hak ve yetkilerle donattığı egemen gücün, yokluğu kadar zararlı olmadığını ileri sürer. Çünkü ona göre insanlar için en tehlikeli durum, bir iktidarın olmadığı anarşi halidir¹⁰³.

Toplum sözleşmesi kuramında gerek mutlak bir şekilde güvenliği önceleyen gerek ise devletin, yasal sınırları aşmasına olanak sağlayacak şekilde hareket etmesini meşrulaştıran, devletin gerekliliği, toplumun güvenliği¹⁰⁴ gibi gerekçelere dayanan bu modern liberal imtiyaz anlatısı zamanla düzen, güvenlik ve devletin bekası adına tesis edilen 20. yüzyıl olağanüstü hal anlatısına dönüşmüştür¹⁰⁵.

Daimi bir güvenlik paranoyasına mahkûm edilen, güvenlik paranoyasından kurtulmak için özgürlükten feragat edip güvenlik karşılığında egemenin boyunduruğuna giren modern devlet yurttaşları için pek bir şey değişmemiş gibidir. İnsan doğasının kötücül ve bencil olduğu fikri üzerinde şekillenen bu kuram, “sigorta edilecek şeyin kıymetinden daha fazla prim ödenmesini gerektiren bir sigorta sözleşmesi¹⁰⁶” olarak nitelendirilmiştir.

Sonsuz bir döngü halinde, güvenliğe yönelik daimi bir ihtiyaç yaratılmaktadır. İktidarın sözleşmeyi ihlalinin sorgulanması yerine, bir öteki/düşman üzerinden yaratılan güvenlik gerekçeli yasaların ve daimi bir istisna halinin kolayca benimsenmesi, bir noktada iktidarın meşruiyetinin kendinden menkul olduğu ve ağzından çıkan her şeyi çeşitli araçlarla rıza alarak yasaya dönüştürebileceği ihtimalini ortaya koyar.

---

¹⁰² John Gray, Post Liberalizm, (çev: Müfit Günay), Dost, 2004, s. 17-20

¹⁰³ Thomas Hobbes, Leviathan,(çev: Semih Lim), YKY, 2001, s. 131-138

¹⁰⁴ Marc Neocleous, Güvenliğin Eleştirisi, (çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 31

¹⁰⁵ A.g.e., s. 51

¹⁰⁶ Georgio Del Vecchio’dan aktaran, Oktay Uygun, Devlet Teorisi, On İki Levha, 2019, s. 210

Güvenlik, her daim tehdit altında ve huzursuzdur. Bu nedenle her güvenlik söylemi, her daim korku ve kaygılardan bahsettiğinden, aynı zamanda bir güvensizlik söylemini içerir. Bu nedenle güvencesiz olanı güvence altına almak üzere bir aygıtın gerekliliği üzerine, yasa, geleceğin öngörülerek güvence altına alınmasını amaçlar. Gelecekteki eşitlik ve güvenliği işaret ederek, geleceği de kapsayabilecek tek şey güvenliktir¹⁰⁷. Güvenlik, bugünün siyasetini ve yasasını belirlediği gibi geleceği tasarlamayı iktidar açısından mümkün hale getirir. Her zaman huzursuz ve tetikte olan bireyler için güvenlik öncelikli düşünme ve hayat tarzı yaratılmış olur.

Boukalas'ın işaret ettiği üzere, güvenlik paranoyası içinde travmatize olmuş bir toplumdaki iktidara yönelik bir sorgulama beklenemeyecektir. Paranoyayı besleyen korkunun yükselmesi ile iktidarın, yaşamın tüm alanlarını kurgulayacak şekilde müdahalesini meşru ve gerekli kabul edilerek toplum tarafından onaylanması düzenin totaliter yapıya bürünmesine neden olacaktır.

Olağanüstü hal zihniyeti, bir düşman, terörist ve hatta doğa üzerinden bir tehlikeye göndermeyle güvensizlik bilincini besler¹⁰⁸. Bu noktada, hâlihazırda zayıflayan sosyal devlet, insan hakları gibi kavramlar, 21. yüzyılın krizleriyle kalıcılaşan güvenlik odaklı politikalarla birlikte, soyut, pratikte karşılığı olmayan, kâğıt üzerindeki kavramlara dönüşmüştür.

İktidar, kendi varlık sebebini ortadan kaldıracak, kendinden başka kurucu bir ilk sebep ortaya koyacak alternatif meşruiyet arayışlarını kendi düzeninin çizdiği sınırdan dışına iterek düzenini korumaya çalışır. Bu noktada iktidarın meşruiyetini yeniden üreterek koruma çabası bir ideolojik düzene dönüşür. Burada konsensüsten ziyade itaat arayışı vardır. İtaati sağlamak üzere, güç kullanımının artması iktidarın güce dayalı yapısını öne çıkarır, söylem ve yasa artık bu anlayışa göre şekillenir. Meşruiyetin sürekliliğinin, daimi bir ötekiyle savaş haline bağlı olduğu durumlarda, rızanın yerini zor kullanma ve tehdit alır, yaratılan

---

¹⁰⁷ Jeremy Bentham, Principles of Civil Code, aktaran: Marc Neocleous, Güvenliğin Eleştirisi, (çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 46-47

¹⁰⁸ Marc Neocleous, Güvenliğin Eleştirisi, (çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 101

düşmanlarla korku da kalıcı hale gelir¹⁰⁹. Bu korkundan kaynaklı paralize hal, mevcut iktidarın varlığını ve devamlılığını mecburi kılan, ona süreklilik kazandıran kendinden menkul bir meşruiyet anlayışının yerleşmesine neden olur. İktidar bu şekilde kendini meşruiyet sınırını çizer, itaati sağlayamayanlar ise bu sınırın dışına itilerek bir korku nesnesi/düşman/öteki olarak tanımlanır.

İktidarın devamlılığını korku, güç ve zora dayalı şekilde sürdürme çabası, iktidarında kırılma anlarına daha da ileri düzeyde ise bir yönetilenler nezdinde meşruiyet kaybına, en son noktada da yönetememe haline neden olur. Bu durum, devamlı bir istisna halini zorunlu kılar. Tehlikeli görülen birey düşman ilan edilerek, hakların askıya alındığı düşman ceza hukuku uygulanır. Bu korku düzeninin sınırın dışında kalanlar açısından bir distopyaya dönüşmesi kaçınılmazdır.

---

¹⁰⁹ Halis Çetin, Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti Meşruiyetin İktidarı, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 58, Sayı 3, 2003, s. 68-69

2. HUKUK VE SİNEMA

2.1.Tarihsel Olarak Ütopya ve Distopya Anlatımı

Ütopya kavramı, Thomas More'un Rönesans'tan aldığı ilhamla 1516 yılında yarattığı Ütopya adlı eseriyle, bir edebi tür olarak ortaya çıkmıştır¹¹⁰. Aydınlanma ve hümanizm düşüncesine dair somut bir tasarım sunarak, bu düşüncenin pratikte olanaklılığını göstermiştir denilebilir. More'un ütopya edebiyatı yaygınlaşmış ve birçok eser ortaya çıkmıştır. Jonathan Swift'in Gulliver'in Gezileri(1726) eseri ise ticaret ve sömürgecilik üzerinden ilerleyen Avrupa'da, Aydınlanma'nın eleştirisini de içermesi bakımından hem ütopya hem distopyaya dair özellikler taşır. Bu noktada her iki tür de aydınlanma kavramıyla ortaya çıkmış olup, birbirini de içermektedir¹¹¹.

Ütopya düşüncesi, modern dünya ile Ortaçağ arasında bir yer tutan Rönesans düşüncesinden beslenen, Yunanca "iyi yer" ve "hiçbir yer" kelimelerinin birleşimi olmakla birlikte modern dünyanın da icadıdır. Bu anlamda edebi tür olmanın yanında toplumsal dönüşüm olanaklarını gösteren bir anlayışı da ortaya koymaktadır¹¹².

Platon'un Devlet'inde arzuladığı ideal devletin, bazı özellikleri ile Ütopya devletinde de görülmektedir¹¹³. İki eser de rasyonalizme dayanmaktadır. "Devlet"te olduğu gibi modernizmden ilhamla yükselen Ütopya'nın da amacı, ideal yer ve iyi düzendir. İyi düzen iddiasında, iyinin ne olduğu ve neye göre belirlendiği, iktidar ilişkilerinden ayrı düşünülmeceğinden, ütopya ile distopya tasvirlerinin birbirine yaklaşabildiği noktalar da olabilecektir.

---

¹¹⁰ Edebi olmayan ütopya tasviri olarak ise Platon'un Devlet'i gösterilmektedir.

¹¹¹ Funda Civelekoğlu, Korkunçlaşan Dünyanın Teselli Noktası Olarak Distopya, Doğu Batı Dergi, Sayı 80, 2017, s. 16-18

¹¹² Krishan Kumar, Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya, (çev: Ali Galip), Kalkedon, 2006, s. 46

¹¹³ Ayferi Göze, Siyasal Düşünceler Ve Yönetimler, Beta, 2017, s.136

Aklın ön plana çıkması ile yeryüzüne inen iktidara uygun, iyi düzeni koruyacak olan bir hukuk ve meşruiyet algısı şekillenmiştir. Ancak hukuk, bağımsız ve kendinden menkul bir yapı olmadığından yasa koyucu ve uygulayıcı olan iktidara bağlıdır. Hukukun, iktidar ilişkilerinden bağışık ve nesnel olduğu iddiası, modernizmin ütopyasıyla benzerlik gösterir¹¹⁴.

Günümüzde ise Ütopya, hiçbir yerde olmayan yer ve hiçbir zamanda olmayan zaman anlamı yerine, asla gerçekleşmeyecek olanı ifade etmek için kullanılmaktadır¹¹⁵. Ütopya olmayan yeri ifade ediyor ise, bunun tersi olarak distopya her yerde olan, her yeri kuşatan olarak okunabilir. Biz (Zamyatin), 1984 (Orwell), Cesur Yeni Dünya (Huxley) gibi distopik edebiyatın önde gelen örnekleri, gözetim, denetim ve her yerde olma haliyle iktidarın tahakkümünü gösterir¹¹⁶.

Kaynaklarda “distopya” kelimesinin ise ilk kez John Stuart Mill tarafından 1868 yılında İngiliz Parlamentosu’nda İrlanda’daki toprak politikasını eleştirmek için kullandığı belirtilse de, bu kelimenin ilk defa 1747 yılında Henry Lewis Younge’ın “Ütopya ya da Apollo’nun Altın Günleri” (“Utopia or Apollo's Golden Days”) adlı şiirinde kullanıldığı belirtilmiştir.¹¹⁷ Distopyanın, edebi bir tür olarak ortaya çıkışı net bir şekilde belirlenememekle birlikte, 20. yüzyıl ortalarından itibaren, edebiyat, sinema ve diğer sanat dallarında yoğun olarak yer almaktadır¹¹⁸.

Sinemada Alman yönetmen Fritz Lang’ın, 1927 yılında gösterime giren filmi Metropolis, fütüristik-distopik bir dünyada geçtiği için ilk distopik film kabul edilebilir. Weimar Cumhuriyeti’nde gösterime giren film, işçiler ile işverenler arasındaki krizi konu almaktadır. Filmde geçen “Eller ile beyin arasındaki aracı

---

¹¹⁴ Buket Karaman, Bir Frankenstein Olarak Hukuk ve Hukuk Metodolojisinin İki Yüzü, Hukuk Kuramı, Cilt 6, Sayı 1, 2019, s. 53

¹¹⁵ Christian Ruby, Siyaset Felsefesine Giriş, (çev: Aziz Ufuk Kılıç), İletişim, 2012, s. 72

¹¹⁶ Onur Kartal, Biyopolitik Distopya: Yorgos Lanthimos Sinemasından "İnsan" Manzaraları, Cogito Dergi, Sayı 90, 2018, s. 101-102

¹¹⁷ Emrah Atasoy, Ütopyacılık, Ütopya ve Distopya Üzerine Genel ve Eleştirel Bir Bakış, Doğu Batı Dergi, Sayı 80, 2017, s. 60

¹¹⁸ Funda Civelekoğlu, Korkunçlaşan Dünyanın Teselli Noktası Olarak Distopya, Doğu Batı Dergi, Sayı 80, 2017, s.18

kalp olmalıdır” cümlesi, filmin mesajı niteliğindedir. İşçilerin isyanına neden olan koşulların düzelticisi olarak görülen devlet, işçi ve işveren arasındaki arabulucu olarak konumlandırılmıştır.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra ütopyalar geri çekilmiş ve kitlesel işsizlik, kitlesel eziyet, gaddarca diktatörlükler ve dünya savaşı yılları olan 1920’ler, 1930’lar ve 1940’lar karşı-ütopya ya da distopyanın klasik dönemi olmuştur ¹¹⁹ . Karşıütopya ¹²⁰ , ütopyanın içeriğinden beslenen ve ona bir yanıt olarak onu olumsuzlamak için daima ona ihtiyaç duyan bir kavramdır; ütopyanın tahrif edilen yansımasıdır¹²¹ . Modern düşünce ile iktidarın meşruiyet kaynağı olan ilahi ve aşkın güçlerin yerini, devlet ve hukuk gibi yapay, irade ve ahlak gibi insana özgü değerler almıştır. Modernizmle yükselen bu insan iradesi ve demokrasi iddialarına karşın, adeta insanın ilahi bir varlığa dönüştüğü diktatörlüklerin ortaya çıkışı ile ortaya çıkan hayal kırıklığının yansıması olan distopya, öncelikle edebiyat alanında kendine yer bulmuştur. Bu dönemde yaşanan savaşlar, faşist ve totaliter rejimler, umutsuzlukla birlikte sanat yapıtlarına distopik üretim olarak yansımıştır.

Terry Eagleton’a göre 18. yüzyılda kötülüğün gerçekliği reddedilmekte iken 19. yüzyılda kötülük sorununun gerçekliği kabul edilmiş ancak zamanla ilerleme ile çözülebileceğine inanılmıştır. İlerleme düşüncesinin, ideal insana olan inancını sürdürürken bazı gerçekleri de göz ardı etmediği söylenebilir. Henüz kendini tamamlanmamış bir sistem olarak düşünülen erken kapitalizmde geleceğe dair bir umut var idi ise de, geç kapitalizmin hayli umutsuz bir dönem olmuştur¹²² . Bu kısa tahlilden, değişen toplumsal koşullar sonucu umudun yerini umutsuzluğun alması ile düşünce dünyasının da ütopyadan distopyaya kayışının paralel olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ancak bu düşünce değişimi, sanat yapıtlarında distopik anlatımın, karamsarlığa ve çaresizliğe indirgeneceği anlamına gelmeyeceği gibi,

---

¹¹⁹ Krishan Kumar, Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya, (çev: Ali Galip), Kalkedon, 2006, s. 358.

¹²⁰ Kumar tarafından karşıütopya, burada distopyayı ve kötü bir yer anlamına gelen kakotopyayı da içine alan bir kavram olarak kullanılmıştır.)

¹²¹ Krishan Kumar, Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya, (çev:Ali Galip), Kalkedon, 2006, s. 172. (karşıütopya burada distopyayı da kavrayan bir tanım olarak kullanılmıştır.)

¹²² Terry Eagleton, İyimser Olmayan Umut, (çev: Emine Ayhan), Ayrıntı, 2017, s. 24

distopyanın, umutsuzluğun sebeplerine karşı bir sorgulama biçimi olmasını da olanaklı kılar.

Toplumsal değişimler sonucu, ütopayı besleyen Aydınlanma düşüncesine karşın, modernizmin yarattığı değerlerin sağlanamayışı, insana olan inancın sorgulanmasına ve postmodern düşüncenin ortaya çıkmasına neden olmuştur, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası 20. yüzyılın ikinci yarısında postmodern etki ile distopik üretimin oldukça arttığı söylenebilecektir¹²³. Kumar'a göre distopyada eleştirilen, modern düşüncede yer alan ilerlemenin ilkeleri değil, onların uygulanış şekli; demokrasinin despotizm, bilimin barbarlık, aklın akıldışlığı getirmiş olmasıdır¹²⁴.

Bugün sinema, politik mücadeleler açısından önemli bir temsil arenasıdır. Kültürel temsili belirleyen iktidarın muhafazasına hizmet edebileceği gibi, toplumsal dönüşümleri de yansıtmaktadır. Çünkü sosyal gerçekliğin yansıma ve inşa alanı olarak sinema, bir iktidar mücadelesi alanı ve aynı zamanda dünyanın kavranışına dair bir temsil biçimidir¹²⁵. Edebiyatın ardından sinemada da distopyaya eğilim artmıştır. Günümüzde de iktidarların yaşadığı meşruiyet krizleri ile iktidar eleştirisi distopik filmlere konu olmuştur. Akla dayalı özgürleşme vaadi, günümüzde bu vaadin insan hakları kuramı ile gerçekleştirilme çabasına karşın tanık olunan ihlaller neticesinde, postmodern bir ütopya halini almıştır¹²⁶. 21. yüzyılda uluslararası çatışmalar yerine iç çatışmalar, terör saldırıları gibi olaylar öne çıkmakta, ekonomik krizler, sosyal ve siyasi koşulların yarattığı güvensizlik ile umutsuzluk ve gelecek kaygısı artmaktadır. Bu sayede birbirine karşı da güvensiz hale gelen bireylerin içinde bulunduğu umutsuz hal, Orwell'in 1984'ünün yeniden popüler hale gelmesi ile distopya edebiyatına ve anti

---

¹²³ Funda Civelekoğlu, Korkunçlaşan Dünyanın Teselli Noktası Olarak Distopya, Doğu Batı Dergi, Sayı 80, 2017, s. 19

¹²⁴ Krishan Kumar, Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya, (çev: Ali Galip), Kalkedon, 2006, s. 188.

¹²⁵ A.g.e., s. 38

¹²⁶ Costas Douzinas, Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları, (çev. Kasım Akbaş-Rabia Sağlam), Notabene, 2016, s. 74-75

kahramanlı, distopik filmlere ve dizilere olan ilgiyi artan ilgide kendini göstermektedir.

Distopik anlatım, iktidar tarafından da kullanılmaktadır. Özellikle Hollywood sinemasında, öteki/düşman/teröriste ve doğaya karşı korkuyu diri tutmak, adeta Hobbes'un doğa durumu simülasyonu üzerinden, medeniyetin devamının tek koşulunu, iktidarının varlığına bağlamak ve kendini medeniyetin temsilcisi olarak göstermek amacıyla sıkça başvurulmuştur. Muhafazakâr yaklaşımla ele alınan distopya, bir tarafta terörizm diğer tarafta sosyalizm korkusunu diri tutarken, muhalif tarafta da kapitalist koşulların yarattığı güncel eşitsizlikleri açığa çıkaran distopya örnekleri görmek de mümkündür¹²⁷.

Özellikle kriz filmleri olarak nitelendirilen filmler, toplumdaki hoşnutsuzluğu ele alırken, iktidarın kendisine yönelik tehdit olarak gördüğü ve meşruiyetini sarsabilecek düşünce akımlarını yüksek bir metafor ile özdeşleştirerek izleyiciye sunduğu filmlerdir. Korku nesnesi üzerinden, mevcut değerlerin değişmesi halinde düzenin nasıl bozulabileceği ihtimalini göstermeyi bu sayede tehdidi bertaraf ederek, kurduğu düzenin doğruluğunu onaylatır¹²⁸. Sinema, bu amaca uygun olarak geliştirilmiş biçimsel teknikler ve kahramanlık hikâyeleriyle bu anlatıya hizmet eder. Distopya, krizi göstermesi yanında, krizi aşmaya dair bir imkânı hatırlattığı için ilerici bir güç olabileceği gibi, iktidarın bugünkü varlığını meşrulaştırma aracı da olabilmektedir.

21. yüzyılda ise güvenliğin, hem iktidarı tarafından meşrulaştırma aracı olarak kullanılması hem de güvenlik politikalarının eleştirisi anlamında distopya anlatısı güvenlik distopyasına dönüşmüştür. Üçüncü dünya savaşı, terör saldırısı gibi temalar, güvenlik odaklı anlayışa meşruiyet kazandırırken, en irrasyonel tehlikeyi dahi gündeme alarak, geleceğe dair korkuyu da diri tutmasını ve kendine hareket alanı oluşturmasını sağlar. Bu, belirsiz gelecek öngörüsü, bugünden, gelecekteki

---

¹²⁷ Michael Ryan-Douglas Kellner, Politik Kamera, (çev: Elif Özsayar), Ayrıntı, 2010, s. 391

¹²⁸ A.g.e., s. 91

ihtimale binaen alınan kararların meşruiyet zeminini oluşturur¹²⁹. Gerçeğe göre değil, bir kurguya göre konumlanma söz konusudur.

Modern devletin ortaya çıkışında önemli bir yer tutan güvenlik, mülkiyet, bireysel haklar ve liberal düzenin inşasında da rol oynar¹³⁰. Neocleous liberalizmin güvenlikle değil de özgürlükle ilişkilendirilmesinin yanılığının ileri sürer¹³¹. Güvenlik arzusunun her alana yayılması ile toplumsal düzen bu yönde inşa edilmekte ve güvenliğin üretimi aynı zamanda güvencesizleştirme sürecidir. Günümüzde güvenlik siyasal alanı ve yaşamı kendine odaklamakta ve yapılandırmaktadır. Güvenlik için savaş ve onun ayrılmaz bir parçası olan istisna hali, artık her yerde ve dolayısıyla hiçbir yerdedir¹³². Bu özelliği ile her yeri kuşatan ve aslında hiçbir yerde olan distopyaya dönüşmüş durumdadır ve belirsiz, kavranamayan, engellenemeyen bir tehlikeye işaret etmesiyle geleceği de şekillendirme yetkisine sahiptir.

Bu anlamda Hobbes'un, güvenliğin bulunmadığı, rekabet ve ölüm korkusunun hâkim olduğu doğa durumu da bir distopyadır. Ancak bu güvenlik yaklaşımı, hukukun askıya alınışının bir gerekçesi haline gelebilmiş, distopyadan kaçış olarak vaat ettiği şeyin kendisi, ilerleyen zamanlarda bireyin Leviathan'ın tahakkümü altına alındığı bir distopyaya dönüşmüştür.

Postmodern politik ve hukuki çıkmazların getirdiği distopyalar, toplumdaki güncel ve somut emarelerin daha da ağırlaştırılmış halidir¹³³. Distopik bir düzene aynı zamanda bir güvenlik devleti tasarımıdır ve daima kendini doğrulayacak olan bir ötekiye ihtiyaç duyacak ve kendini bu yolla meşrulaştıracaktır¹³⁴.

---

¹²⁹ Aslı Çalkıvık, Distopya: Egemenin Ütopyası Cogito Dergi, Sayı 90, 2018, s. 42-44

¹³⁰ Marc Neocleous, Güvenliğin Eleştirisi,(çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 49

¹³¹ A.g.e., s. 45

¹³² Zafer Yılmaz, "Bir Sürekli Savaş Hali ve Anti-Siyaset Pratiği Olarak Güvenlik Politikalarının Eleştirisi", *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, Dipnot, 2011, s. 12

¹³³ A. Maffey, 2000, s. 1289, aktaran: Matos, Andityas Soares de Moura Costa. Law, literature and cinema: an essay on dystopic movies. Revista de Estudos Con Revista de Estudos Constitucionais, Hermenêutica e Teoria do Direito (RECHTD) 4(1), 2012, 40-47, s. 43

¹³⁴ Cengiz Ekiz, Distopik Devletin Biyopolitikası, BEÜ SBE Dergi, Cilt 7, Sayı 1, 2018, s. 28-29

Güvenliğin, hem hukukun, hem de hukukun askıya alınmasının gerekçesine dönüştüğü noktada iktidarın, yalnızca toplumsal alana değil, bireysel alana da müdahalesinin önü açılmış ve totaliter iktidarlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, korkunçlaşan iktidar karşısında bireyin kaygısı ve umutsuzluğu distopik eserlerde ele alınmıştır. Zaman ve mekâna özgülenerek sınırlandırılmış bir distopya, korkunç bir geçmiş veya geleceği sunarak izleyicinin, “bugün”de yaşıyor olması nedeniyle okuyucusunu veya izleyicisini rahatlatmayı amaçlayabilir. Örneğin savaş dönemini konu edinen bir film, izleyicinin bugün ile bağlantı kurmadan olup biten veya yaşanması muhtemel olmayan bir olaya odaklanmasını amaçlıyor ise bu rahatlamayı kolayca sağlayabilir. Ancak zamandan ve mekândan bağımsız göndermelerle, bugünün geçmiş ve gelecek ile birlikte düşünülmesinin önüne bir engel konulmadan oluşturulan bir distopik anlatı, bugünden yarını kurmaya dair bir katkı sunabilecektir.

2.2. Hukuk ve İktidara Sinemasal Bakışın Olanakları

Hukukun interdisipliner çalışmalara konu edilmesi öncelikle hukuk ve edebiyat alanında olmuştur. Hukuk ve Edebiyat incelemelerinde, 1970’li yıllarda hümanist yaklaşım ile edebiyatın bir şekilde gerçek olanı hukuka getirebileceği görüşü mevcuttur. Bu yaklaşımın temelinde hukukun ve edebiyatın hümanist gerçekliği, sosyal bilimlerin steril tekniklerine karşı bir panzehir görevi görebileceği ve bu anlamda edebiyat, hukuku insanla kaynaştırarak, onu kendisinden kurtarmak suretiyle hukuka yeni bir gerçeklik kazandırabileceği anlayışı bulunmaktadır¹³⁵. Günümüzde hukuk, sanat veya sosyal bilimlerle farklı alanlarla birlikte interdisipliner çalışmalara konu edilmektedir. Bu çalışmada, sinema üzerinden bir inceleme yapılmaya çalışılacaktır.

---

¹³⁵ Julie Stone Peters, Law, Literature, And The Vanishing Real: On The Future Of An Interdisciplinary Illusion, PMLA, Sayı 2, 2005, s. 444-445

Bir sanatsal ifade biçimi olarak sinema, bilgi edinmenin ve bir gerçeklik anlayışına varmanın yollarından biridir¹³⁶. Tarkovski'ye göre sinema, dünyanın henüz kavranamamış ve diğer sanatlar tarafından ifade edilmemiş bir boyutunu yansıtmak ve insanlığın gerçeği daha geniş bir şekilde benimseme ihtiyacını karşılamak üzere doğmuştur¹³⁷.

19. yüzyıl sonlara doğru ortaya çıkan sinema, farklı mekânlar arasında hareketi mümkün hale getirmiştir¹³⁸. Aynı zamanda zamansal bir hareketlilik de söz konusudur. Çekilen görüntüyü, gerçek zamandan farklı şekilde kurgulayabilme olanağı, filmin gerçek zamandan bağımsız kendi zamanının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla sinemanın, kendi zaman ve mekân anlayışını yaratabilen bir anlatım biçimi olduğu söylenebilir¹³⁹. Bu anlamda sinema, dünyanın anlambilimsel yönden yeniden planlanmasıdır¹⁴⁰. Sinema, hem kurgu ile yeni bir dünya yaratabilen hem de bu kurgunun gerçekliğine ikna kabiliyeti en yüksek yaratımdır. Göstermeyi istediği dünyayı kendi yarattığı imaj ve kurguyla aktarır; izleyicinin kişisel deneyimi ile de bağlı olmakla beraber, edebiyatın kelimelerle yarattığı ve imajı okuyucuya bıraktığı dünyanın yanında sinema hazır bir imaj dünyası sunar.

Bu noktada sinema, toplumsal gerçekliğe dair imgeler üretmesinin yanında üretilen imgenin gerçekliğe dâhil edilmesine ilişkin olarak iki yönlü bir ilişki kurar. Sadece toplumsal olgularla düşünmek yerine, onları aşan, kurgusal bir varoluş üzerinden yapılan çözümlenme, bu düşünce sürecine dair önemli bir katkı sunabilir¹⁴¹.

Yaşamın her yönünde olduğu gibi siyasal olan, sinemaya da içkindir. Yönetmen tercihen, siyasal olanı, filmde verili olanla sınırlayabilir veya görünenin ardındaki

---

¹³⁶ Anna Berga-Magdalena Sellés, "Cinema and the Humanities: an Opportunity for Renewal", *The Role Of The Humanities In Times Of Crisis*, Dykinson, 2016, s. 110

¹³⁷ Andrey Tarkovski, *Mühürlenmiş Zaman*, (çev: Füsün Ant), Afa, 1986, s. 88-89

¹³⁸ Edgar Morin, *The Cinema, Or The Imaginary Man*, University Of Minnesota Press, 2005, s. 5

¹³⁹ Giorgio Vincenti, *Sinemanın Yüzyılı*, (çev: Engin Ayça), 2008, s. 24-25

¹⁴⁰ Tınyanov'dan aktaran Giorgio Vincenti, A.g.e., s. 37-38

¹⁴¹ Bülent Diken- Carsten B. Laustsen, *Filmlerle Sosyoloji*, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2011, s. 22-23

yan anlam düzeyinde tutabilir. Bu nedenle siyasal olan, yalnızca izlenilenle sınırlı olmayıp, anlamlandırma sürecine de dâhildir. Bu anlamda sinema hem iktidarın hem de muhalif olanların düşüncelerini ifade ettikleri önemli bir araç haline gelmiştir¹⁴².

Sinema, doğumundan itibaren, hukuk ile karşılıklı bir ilişki içinde olmuştur. Kitleler üzerinde etkisi ile büyük bir endüstri haline gelmesi sonucu, hukuk ile sinema birlikte düşünölmeye başlanmış, bir insan hikâyesini, hukuki yönünü ele almadan ilişkilendirmek pek mümkün olmadığından sinema, hukukla ilgilenmiştir. Bu çıkarım, hukuk düşüncesinin, bağımsız ve bağlamsız olduğu iddiasına karşı önemlidir¹⁴³. Hukukun yaptığı gibi, sinema da dünyayı yaratmakta ve gerçeği inşa etmektedir¹⁴⁴. Örneğin Amerikan sinemasında, “öteki”den duyulan korkunun, Kızılderililer, Ortadoğulular, Uzaylılar, komünistler veya Jaws ile somutlaştırılması hâlâ geçerliliğini korumaktadır¹⁴⁵. Benzer şekilde Hobbes’un sözleşme kuramında da doğa durumu, korkulan ve kaçılan olarak tasvir edilir, sözleşme ile bir iktidara tabi olmak ise güven ortamı ile ilişkilendirilir. Sinemanın belirli imajlarla kodladığı temsilleri, hukuk yasa ile yapar. Hukuk, iktidar ilişkilerini soyut yasalarla düzenler, bu noktada iktidarın meşruluğunun da bir kurguya dayandığı söylenebilecektir.

Kurgu, gerçek dışı olan değil, inşa edilendir. İnsanların, hayatın içinde yer alan tüm güç ilişkilerinin oluşturduğu kurgular sahnesinin bedensel ve düşünsel aktörlerine dönüşmesi gibi, hukukun da kurgu olarak düşünölmesi onun, güç ilişkilerine bağlı olarak inşa edildiğini hatırlatır¹⁴⁶. Güç ilişkilerinin yasa ile meşrulaştırıldığı düşünöldüğünde, yasa, değişen koşullarda, güç ilişkilerinin

---

¹⁴² Ertan Yılmaz, 68 ve Sinema, Hayalet Kitaplığı, 2009, s.8-9

¹⁴³ Costas Douzinas/Lynda Nead, Law and the Image. The Authority of Art and the Aesthetics of Law, Chicago: The University of Chicago Press 1999, s. 4-5 aktaran: Benjamin Rivaya, Law and Cinema, Rechtstheorie 40, Sayı 1, 2009, s. 125

¹⁴⁴ Benjamin Rivaya, Law and Cinema, Rechtstheorie 40, Sayı 1, 2009, s.144-145

¹⁴⁵ Ertan Yılmaz, 68 ve Sinema, Hayalet Kitaplığı, 2009, s.10

¹⁴⁶ Cemal Bâli Akal, “Kurgu ve Hukuk”, *Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar*, (der: Cemal Bâli Akal, Yalçın Tosun), 2016, 72-74

dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığında, yeni bir kurgu gündeme gelecek, iktidarın meşruiyet ihtiyacına göre inşa edilecektir¹⁴⁷.

Günümüzde güvenlik odaklı yaklaşımda iktidar, bugünün yanında, geleceği de şekillendirme niyetindedir. Güvenlik paranoyasının, korkuyu, korkunun da paranoyayı beslediği bir kısır döngü içinde, hayatın her alanında iktidar tarafından kurgulanan gerçekliğe maruz kalındığı düşünüldüğünde, gerçek ve kurgu da iç içe geçmekte ve ayırt edilmesi zor bir noktaya gelmektedir. Gerçekliğe sinema üzerinden bakmak, kurgunun fark edilmeyeni ortaya çıkarmasına olanak tanır.

Zizek'e göre:

Film sanatının en büyük başarısı, gerçekliği kurmaca anlatı içinde yeniden yaratması, aklımızı çelerek, kurmacayı gerçek gibi algılamamızı sağlaması değil; aksine, gerçekliğin kendisinin kurmaca yanını fark etmemizi, gerçekliğin kendisini bir kurmaca gibi deneyimlememizi sağlamasıdır¹⁴⁸.

Sinema, bu anlamda toplumsal tahayyülü derinleştirir, bazen de toplumsal gerçekliğin bir adım ötesinde, henüz olmamış olanı tasarlayarak geleceğin bir göstergesi olabilir¹⁴⁹.

Toplumsal değişimler sonucu, iktidar ve ona tabi öznelerin arasındaki mücadeleye bağlı olarak, düşünsel alanın distopya-ütopya ikileminde salındığı düşünülebilir. Güvenliğin hayatın her alanına sirayet etmesi ile ibrenin distopyaya yaklaşmasıyla ortaya çıkan meşruiyet algısında yaşanan kırılmalar, sanat üretimlerine de yansımıştır. İktidar, hukuk ve meşruiyet arasındaki bu örtük kurgusal ilişkiye sinema üzerinden bakma çabasına istinaden, bu çalışma için, distopik öğeler içeren, iktidar öğelerinin, meşruiyetlerini, belirsiz bir düşman üzerinden “güvenlik” vaadiyle sağladığı ve iktidar, yasa ve meşruiyet ilişkisinin yine örtük olarak ele alındığı filmler seçilmiştir. Seçilen bu filmler, mekân ve zaman olarak bir referans içermemekte, tarihsel somut bir olaya işaret etmemektedir. Tam da bu

---

¹⁴⁷ A.g.e., 76-77

¹⁴⁸ Bülent Diken- Carsten B. Laustsen, *Filmlerle Sosyoloji*, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2011, s. 28.

¹⁴⁹ A.g.e., s. 19-20

nedenle distopik bir düzen ve hukuk kurgusu ile güvenlik vaadinin/paranoyasının mevcut hukukun meşruiyet kaynağı olarak görüldüğü her durum ve zamanla, farklı açılardan yorumlamaya imkân vermektedir. Sinema gibi, hukuk kurgusu da onu yaratan toplumsal koşulların ürünüdür.

2008 yılında yaşanan ekonomik krizden 1 yıl sonra gösterime giren ve Yunan Yeni Dalgası'nı (veya Yunan Garip Dalgası) yaratan koşullarla birlikte ele alındığında Köpekdişi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yazıldığı düşünüldüğünde Sineklerin Tanrısı, neoliberalizmin yükselişte olduğu yıllarda, Orwell'in 1984'üne bir gönderme olarak 1984 yılında gösterime girmesi planlanan ancak 1985'te girebilen Brazil, "kötü"ye giden dünyayı anlama çabaları olarak değerlendirilebilir. Karakterler tabii oldukları sistemin meşruiyetine dair kırılma yaşadıkları bu distopik dünyadan bilinçli veya bilinçsiz şekilde kaçmaya ya da yarıklar oluşturmaya çabalamaktadır. Bu distopik dünyadan çıkış fikri karakterlerin mücadelesinde somutlaşır. Bu nedenle distopyanın karşısında açılan her bir yol, bir eleştiri niteliğindedir. Filmlerde bu imkâna yer verildiğinden, karamsarlık yerine, umut ve eleştirel yaklaşımın ön plana çıktığı söylenebilir. Tarihsel açıdan toplumsal değişimlerle, zamansal anlamda paralellik bulunmasının yanında, filmlerdeki iktidar öğelerinin aile, grup ve devlet gibi yapılarda ele alınması noktasında çeşitlilik göstermesi de bu filmlerin tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Distopik tahayyülün sınırları yoktur ve bu nedenle distopik anlatıda "normal" ile "anormal" kavramlarının nasıl yer değiştirdiği çarpıcı bir biçimde gözlemlenebilir. 1. bölümde tartışıldığı üzere, iktidarın güvenlik gerekçesini öne sürerek, olağanüstünü normalleştirebildiği bir düzen artık o iktidarın kurgusu haline gelir ve "anormal" olanın "normal"leşmesi, kaçınılmaz olarak dili, hukuku ve gündelik düşünüş şeklini de etkiler. Toplumsal ilişkiler ve olayları yorumlama da buna göre belirlenir. 3. Bölümde ele alınan filmlerde de görüleceği üzere, toplumsal kurallar güvenlik kaygısının etkisi ile şekillendiği gibi, işkence ve kötü muamele yasağı veya özel hayatın gizliliği gibi temel insan hakları ilkeleri de

tartışılabilir hale gelmektedir¹⁵⁰. Toplumsal alanın kuşatılmışlığı kadar bireysel alandaki günlük hayata dair pratikler ve bireylerin birbiri ile ilişki biçimi de güvensizlik duygusunun etkisinden bağımsız kalamamaktadır. Tüm bu distopik tasvire rağmen iktidarlar, varlığını ve meşruiyetini sürdürmektedir. İktidarın sadece zor kullanma tekeline dayanarak varlığını sürdüremeyeceği, meşruiyetin iktidara itaat etmeyi de sağlaması gerektiği açıktır. Bunun nasıl mümkün olabildiği sorusu filmlerdeki iktidar yapısı, yasanın nasıl kurulduğu, meşruiyetin dayanakları ve çıkmazları ile incelenmeye çalışılmıştır. Sinema ve hukukun, kurgusal niteliğinin benzerliğinin, görünen ile hakikatin farklı açılardan yorumlanabilmesine imkân tanıyor olması, meşruiyet kavramının yaratımı ve sürdürülmesinde, iktidar ve yasa ile ilişkisinin filmler üzerinden ele alınmasını olanaklı kılmıştır. Bu açıdan, 3. bölümde değerlendirilen filmlerde, farklı biçimsel yöntemlerin kullanılması da, bu ilişkinin incelenmesi noktasında çeşitlilik oluşturması nedeniyle bu filmlerin tercihinde rol oynamıştır.

Distopyalar, iktidarın hedeflediği düzenin eleştirisi ve metaforik anlatıyla, görünenin altında yatanın ifşa edilmesidir¹⁵¹. Bu anlamda iktidarın bu filmler üzerinden ele alınması, aslında bugün maruz kalınan ve kanıksananın, tahayyülün sınırlarını zorlayarak, bir kurgu dünyasında keşfedilmesine olanak sağlayabilir. Bu noktada bir distopya, hukuk ve siyaseti düşünürken bugünü aşarak düşünebilmeye imkân tanır. Dolayısıyla filmlerin tek boyutlu bir gerçeklik sunmak yerine farklı açılardan yorumlamaya elverişli anlamlar içermesi ve izleyiciyi rahatlatmak yerine rahatsız etmeyi amaçlaması hukuka dair ezberi bozmaya olanak tanır.¹⁵²

Sonuç olarak, tarihsel anlamda, insan aklına dayanan aydınlanma çağrısı ile ilerleme adına kazanılan değerlerin yok edildiği iktidarlara dair duyulan endişe, sanatta distopik tahayyülü geliştirmiş ve distopya bir ifade biçimine dönüşmüştür. Bu anlamda sinema bu distopyaya dair başka bir gerçekliğin kapılarını açar. Eğer

---

¹⁵⁰ Evren Balta Paker, Güvenlik Endüstrisi ve Güven(Sizliğin) İnşası, Toplum ve Bilim, Sayı 115, 2009, s. 208

¹⁵¹ Cengiz Ekiz, Distopik Devletin Biyopolitikası, BEÜ SBE Dergi, Cilt 7, Sayı 1, 2018, s. 16

¹⁵² Cemal Bâli Akal, Beyaz Perdede Kirli Yargılama, Zoe, 2019, s. 15

izleyiciyi, içinde kaybolmadan karşısındaki gerçekliğin farkına varmasını sağlayan bir bakışa yöneltiyorsa, var olana karşıdan bakmaya ve onu sorgulamaya, olanı olmayanla birlikte düşünmeye imkân tanır. Hukukun statik, sınır çizen ve muhafazaya dayanan yapısına karşın, hukuka sinemadan bakmak, bu sınırların ötesine geçmeyi olanaklı kılabilir.¹⁵³

---

¹⁵³ Sevtap Metin, Hukuku Sinemada Görmek (der.), Tekin, 2017, s.V

3. İKTİDARIN VE MEŞRUIYETİN SİNEMADA GÖRÜNÜMLERİ

3.1. Köpekdişi

ÖZET: Yorgos Lanthimos'un yönetmenliğini yaptığı 2009 yapımı film, anne, baba ve yaşları 18 ila 30 arasında görünen üç çocuktan(erkek kardeş, büyük kız kardeş, küçük kız kardeş) oluşan bir ailenin, havuzlu ve bahçeli müstakil bir evdeki yaşantısını anlatmaktadır. Anne ve babanın inşa ettiği bu yaşantıda, çocukların hiçbir şekilde dış dünya ile bağlantısı yoktur. Evden dışarı çıkabilmenin tek yolu, çocukların köpekdişlerinden birinin düşmesidir. Bu kendiliğinden gerçekleştiği vakit çocuklar dışarıya çıkmaya hazır demektir. Evde iletişim araçları çocukların kullanımına açık olmadığı gibi, televizyon ve ses kayıt cihazından sadece anne ve babanın sesini veya kamera ile çekmiş oldukları aile görüntülerini izleyebilmektedirler. Çocukların günlük rutini, onlara verilen ev işlerini ve fiziksel aktivitelerini yapmak, anne veya babanın sesi ile kaydedilmiş, gerçek dışı bilgilerden oluşan dersleri dinlemek ve birbirleriyle fiziksel güçlerini sınavacak şekilde yarışmaktır. Baba, kazananı çeşitli hediyelerle ödüllendirmektedir. Ancak bu rutin ve gerçeklik, kardeşlerden biri için bozulacak; kurulu düzen, köpekdişini kendi kendine kırarak özgürlüğünü elde etmeye karar vermesiyle tehlikeye girecektir.

Köpekdişi, Yunan Yeni Dalgası'nın ilk örneği olarak kabul edilmektedir¹⁵⁴. Yunan Yeni Dalgası, kapitalizmin Yunan toplumunda yarattığı ekonomik problemler, güvensizlik, umutsuzluk ve 700 Euro kuşağı¹⁵⁵ olarak adlandırılan

---

¹⁵⁴ Esin Berktaş, Avranas 'ın Şiddet Güzeli Filminde Aile İçi Cinsel İstismarın Temsili, Doğu-Batı sayı, 2015, Sayı 74, s. 163

¹⁵⁵ "Savaş sonrası Yunanistan'ında üniversite eğitimi, toplumsal hareketlilik sağlamanın ve statü edinmenin bir yolu olarak oldukça değer kazanmıştır. Bununla birlikte daha önceki nesillerden çok daha iyi bir eğitim alan, genellikle Avrupa ve Amerika üniversitelerinden mezun olan genç insanlar kendi ülkelerinde yükselen bir işsizlik, sınırlı iş olanakları ve düşük ücretlerle karşılaşmıştır. Bu durum içinde yetiştikleri kişisel hedefleri ve tüketim hayalleriyle taban tabana zıttır. Böylece "700 Euro nesli" (krizden önce Yunanistan'daki en düşük maaş 700 Euro'dur)

genç nesil üzerinde yarattığı tahribatı ve amaçsızlığı mesele edinmekte ve bunu da içi boşalan kültürel değerler ile aile ve politik kurumları hedef alarak eleştirmektedir. Bu akımının bir temsilcisi olarak, kasvetli, anlamsız konuşmalar ve aktiviteler ve bazen oyuncuların başlarının görünmediği, yarısı kesilerek çerçevelendirilmiş sahneler ile biçimsel açıdan da filmin “garip”liğini göstermektedir¹⁵⁶.

Lanthimos’un sonraki filmlerinde de olduğu gibi, karakterler, donuk ifadelerle sahiptirler ve adeta mekanik şekilde hareket ederler. Geniş ve konforlu evlerinde, dışarıdan huzurlu bir hayat yaşadığı düşünülebilecek bir aile, bu evin içine girildiğinde ürpertici karakterlerle, dünyadan soyutlanmış bambaşka bir evren olarak kurgulanmıştır. Bu anlamda film, aile ve diğer anlamıyla toplum düzeninin ters yüz edilmiş hali; yani distopyasıdır.

Film, anne, baba ve üç çocuktan oluşan bir aileyi konu alsa da, ailenin toplumun en küçük parçası olması, baba ile temsil edilen iktidar rolü, filmin alegorik anlatısı ve Yunan Yeni Dalgası’nın içine doğduğu politik koşullar birlikte düşünüldüğünde, baba ile çocuklar arasındaki ilişki, iktidar ve toplum tasviri olarak okunabilir. Bu anlamda iktidar ve toplum düzeninin, bir aileye indirgenerek eleştirildiği görülmektedir. Filmin sembolik yapısı, birçok yönden incelenmesine imkân vermekte ise de bu çalışmada iktidar, yasa, güvenlik ve meşruiyet ilişkisi incelenecektir.

Filmin açılış sahnesinde bir kasetten “Günün yeni kelimeleri” nin okunduğunu görürüz.

---

denilen nesil doğmuş olur. 2008 yılının Aralık ayında başlayan sokak isyanlarında genç göstericiler beklenmeyen bir şiddet ve nihilist bir ruhla bankalar, vitrinler, arabalar, üniversite kütüphaneleri, tarihi binalar gibi Yunan toplumunun finansal ve kültürel sembollerine saldırdığında yüzeye çıkan söylem de sınırlı olanakları, ekonomik olarak marjinal yapısı, karşılanmayan beklentileriyle "700 euro nesli denilen" bu kuşağa aittir.” Maria Chalkou, A New Cinema of 'Emancipation': Tendencies of Independence in Greek Cinema of the 2000s, Interactions: Studies in Communication and Culture, 3- 2, 2012. Aktaran: Esin Berktaş, “Avranas 'ın Şiddet Güzeli Filminde Aile İçi Cinsel İstismarın Temsili”, Doğu-Batı, 2015, Sayı 74, s. 160

¹⁵⁶ Dan Georgakas, Dogtooth Review, Cinéaste, 2010, Cilt. 35, Sayı. 3, s. 48

“Günün yeni kelimeleri: deniz, otoyol, seyahat, tüfek. ‘Deniz’, oturma odasındaki gibi ahşap kolluklu koltuktur. Örneğin, ayakta kalmayın ‘deniz’e oturun da biraz konuşalım. ‘Otoyol’, çok güçlü bir rüzgâr türüdür. ‘Seyahat’, zemin kaplamada kullanılan oldukça dayanıklı bir maddedir; örneğin, avize düşüp, yere çakıldı ama zemine bir şey olmadı çünkü yüzde yüz ‘seyahatten’ yapılmıştı. ‘Tüfek’, beyaz güzel bir kuştur.”¹⁵⁷

Kardeşler birlikte bu kaydı dinlemektedirler. Küçük kız kardeş “bir dayanıklılık oyunu” oynamayı teklif eder ve hile yapılmaması için oyunun kurallarını belirlerler. Çocuklara dair ilk veriler, onlar için, kelimelerin, bildiğimiz dünyadaki anlamlarından farklı anlamlar taşıdığı ve birbirleri ile rekabet halinde olduklarıdır. Bu rekabet hali film boyunca devam eder. Çocuklar, geometri problemleri, öğrenilmesi gereken kelimeleri ve çözmeleri gereken soruları anne ya da babalarının sesiyle bu kasetlerden dinler. Bunun yanında, oyun oynamak, yarışmak gibi fiziksel aktiviteler de yapmak zorundadırlar.

Çocukların evden çıkabilmesinin tek koşulu köpekdişlerinden birinin düşmesidir.

“Baba: Bir erkeğin en yaratıcı olduğu dönem?

Çocuklar: 30 ve 40 yaşları arasındır.

Baba: Peki ya kadınların?

Çocuklar: 20-30 yaş arasındır.

Bir çocuk evini ne zaman terk etmeye hazırdır?

Büyük kız kardeş: Sağdaki köpekdişi düştüğü zaman

Baba: Veya soldaki hiç fark etmez. Bu dönemde bedeni tüm tehlikelerle yüzleşmeye hazırdır. Evden ancak araba ile güvenli bir şekilde ayrılabilirsiniz. Araba sürmeyi ne zaman öğrenirsiniz?

Erkek kardeş: Sağ köpekdişi tekrar çıktığı zaman veya soldaki hiç fark etmez.”

---

¹⁵⁷ Yönetmen: Yorgos Lanthimos, Senarist: Efthymis Filippou, Yorgos Lanthimos, Oyuncular: Christos Stergioglou, Michele Valley, Angeliki Papoulia, Hristos Passalis, Mary Tsoni, Anna Kalaitzidou, Gösterim Yılı: 2009

Bu, çocukları evin içinde tutmayı sağlayan bir kural olmakla birlikte, aslında, hiç gerçekleşmeyecek olan bir koşula bağlı özgürlüğün de vaadidir. Dışarıya çıkabilen tek kişi, her gün arabasıyla işe giden babadır ve bu anlamıyla baba, bir gün özgürlüğe ulaşacakları ihtimalinin somut kanıtıdır. Çocukların babanın iktidarına ve dışarıya çıkmama kuralına rıza göstermesini sağlayan belki de en önemli sebep, dışarıya karşı duyulan korkudur. Dışarının tehlikesi, kurallara aykırı şekilde evden kaçtığı anlatılan, gerçekte var olup olmadığı bilinmeyen ancak muhtemelen zamanı gelmeden evden çıkmama kuralını ihlal eden bir erkek kardeşten ve insanla, özellikle çocuk etiyile beslenen canavar kedilerden bahsedilerek sürekli tekrarlanır. Korkunun yanında, aşağıda ayrıntılı değinileceği üzere izole şekilde yaşayan ve tek bilgi kaynakları ebeveyni olan çocukların akılcı bir izahı olmayan bu kurala inanmasını sağlayan sebeplerden biri de bu asi kardeş hikâyesidir.

Baba, evin yöneticisidir; kuralları belirleyen ve ekonomik gücü elinde tutandır. Yasayı, kendinden başka kimsenin özgürlük ve bilgiye erişemeyeceği şekilde inşa etmiştir. Bu anlamda baba iktidar konumundadır. Gündüz babanın yokluğunda ise anne, onun hâkimiyetinin evdeki görüntüsü ve kuralların uygulanmasını sağlayan ve babaya rapor veren kişidir.

Çocuklar, öncesi ve sonrasına dair herhangi bir bilgi veya tanıklıkları olmadan¹⁵⁸ bu düzenin içinde doğmuşlardır. Kuralların kaynağı ve ne zaman konulduğu belli değildir, ancak babanın iktidarına hizmet eden yasanın yaratıcısı da yine babadır. Baba, kuralları koyarken de uygularken de kendinden başka bir güce gönderme yaparak doğrulamaya ihtiyaç duymaz. Baba, aynı zamanda bilginin kaynağı ve sahibi olarak da iktidarını, her koyduğu kuralı yine kendine yaptığı göndermeyle meşrulaştırmaktadır. Tek bilinen bahçenin ötesinin güvenli olmadığıdır. Babanın yarattığı bu kurallara meşruiyet kazandıran da bu dış dünyaya duyulan korku ve korkudan doğan irrasyonel güvenlik ihtiyacı/paranoyasıdır. Bu sayede çocukların kapatılma ve itaat hali ile babanın iktidarı devam edebilmektedir.

---

¹⁵⁸ Bu durum izleyiciler için de aynıdır. Babanın bu düzeni neden ve nasıl kurduğuna dair bir bilgi verilmemiştir.

Neocleous'a göre, Leviathan'daki iktidar imgesi, "iktidarın bireysel bir figürde cisimleşmesini akla getirir, bütün insanları birleştiren bir beden, bölgeyi teftiş eden gözler, onun denetimi altında sınırlandırılmış bir toprak ve en azından ima yollu, sayesinde her şeyin bilinebildiği bir akıl¹⁵⁹" dır. Bu tasvir, evde olmadığına, çocukları denetlemede, anneyi bir uzvu gibi kullanmasıyla, evin sınırları içindeki hâkimiyetiyle ve her bilginin hem kaynağı hem de doğrulayıcısı olmasıyla, filmdeki baba figürünü ve onun iktidarını çağrıştırmaktadır.

Güvenlik, Hobbes'un sözleşme kuramının temelindeki kavramdır. Hobbes'a göre insanın güvenlik içinde bulunma isteği süreklilik arz eder¹⁶⁰. İktidar güvenlik vaadi üzerinden, herhangi bir değişimi reddederek, mevcut durumu koruyarak kendini sonsuzlaştırmayı hedefler¹⁶¹. Babanın çocuklar için uyguladığı kapalı ve statik hayat bu amacına hizmet etmektedir. Evin sınırlar içinde kalıp, kurallara uydukları sürece çocuklar güvendedir. Hobbes'un Leviathan'da işaret ettiği üzere, güvenlik için haklarını egemene devredenler bu sözleşmeye uymakla yükümlüdür. Egemene gücün verilisinin, yani kurulan bu sözleşmenin amacı güvenliği sağlamaktır¹⁶². İtaatin amacı da korunmadır¹⁶³. Kimsenin, egemenliğin kuruluş amacına ters düşen bir şekilde, itaati reddetme özgürlüğü yoktur¹⁶⁴. Baba, da evin için de kaldıkları sürede ailenin güvenliğini sağlamakla yükümlüdür; itaatsiz kardeş ise güvende değildir.

Baba, bir fabrikada çalışan ve dışarıyla bağlantısı olan tek kişidir. Filmin bazı yerlerinde bu fabrikadan görüntülerle geçişler yapılır. Filmde, evin sınırları dışında görünen tek yer bu fabrikadır. Baba, bu fabrikada takım elbiseyle ve masa başında görünür. Bu görüntüden, babanın, işçi değil, yönetici olarak düşünülebilecek üst bir pozisyonunda olduğu anlaşılır. Fabrikadaki pozisyonu ile evdeki ekonomik gücü ve iktidarı paraleldir. Bu benzerlik, karakterlerim

---

¹⁵⁹ Mark Neocleous, Devleti Tahayyül Etmek, (çev: Akın Sarı), Notebene, 2015, s. 10

¹⁶⁰ Levent Köker -Mehmet Ali Ağaoğulları, Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge, 2017, s.190

¹⁶¹ Aslı Çalkıvık, Distopya: Egemenin Ütopyası, Cogito Dergi, 2018, Sayı 90, s. 46

¹⁶² Thomas Hobbes, Leviathan,(çev: Semih Lim), YKY, 2001, s. 234

¹⁶³ Thomas Hobbes, Leviathan,(çev: Semih Lim), YKY, 2001, s. 162

¹⁶⁴ A.g.e., s. 160

konumlarının aile ile sınırlı olmadığını, toplumsal bir benzerliği de işaret ettiğini gösterir.

Babanın evin geçiminden ve çocukların bakımından sorumlu kişi olması noktasında, Bodin'in egemen devleti tanımlarken işaret ettiği aile kavramına değinmek gerekir. Bodin devleti, ailelerin ve onların ortak varlıklarının egemen güç tarafından adaletle yönetilmesi olarak tanımlar. Aile, toplumun bir üyesidir ve her üye görevini doğru şekilde yerine getirdiğinde, devlet de sağlıklı olacaktır¹⁶⁵. Buna göre Bodin, aileyi devletin kurucusu ve mikro düzeyde yansıması olarak görür. Bu anlamda babanın da diğer bireyler üzerinde mutlak otoritesi söz konusudur¹⁶⁶. Bodin, her ne kadar biri yapay diğeri doğal olsa da, devletin otoritesi ile babanın aile içindeki otoritesi arasında bir özdeşlik kurmaya çalışır. Babanın aile içindeki iktidarı ne kadar iyi kurulursa, devletin iktidarı da o denli güçlü olacaktır. Bodin burada, ailenin tüm ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü babanın, aile üyelerinin hayatı üzerinde de mutlak bir iktidara sahip olduğunu ileri süren ataerkil Roma aile anlayışına referans verir¹⁶⁷.

Filmde babanın ailenin bakım ve yönetiminden sorumlu olduğu gösteren sahnelerden biri, ailece ritüel halinde yenilen akşam yemeği sahnesidir. Çocuklar temiz ve iyi giyimli halde bu yemeklere katılır. Yemek esnasında, anne ve çocuklar, biten malzemeleri baba tarafından mutlaka alınması gereken ihtiyaçları bildirir ve talep ederler. Orta-üst sınıf denilebilecek bu ailede, babanın gücünün dayanaklarından biri de sağladığı bu konforlu hayattır¹⁶⁸. Baba, akşam yemeğinde gündüz oynanan oyunların kazananını açıklar. Konuşmalardan kazananın genellikle erkek çocuk olduğu anlaşılmaktadır. Kazananın ödülü, akşam yemeğinden sonraki eğlenceyi seçmektir; dans etme, kendi çektikleri ve yine kendi görüntülerinden oluşan videoları izleme ya da müzik dinleme. Bu ödüller,

---

¹⁶⁵ Jean Bodin, *Six Books of Commonwealth*, Oxford Press, Bölüm 1, s.7

¹⁶⁶ Oktay Uygun, *Devlet Teorisi, On İki Levha*, 2019, s. 190-191

¹⁶⁷ Levent Köker -Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge*, 2017, s.20

¹⁶⁸ Rosa Barotsi, *Whose Crisis? Dogtooth and The Invisible Middle Class*, *Journal Of Greek Media & Culture*, Cilt 2, Sayı 2, s. 180

babanın kontrolü altında, rekabetin de devamlılığını sağlamaktadır. Aynı zamanda kazananın mülkiyet hakkının olduğunu da göstergesidir.

Anne, gündüzleri, evdeki durumu babaya bildirmekle görevli olduğundan, çocuklardan farklı olarak, iletişim araçlarına ulaşabilmekte, telefon ile gündüz evde olup biteni babaya aktarmaktadır. Bu sayede baba, iktidarını annenin vasıtasıyla kullanmakta ve evdeki hâkimiyetini sürdürmektedir. Büyük kız kardeş, anahtar deliğinden annesinin telefonla yaptığı bu konuşmaya şahit olur ancak ilk kez gördüğü bu nesneyi, ebeveyni tarafından kurgulanan anlam dünyasında bir yere oturtamaz.

Baba, kardeşlerden sadece erkek olanın cinsel ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini düşünmektedir. Bunun sebebi, babanın iktidarını tehlikeye sokabilecek bu durumu, kontrolü altında tutmak istemesidir. Bunun için fabrikanın güvenlik görevlisi Christina'yı seçer. Christina, babanın yönetiminde olan fabrika sınırları içinde güvenliği sağlamak görevli olmasıyla, erkek çocuğun evdeki rolü ile paralel bir konuma sahiptir. Erkek çocuk için baba tarafından eve getirilen Christina, dışarıdan eve girebilen ve filmde ismiyle hitap edilen tek kişidir. Baba, Christina'ya para öder ancak Christina'nın erkek çocukla yaşadığı bu ilişkiden memnun olmadığı görülmektedir. Bir gün, büyük kız kardeşin yanına giderek onu tatmin etmesini ister. O da karşılığında bir şey vermesi halinde kabul eder. Büyük kız kardeşin, zihninde karmaşa yaratan bir diğer olay ise, Christina ile yaşadığı, kendisinin anlamlandıramadığı bu cinsel deneyimdir.

Çocuklar sürekli birbirleriyle yarıştıkları oyunlar kurgular, fiziksel güçlerini test ederler. Birbirlerini kasıtlı olarak yaralarlar. Devamlı bir rekabet söz konusudur. Ancak bu rekabet babanın yasasına uygun ve onun ödül-ceza sınırları içindedir. Baba, ödül ve ceza yöntemi ile kurallara uyulmasını ve düzenin devamlılığını sağlar. Baba, güvenlik sağlayan olarak koruyucu, aynı zamanda hem cezalandırıcı hem de ödüllendiricidir.

Weber'e göre, geleneksel otoritede, geçmişten gelen daima var olan, kural ve güçlerin kutsallığına dayalı bir meşruluk anlayışı bulunur. Otoriteye itaat onun

geleneksel konumundan kaynaklanmakla birlikte, itaat edenler ile otorite arasında şahsi bir bağıllık söz konusudur¹⁶⁹. Babanın meşruiyeti, konumu nedeniyle gelenekseldir. Bu anlamda baba, aile üzerinde patriyarkal bir otoriteye sahiptir, karşı gelinemez kurallara dayanır ve bu kuralların dışına çıkılmasının felaket getireceğine inanılır¹⁷⁰. Babanın otoritesinin kaynağı “baba” konumunda olmasıdır, kural koyucu olması da yine bu geleneksel pozisyonundan kaynaklıdır. Çocukların ve annenin babaya itaat noktasında onunla kurdukları bağ da bu ilişkinin sonucudur.

Tüm bu sahneler, babanın, evin içindeki hukuki(yasak olanı ve cezayı belirleme) ekonomik ve cinsel tüm ilişkileri, kendi iktidarının devamlılığını sağlayacak şekilde düzenleme yetkisine sahip olduğunu gösterir. Baba, her şeyi bilir, iletişim araçlarını kontrol eder ve kendi yarattığı dili kullanır. Tüm yetkileri adeta tanrısal bir şekilde kendinde toplamıştır; bireyler herhangi bir karar alma sürecine dâhil edilmediği gibi kendileri ve bedenleri üzerinde de tasarruf hakları yoktur. Bu anlamda düzenin, totaliter ve ataerkil nitelik taşıdığını söylemek mümkündür.

Totaliter bir düzende iktidar, kendisini salt şiddet ile uzun süre ayakta tutamayacağından, her ne kadar rasyonel temellere dayanmasa da varlığını rızaya dayandırmalıdır. Bunun için ödüllerin yanında, özgürlük vaadi devreye girer. Ancak gerçekleşmesi imkânsız bir olaya bağlandığı için bu vaadin gerçekte karşılığı, güvenlik paranoyasıdır. Çocuklar için, itaate dayalı bir özgürlük ve rekabete dayalı bir mülkiyet hakkı söz konusudur. Bu anlamda evdeki düzeni kapitalist olarak nitelendirmek de mümkündür¹⁷¹.

Babanın iktidar araçlarından biri de bilginin tek kaynağı olması nedeniyle her şeyin cevabının onda oluşudur. Bahçe ve etrafındaki çitler, içinde yaşadığımız dünyaya dair bir metafor olarak kullanılmakla birlikte, bu çitlerin ötesinde zamanı gelince kavuşulacağı vaat edilen özgürlük, modern devlette yasalarda tanımlanmış olan “düşünce ve ifade özgürlüğü” veya herkes için öngörülen “insan

¹⁶⁹ Max Weber, Bürokrasi ve Otorite, (çev: H. Bahadır Akın), Adres, 2005, s. 55-56

¹⁷⁰ Max Weber, Sosyoloji Yazıları, (çev: Taha Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s. 253

¹⁷¹ Nüket Örnek Büken, Köpekdişi Filminin Düşündürdükleri, Bilim ve Gelecek Dergi, 2016, Sayı 149

hakları”ndan farklı değildir. İktidarlar tarafından dilin çarpıtılmış şekilde kullanımını da bu kurguya hizmet eder.

Çocuklarda son derece bozulmuş bir gerçeklik algısı söz konusudur. Öyle ki bir kedi, çocuk etiyle beslenen bir canavar olarak tanıtılmakta, nesnelere yeni adlar verilmektedir. Çocuklar, baba ve anne dışında herhangi bir kaynakları olmadığından, kendi kendilerine bilgiye erişebilecek veya sunulan bilgiyi teyit edebilecek imkâna da sahip değildir. Gerçeklik algısı o denli gelişmemiştir ki çocuklar nesnelere boyutlarını dahi kavrayamamakta, havada gördükleri gerçek bir uçağın avuca sığabilecek boyutta olduğunu sanmakta, babaları tarafından gökyüzünden düştüğü iddia edilen, oyuncak bir uçağa sahip olabilmek adına birbirleri ile rekabet etmektedir. Bu noktada fiziksel esaretin yanında zihinsel bir esaret durumunun da mevcut olduğu söylenebilecektir. Bu nedenle herhangi bir karar alma ve kendilerine yönelik bir tasarrufta bulunma yetisinden yoksun oldukları görülmektedir.

Filmde Köpek eğitime ilişkin bir sahne görürüz. Köpek eğitmeni:

“Köpekler hamura benzer, bizim görevimizse onlara şekil vermektir. Bir köpek dinamik, agresif, dövüşçü, korkak ya da sevecen olabilir. Çok çalışıp sabırlı ve ilgili olmamız gerekir. Her köpek gibi sizin köpeğiniz de ona nasıl davranacağımızı göstermemizi bekliyor. Bizim görevimiz de ona karakterini kazanmasında yardımcı olmak. Evcil bir hayvan veya bir arkadaş mı? Yoldaş mı? Yoksa sahibine saygı duyup emirlerine uyan bir bekçi köpeği mi?”

Bu sahne ile köpeklerin itaat üzerine eğitimi ile çocukları arasındaki benzerlik ortaya konur. Hobbes’a göre insanları hayvanlardan farklı kılan iki özellik konuşma ve geleceği düşünme¹⁷² iken, iktidara tabi çarpıtılmış bir dil ve algı ortamında, özgür düşünce ve ifadenin imkânsızlığında, bu iki özelliğin, insan olmaya dair bir fark yaratmayacağına bir göstergesidir.

¹⁷² Levent Köker -Mehmet Ali Ağaoğulları, Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge, 2017, s. 188

Film boyunca, karakterlerin donuk yüzleri, ani ve şiddetli hareketleri, anlık tepkileri, çocukların insani olmayan tavırlarını göstermekte, fiziksel ve davranışsal olgunlukları arasındaki bu devasa fark filmin tedirgin ve rahatsız edici atmosferini yaratmaktadır¹⁷³.

Weber, disiplin kavramını “belli bir grup insanın kazanılmış bir alışkanlık sonucu, anında kendiliğinden ve kalıplaşmış bir şekilde itaat etmeleri” ve “eleştiri ve direnme olmaksızın kitlesel itaat alışkanlığı” olarak tanımlamıştır¹⁷⁴. Her ne kadar bir kitlesellik teşkil etmese de babanın, çocukları, hayali bir ortak düşmana karşı güdümlenerek, bir ritüel şeklinde disipline etme yöntemleri, çocuklar üzerinde ortak düşmana karşı birlik olma ve babaya itaati duygusunu pekiştirmektedir.

Baba, iktidarın sahibi olarak, aileyi bir arada tutmak zorundadır; bunun için koyduğu, köpekdişinin düşmesi ve bundan önce evden çıkıldığı takdirde canavar tarafından öldürülecekleri gibi kuralların gerekçesi güvenlidir. Yasanın yaratıcısı olan babanın kendinden başka bir referansa da ihtiyacı yoktur. Ancak bu kural, dış dünyanın ölümcül tehlikelerle dolu olduğu paranoyasıyla birlikte ailenin çocuklara uyguladığı izolasyonun meşrulaştırılmasına hizmet eder. Ailenin bir arada olmasına bağlı olan iktidarına yönelik bir tehdit algıladığında, cezalandırmakta ve hemen yeni bir kural koymaktadır. Çocuklara, annelerinin yeni bir kardeş dünyaya getireceğini ancak uslu durdukları takdirde annelerinin doğurmaktan vazgeçebileceğini söyler. Yeni kardeş, rekabetin artması ve evde çocukların kullanımında olan her şeyin 3 yerine 4'e bölünmesi anlamına geldiğinden, çocuklar bunu istememektedir. Kazandıkları oyuncakları, hediyeleri yani mülkiyeti korumak çocuklar için önemlidir. Bazen bu eşyaları, istedikleri şeyler karşılığında birbirleriyle takas ettikleri mini bir ekonomi geliştirmişlerdir. Çocuklarda, dış dünyaya dair bir algı veya düşüncenin olmaması, ebeveynler tarafından konulan kuralların tamamının kabulünü ve bu kurallara itaati mümkün

---

¹⁷³ Mark Fisher, Dogtooth: The Family Syndrome, Film Quarterly, University of California Press, 2011, Sayı 64, Cilt 4, s. 22

¹⁷⁴ Max Weber, Bürokrasi ve Otorite, (çev: H. Bahadır Akın), Adres, 2005, s. 29

kılmaktadır. Düşünce ve ifade özgürlüğünün bulunmadığı totaliter bir düzende bir kuralın/yasanın sorgulanması beklenemeyeceğinden, çocukların kuralları sorgulaması mümkün değildir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün en önemli koşulu da bilgiye erişimin ve bilginin mukayese edilebilirliğinin mümkün olmasıdır. Dolayısıyla ebeveynler tarafından empoze edilen bilginin sorgulanma ihtimali yoktur. Dışarıyla hiçbir teması olmayan çocukların, içine doğdukları düzen dışında bir düzenin var olabileceğini dair bir fikri olması da mümkün değildir. Bu anlamda çocukların zihinsel yetileri de ebeveynin çizdiği sınırı geçemez.

Evin sınırları aslında çocukların zihinlerinin evrene ait tüm algılarının da sınırları olarak düşünebilir. Burada bu sınırları belirleyen ebeveynlerdir. Tüm bilgi onların elinde ve dil de onların kontrolündedir. Bilgiden ve düşünceden bu denli uzak olanın, iktidardan gelen herhangi bir buyruğu sorgusuz kabulü ve uygulaması olağan kabul edilebilecektir. Bu anlamda dışarıdan irrasyonel görünen bu kuralların, içeride hiç de öyle olmadığını adeta o evin standartları haline geldiği görülmektedir. Verili olanı sorgulamadan uzak bir ortamda, bir yasanın, ne kadar “anormal” olursa olsun kabul göreceği ve yasa koyucuya meşruiyet kazandıracığı anlaşılmaktadır.

Gerçek, baba tarafından söylenendir. Baba, gerçeğin belirleyicisi olarak, güvenlik paranoyası ile de evdeki düzeni ve kuralları istediği gibi belirleyebilecektir. Kurallar ihlal edildiğinde uygulanacak ceza da baba tarafından belirlenir.

Dış dünya, babanın iktidarına yönelik bir tehdittir, gerçekte olsun veya olmasın hayali düşmanın varlığı her zaman hatırlatılır. Bu nedenle çocukların oradan uzak tutularak alternatif gerçeklikte yaşaması gerekir¹⁷⁵. Dolayısıyla, iktidar tarafından üretilen gerçeğe atıfla yasa, yine yasa koyucu olan iktidarda doğrulanarak meşruiyet kazanır.

Babanın iktidarı, bilginin tek kaynağının din olduğu dönemde kilisenin tahakkümünü hatırlatır. Babanın iktidarının tanrısal bir özellikler taşıması da bu

---

¹⁷⁵ Haktan Kalır, Kynodontas (2009): Ülkenin İnşası, Cineritüel, <http://www.cinerituel.com/2018/08/dogtooth-2009-film-elestirisi.html>

çıkarmı destekler niteliktedir¹⁷⁶. Ancak kilisenin tahakkümünün sona ermesiyle iktidarın meşruiyeti dünyevi kaynaklara dayansa da, tahakküm, güvenlik gerekçe gösterilerek devam etmiştir.

Baba, iktidarını korumak için bir “dışarı” ve düşmandan bahsetmek, korku ve paranoyayı canlı tutmak zorundadır. İktidarının devamlılığı için, çocukları dış dünyanın gerçekliğinden uzak tutarak, kendi gerçekliğini sunması ve bunu sürekli teyit etmesi gerekir.

Bu distopik film, her ne kadar izleyicinin özdeşlik kurmasını engelleyecek bir biçim tercih etse de bilinmeyen bir dünyaya ait değildir. Bu anlamda iktidar rolündeki babanın, bilgi konusundaki tahakkümü ve sorgulama koşullarını ortadan kaldırdığı kurallar ile sağladığı düzene meşruiyet kazandırması, kişiler arası tüm ilişkilere müdahale etmesi, rekabete dayalı ceza ve ödül sistemi, belirsiz bir öteki/düşman üzerinden yarattığı güvenlik paranoyası ile düzenin devamlılığını ve sağlaması, 21. Yüzyıl neoliberal distopyasını çağrıştırmaktadır.

Siyasi birlik, kendini tehdit eden bir kriz anında, dost- düşman tayin eden ve bu anlamda egemen olan birliktir¹⁷⁷. Günümüz dünyasında olduğu gibi bu evde de, Schmitt’in ileri sürdüğü gibi, siyasal birliğin bekasının sağlanması, nihai meşruluk referansıdır¹⁷⁸. Bunun için iktidarın, kendi varlığına dair tehdit oluşturabilecek unsurları bertaraf etmesi için devamlı bir düşmandan bahsetmesi ve ona bağlı oldukları sürece korunacaklarını vaat ettiği kişileri bu daimi düşman karşısında birleştirmesi gerekmektedir. Bu nokta kontrol altındaki ev dışındaki her şey bir öteki/düşmandır, ebeveynin iktidarına yönelik tehlikedir.

Filmde dışarıya çıktığı söylenen ancak akıbetin ne olduğu bilinmeyen bir kayıp kardeşten bahsedilmektedir. Gerçek olup olmadığı bilinmemekle beraber, bu kayıp kardeş hikâyesi ve canavar kediler ile dışarıya karşı beslenen korku daima

---

¹⁷⁶ Haktan Kalır, Kynodontas (2009): Ülkenin İnşası, Cinerittüel, <http://www.cinerittuel.com/2018/08/dogtooth-2009-film-elestirisi.html>

¹⁷⁷ Carl Schmitt, Siyasal Kavramı, (çev: Ece Göztepe), Metis, s. 69

¹⁷⁸ Mithat Sancar, Yasallık ile Meşruluk Geriliminde Hukuk Devleti, Birikim Dergisi, 1998, Sayı 116, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4717/yasallik-ile-mesr%C3%BBluk-geriliminde-hukuk-devleti#.XWam5OgzBIU>

diri tutulmaktadır. Ancak büyük kız kardeşin, kaçak kardeş için dışarıya yemek bıraktığını görürüz, bu sahne, dışarıda bir yerde bir yaşam olduğuna dair inanç taşıdığına ilişkin bir ipucudur. Erkek kardeş ise çitlerin önünde durup, babasının arabasını ne kadar iyi yıkadığını, onun ise asla bu kadar iyi yıkamadığını söyler ve bahçeden aldığı taşları çitin öbür tarafına atar. Onu hiç görmediği halde yapmadığı işlerden bahsederek, ona karşı öfke duyduğunu anlatır. Bunu gören anne ve baba neden taş attığını sorar, erkek çocuk ise taş atma olayını kayıp kardeşin başlattığını söyler.

Dışarıdaki daimi ve belirsiz tehlike, bahçeye giren kedi ile somutlaşır ve kedi, erkek kardeş tarafından vahşice öldürülür. Düşmanın bu şekilde somutlaşması ve onun baş edilebilir olduğunun keşfedilmesi güvenliğe olan ihtiyacın azalması ve dışarıya çıkamama kuralının ve dolayısıyla iktidarın meşruiyetinin sarsılması anlamına geleceğinden, haberi alan baba eve gelirken kıyafetlerini yırtar ve kan görüntüsü vermek için kırmızı boya sürer.

Daha önceden kuralı ihlal ederek evi terk eden kardeşin, biraz önce yaratık(kedi) tarafından parçalanarak öldürüldüğünü ve onunla mücadele ederken bu hale geldiğini söyler. “Bizi tehdit eden hayvan bir kedi. Yaşayan en tehlikeli hayvandır. Etoburdur. Genelde çocuk eti yer. İçeride kalırsanız güvende olursunuz.” Der.

Bu, hayali düşmana dair verilen en önemli mesajdır. Dışarıda başlarına neler gelebileceğine dair ilk kez somut bir görüntü ile karşılaşır. Bu şekilde baba,

dışarıda yaşamın olamayacağı fikrini aşılıyarak, evden dışarıda hayatta kalılabileceği düşüncesini ortadan kaldırdığını düşünür ve meşruluk sebebini yeniden hatırlatır. Schmitt'in işaret ettiği üzere koruma ve itaat ilişkisi olmaksızın mantıklı bir meşruiyetten söz edilemez¹⁷⁹.

Yaratığın yeniden saldırması ihtimaline karşı hazırlıklı olmaları gerektiğini söyler ve tüm aile dizlerinin ve ellerinin üstünde, babanın komutuyla havlamaya başlar, onunla beraber herkes köpek gibi havlar. Bu sayede ailede herkes bir görev üstlenerek, ortak düşmana karşı bir amaç etrafında birleşir.

İçeride kalanın güvende olacağını dair bu söylemin muhafazakâr anlayışa karşılık geldiği düşünülebilir. Bu sayede, sınırları çizilen korunan alanın dışındaki her yer ve her şeyden korkulması gerekmektedir, aynı zamanda yabancı düşmanlığını yaratmaktadır¹⁸⁰. Bu, günümüzde muhafazakâr iktidarlar tarafından başvuru alan güvenlik anlayışı ile paraleldir. Bu söylem ülke sınırları dışında olana müdahale etmeyi meşru hale getirdiği gibi, bireysel olarak da kişinin kendi alanın sınırlarının keskinleştirerek, özel alanını korumasına ve dışarıdakine, yabancı olana korku duymasına yol açar. Bunun sonucuna örnek olarak, artan özel

¹⁷⁹ Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, (çev: Ece Göztepe), Metis, s. 82

¹⁸⁰ Mark Fisher, *Dogtooth: The Family Syndrome*, *Film Quarterly*, University of California Press, 2011, Sayı 64, Cilt 4, s. 26-27

güvenlik hizmetleri, ev alarm sistemleri gibi hizmetler sağlayan güvenlik sektörünün büyümesi gösterilebilir¹⁸¹.

Çocuklar, güvenlik başta olmak üzere bütün ihtiyaçlarının karşılandığı, kurallara riayet ettikleri sürece, sonsuza dek sürebilecek olan konforlu bir düzende yaşayabilmek için, özgürlükleri alınmış karakterlerdir. İktidarın yarattığı içerisi/dışarı ikiliği ile bu tutsaklık hali ve yasalar meşruiyet kazanmıştır. Kasten bozulmuş gerçeklik algısı ve dil ile zihinleri paralize edilmiş itaat edenlerin, yasayı sorgulaması elbette beklenemeyecektir. Ancak “dışarı”dan bir müdahale ile kriz patlak verecektir. Büyük kız kardeş, eve gelen tek yabancı olan Christina’dan onu tatmin etmesi karşılığında aldığı Rocky ve Jaws filmlerini gizlice izler ve filmdeki replikleri söyleyerek karakterleri taklit eder. Böylece dış dünya ile ilk defa temas edecek ve Rocky’yi taklit ederek, köpekdişini kendisinin kırabileceğini keşfedecektir. Bu, onun için dönüm noktasıdır.

Bu durum, çocukların göreceği ve duyacağı evrenin sınırlarını çizme gücünü elinde tutan baba için büyük bir tehlikedir. Bu olaydan sonra baba büyük kız kardeşin başına izlediği video kaset ile Christina’nın başına ise video player ile vurur. Christina tehlikesini ortadan kaldırır ancak şiddete uğramak büyük kız kardeşi durdurmaz. Filmde duyduğu bir ismi kendine seçer ve artık ona, Jaws’taki köpekbalığının adı olan “Bruce” denmesini ister. Bu ana kadar filmde Christina hariç kimsenin adı duyulmamıştır.

Christina’nın düzen için nasıl bir tehlike olduğu anlaşıldıktan sonra artık eve dışarıdan kimse girmeyecektir. Düzeni kontrol altında tutmak ve krizi önlemek için baba, anneye şöyle der “Artık kimseye güvenemeyiz, görevi büyük kıza devretmeyi düşünüyorum”. Baba olağanüstü hale ve yasanın ne zaman askıya alınacağına karar verendir. Baba, bu sayede kendini iktidarına yönelen tehdidi bertaraf etmiş ve yeni yasayı oluşturmuştur: artık büyük kız kardeş erkek kardeşin cinsel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Ancak bu büyük kız kardeşin hiç hoşuna gitmez ve izlediği Rocky filminden öğrendiği cümle ile tepkisini gösterir.

---

¹⁸¹Kapitalizme entegre güvenlik endişesi için bkz. Evren Balta Pakler, Güvenlik Endüstrisi ve Güven(Sizliğin) İnşası, Toplum ve Bilim, 2009, Sayı 115,

Bu olaydan sonra anne babasının yatak odasına gizlice girer ve telefonu kullanır. Karşından bir ses duyunca paniğe kapılır. Büyük kız kardeş için öğretilen gerçeklik sarsılmıştır; artık dışarıyı arzulamaktadır. Gerçek olmadığı halde, küçük kardeşine köpek dişinin sallandığını söyler. O gece köpekdişini kırmayı başarır ve yürüyerek evden çıkamayacağı öğretildiğinden babasının arabasının bagajına saklanır.

Babanın koyduğu kuralları uygular; köpek dişini kırar, arabanın bagajına girer. Babanın yasası zedelenmiştir ama hâlâ oradadır¹⁸². Yasaya öyle inanmıştır ki, yine yasa ile belirlenen şekilde özgürlüğünü elde etmeye çalışmaktadır. Bu davranış, yasanın ihlali gibi görünse de itaat devam etmektedir.

Film boyunca kamera statiktir, adeta bir belgesel işlevi görüyormuşçasına dikkat çekmeden durur. Aynı şekilde karakterler de cansız ve gösterişsiz bir oyunculuk sergiler¹⁸³. Ancak babanın dışarı koşup büyük kızını bulamayacağını anladığı anda, babanın yüzündeki panik net şekilde görülür ve kamera hareket etmeye başlar. Kameranın hareketlenmesi, bu anın, babanın iktidarının sarsıldığı bir kriz anı olduğunu gösterir.

Son sahnede kamera fabrikanın önünde duran arabanın bagajındadır, sonrasına dair hiçbir bilgi yoktur. Büyük kız kardeş bagajdan çıkmış mıdır, yoksa babasının

¹⁸² Güven Özdoğan, Köpek Dişi Ya Da “Mülklerin En Tehlikelisi” Olarak Dil, Sinefilozofi Dergisi, 2019, Özel Sayı, s. 615

¹⁸³ Mark Fisher, Dogtooth: The Family Syndrome, Film Quarterly, University of California Press, 2011, Sayı 64, Cilt 4, s. 23

öğrettiği gibi, köpek dışının yeniden çıkmasını mı beklemektedir, bilinmemektedir.

Filmin otoriter yönetime dair acımasız ve niteliksiz bir eleştiri olduğu, farklı yorumlamalara alan tanımadığı, Yunan politikası ve kültürüne dair alt metinler içermediği ancak bazı güncel sosyal durumlarla birlikte düşünülebileceği yönünde eleştiriler mevcut olsa da güvenlik siyasetinin ve paranoyanın geldiği noktayı gösteren bir örnek olarak, Amerikan ailelerinin evinin güvenliğini sağlamak adına fanatik şekilde silahlanması durumu filmdeki aileyle benzerlik taşımaktadır¹⁸⁴. Bu noktada film, neoliberal düzeninin yarattığı güvenlik paranoyasına da tekabül eden, önemli bir iktidar eleştirisi sayılabilir.

3.2. Sineklerin Tanrısı

Yönetmeliğini Harry Hook'un yaptığı 1990 yapımı film, bir grup askeri okul öğrencisi erkek çocuğun, ıssız bir adaya düşmeleri sonrasındaki süreci anlatan William Golding'in 1954 tarihli Sineklerin Tanrısı romanından uyarlanmıştır. Romanın, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yazıldığı ortam ve koşullar ile konusu düşünüldüğünde, distopik özellikler taşıdığı söylenebilir. Ancak bu çalışmada roman üzerinde değil, 1990 yapımı aynı adlı film üzerinde inceleme yapılacaktır.

ÖZET: Filmde adaya düşen çocukların öncelikli amaçları, kurtulana kadar, hayatta kalmak, barınma ve beslenme ihtiyaçlarını gidermektir. Bunun için hiyerarşik bir düzen kurar, iş bölümü yaparlar. Herkesin söz hakkının olduğu, demokratik bir karar alma mekanizması işletirler. Zamanla çocukların kurtulma umutları azaldıkça, başta bildikleri dünyadan aldıkları referanslarla kurguladıkları medeniyetin yerini, adanın koşulları ile baskın hale gelen hayatta kalma duygusu, bu duyguyla hareket edilen bir savaş hali alır. Umutlar azaldıkça, adada yaşadığını iddia ettikleri bir hayali canavar yaratıp ona inanırlar. Başta düzeni sağlama adına bir araç olan liderlik

---

¹⁸⁴ Dan Georgakas, Dogtooth by Yorgos Tsourgianni, Yorgos Lanthimos and Ethymios Filippou Review, Cinéaste, 2010, Cilt 35, Sayı 3, s. 49

konumu artık iktidar mücadelesinin nesnesi olmuştur. Güvenlik korkusu, kaynakların ve umudun azalmasıyla, ada hayatı bir distopya haline gelir.

Adada çocuklardan başka bir yetişkin olmadığı gibi, geldikleri dünyanın kurallarına bağlı olmaya dair bir zorunlulukları yoktur. Başlangıçta bu ortam Hobbes'un 'doğa durumu' olarak düşünülebilir. Ancak gruba hâkim olan rasyonel yaklaşım sayesinde kısa zamanda kurtulacaklarına dair inançları tazedir; bu inanç onları dış dünyadan tamamen koparmaz. Öyle ki küçük çocuklar lidere "Sir" diye hitap etmeye devam eder. Ancak rasyonalite ve umut yerini korku ve şiddete bıraktığında durum değişecek, hiyerarşi bozulacak, doğa durumunda bahsedilen bir eşitlik hali ortaya çıkacaktır. Film, gruptaki bu değişimi merkezine koyar.

Gruba liderlik edebilecek otorite konumunda iki çocuk vardır; akıl ve düzeni temsil eden Ralph ile korku ve şiddeti temsil eden Jack. Gerçek adı bilinmeyen, fiziksel özellikleri nedeniyle "Piggy" diye hitap edilen çocuk ise, atletik bir vücuda sahip olmayıp, fiziksel işlerde diğerleri gibi becerikli değildir ve gözlüklüdür. Bu özellikleri nedeniyle Jack ve diğer çocuklar tarafından aşağılanır. Ancak diğerlerinden daha zekidir ve en mantıklı önerileri ortaya atan da odur. Çocuklar oylama sonucu Ralph'i lider seçer ve iş bölümü yaparak aldıkları görevlerle adada bir düzen kurmaya çalışır. Ralph'in liderliği kişisel özelliklerinden doğan, karizmatik bir liderliktir. Kişisel düzeyde sahip olduğu saygınlık ve çekicilik onu iktidarının kaynağıdır. Bu durumda kişisel özelliklerden kaynaklı önderliği, iktidara dönüştüren bir meşrulaştırma söz konusudur¹⁸⁵. Ancak ilerleyen süreçte, topluluk nezdinde bu özellikler meşruiyet sağlama niteliğini kaybedecektir.

Hobbes'a göre insanlar birbiriyle ilişkide bulunmak zorundadır, ancak çalışma¹⁸⁶ ile insan topluluğu toplum haline gelebilir. Çocuklar, iş bölümü ile adada geçici de olsa bir yaşam ve düzen inşa ederler. Fiziksel yatkınlık ve beceri bu görevlerin tayininde rol oynar ancak grupta iktidarın gücünü yitirmesiyle bu görevler

---

¹⁸⁵ Maurice Duverger, Siyaset Sosyolojisi, (çev: Şirin Tekeli), Varlık, 1982, s. 201

¹⁸⁶ Thomas Hobbes, De Cive I,1,2 s. 80 aktaran: Levent Köker -Mehmet Ali Ağaoğulları, Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge, 2017, s. 193

reddedilecek, iş bölümü yerine güç, yeni görevlerin belirleyicisi olacaktır. Dolayısıyla dezavantajlı olanlar elenecek, korunma için itaat edeceklerdir.

Ralph, sakin, sağduyulu mantıklı ve hoşgörülüdür, bu özellikleri taşıyan bir dil kullanır. Başta herkese cazip gelen ve onun otoritesini kabul etmelerini sağlayan şey bu özelliği; aklı temsil etmesidir. Ancak zaman geçtikçe çocukların kurtarılmaya umudu tükenir ve kaynakların azalmasıyla açlık sorunu ortaya çıkar. Adada tek başına kalma/yok olma fikri ve Jack'in özellikle küçük çocukları korkutmak için anlattığı gerçek dışı hikâyeler, grubun içindeki korkuyu da körükler. Bazı çocukların eşyalarının ortadan kaybolması ile çalınma iddiaları ortaya atılır, birbirlerine güven duymamaya başlarlar.

Bir gemi tarafından fak edilme ihtimaline binaen adanın en tepe noktasına bir ateş yakarlar. Ada düzeninin en önemli görevi ateşin başında tutulan nöbettir. Nöbetçinin görevi ateşin sönmemesini sağlamaktır. Ancak nöbet sırasında ateş kontrolden çıkar ve yangına sebebiyet verir. Ateş, medeniyete geri dönme umudunun temsilidir. Ateşin kontrolden çıkması, filmin devamı ile ilgili bir ipucudur.

Adadaki düzeni benimseyemeyen ve Ralph'in iktidarından rahatsız olan Jack, kendi başına hareket etmek ister ve kendi iktidarını kurar. Bu noktada çocuklar iki

gruba ayrılır. Adada baş gösteren yiyecek sorununa karşı Jack, kendine itaat edenlerle avını paylaşır. Artık kendi grubu vardır ve kısmen de olsa bağımsız hareket etmeye başlamıştır. Bu iktidar sarhoşluğu, avlanma ayinleri ve kurtulmaya dair umudun azalmasıyla asıl amaç adada hayatta kalmaya dönmüştür. Jack ve grubu ateş nöbetlerine riayet etmez, ateş söner ve bu nedenle ufuktan geçen bir gemi tarafından fark edilmezler. Bu olay, kurtulmaya dair umutların sona erdiğine işaret eder ve iki grubun tamamen ayrılmasına sebep olur. Çocuklar medeniyetten uzaklaşır ve doğal duruma dönerler¹⁸⁷.

Daha önce defaatle değinildiği üzere, Hobbes'a göre doğa durumunda herkes eşittir¹⁸⁸ ve bu eşitlikten güvensizlik doğar¹⁸⁹, devlet olmadıkça herkes herkesle savaş halindedir¹⁹⁰. Bu savaşın temelinde üç neden yatar: rekabet, güvensizlik ve gurur¹⁹¹. Jack'in sürekli savaş isteğinde de bu sebepler yatmaktadır ve bu anlayışa göre her türlü aracı kullanarak savaşmak doğal haktır. Doğal hak ise kişinin kendi hayatını korumak için yapmaya muktedir olduğu her şeydir. Hobbes'a göre temel doğa yasası herkesin her şeye hakkı olması ikinci doğa yasası ise bu savaş halinden çıkabilmek adına bu istediğini yapma halinin herkesçe bırakılarak, özgürlükten vazgeçilmesidir. Çünkü barış hali, yani güvenlik ancak bu yolla mümkündür¹⁹².

Hobbes'a göre güvensizlikten savaş doğar. Kişinin başkalarına olan güvensizliğinden kurtulması için cebren veya hileyle mümkün olduğunca çok insanı hâkimiyeti altına alması gerekir¹⁹³.

Ralph, başlangıçta kişilik özellikleri ile öne çıkmış olsa da onu, karizmatik otorite olarak tanımlamak doğru olmayacaktır çünkü onun iktidarı rasyonel temellere dayanır. Weber'e göre bu yasal otorite olarak tanımlanır ve meşruiyeti, yasaların

---

¹⁸⁷ Bülent Diken- Carsten B. Laustsen, *Filmlerle Sosyoloji*, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2007, s. 75

¹⁸⁸ A.g.e., s. 92

¹⁸⁹ A.g.e., s. 93

¹⁹⁰ Thomas Hobbes, *Leviathan*, (çev. Semih Lim), YKY, 2001, s. 94

¹⁹¹ Levent Köker -Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge, 2017, s. 200

¹⁹² Thomas Hobbes, *Leviathan*, (çev semih lim), YKY, 2001, s. 96-97

¹⁹³ A.g.e., s. 93

geçerliliğine ve rasyonaliteye dayanan işlevsel yetkiye inanmaya bağlıdır¹⁹⁴. Ancak rasyonaliteden uzaklaştıkça güçlü ve karizmatik nitelik taşıyan Jack'ın iktidarı öne çıkar. Bu karizmatik iktidara meşruiyet kazandıran onaylama ve ona bağlılık, coşku, korku, ümitsizlik ya da umut gibi psikolojik nedenlerden kaynaklanabilir¹⁹⁵.

Jack, domuz avlaması ve onu diğer çocuklara dağıtmasıyla, hem gücüyle çocukları etkilemekte hem de kendilerini borçlu hissetmelerine neden olmaktadır. Bu noktada karizmatik lider, üstün özelliklerini, açlığın yarattığı bir kriz ortamında ortaya koymaktadır; meşruiyeti bir krizden doğar, kendi meşruiyetinin temeli kendindedir¹⁹⁶.

Bu noktada Jack'ın (aklı termsil eden Piggy ile birlikte) akla ve mantığa dayalı iktidarı, kurtulana kadar düzeni sağlama, hayatta kalma amacına hizmet eden, geçici bir araç niteliğindedir. Ancak karşısındaki Jack, kurtulma fikrini önemsemediği gibi onda iktidarın kendisi amaç haline gelmiştir, kuralları reddeder ve kendi kurallarını koyar. Ralph için eve dönene kadar ada geçici bir mekân iken, Jack için “ev”dir, evin içindekilerin de, açlık, doğal koşullar veya hayali canavar tarafından öldürüleceklerine dair korkuları ve güvenlik ihtiyaçları sürdüğü takdirde, güvenlik vadeden iktidarın itaatinde olacaklardır. Aynı durum Köpekdişi için de geçerlidir. İki iktidar da canavar üzerinden yaratılan korku ve ihtiyaçlar üzerinden, çizdiği sınırlar içinde canavar/düşmana atıfla kendi kurallarını koyarak iktidarını meşrulaştırır. Köpekdişi'nde bilgi ve gerçeğe dair bir algı olmadığından, Sineklerin Tanrısı'nda ise rasyonel çözümler yok sayıldığından, tek çözüm, koruma vaat edenin yanında saf tutmak ve onun yasalarına riayet etmektir. Çünkü doğa durumunda korku ve güvensizlik arttıkça herkes herkesle savaş halindedir¹⁹⁷ ve bu durum sürdürülebilir değildir.

Zaman ilerledikçe, yükselen korku ile çocuklar adada bir canavar olduğu fikrini ortaya atar ve buna inanır. Bu durumun beslediği korku ile yarattığı güvenlik

¹⁹⁴ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, (çev: Taha Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s. 81

¹⁹⁵ Max Weber, *Ekonomi ve Toplum, Cilt-1*, (çev: Guenther Roth), Yarn, 2012, s. 362-363

¹⁹⁶ Pierre Bourdieu, *Devlet Üzerine*, (çev: Aslı Sümer), İletişim, 2015, s. 374

¹⁹⁷ Levent Köker -Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, İmge, 2017, s. 194

ihtiyacı ve artan açlık sorunu, Ralph'in temsil ettiği akıl ve demokrasinin terk edilerek, sert, acımasız ve şiddete meyilli Jack'in iktidarının kabul edilmesine neden olur. Jack, çocuklara yiyecek ile güç vaat eder ve herkesin katıldığı avlanma eylemi ile bu vaadini gerçekleştirir. Sineklerin Tanrısı, korku içinde yaşayan ve güvenliği varlık nedeni olarak gören bir toplumun alegorisidir¹⁹⁸.

Adada yaşadığına inandıkları canavara da onlara saldırmaması için avladıkları bir domuzun kafasını bir mızrağa geçirip ona sunarlar. Böylece "Sineklerin Tanrısı"nı yaratmış olurlar. Bu davranış, canavarın zamanla hem korku hem de tapınma nesnesi haline gelerek tanrısal bir nitelik kazandığını, bir dinin inşa edildiğini göstermektedir. Bu, korku nesnesinin üstünlüğünün kabul edilmesi ve korkunun süreklilik kazanmasıdır. Kimse ormanda tek başına olmayı göze alamayacak, iktidara itaat edecektir. Bu doğaüstü üstün güç, aynı zamanda yasa için bir referans noktasıdır, çünkü çocuklar için başka bir mutlak güç yoktur. Düzen ve yasalar, akıl değil, canavar/tanrı merkeze alınarak inşa edilir. Yönetme gücü kimdeyse kuralları koyan odur, ancak bu yetkiyi yönetilenlerin de rızasına dayanarak kullanmaktadır. İktidar kimdeyse hukukun belirleyicisi de o olacaktır.

Kendi grubuna yiyecek sağlıyor olmak, Jack'in iktidarını Ralph'in iktidarına karşı meşrulaştırma araçlarından biridir¹⁹⁹. Çocuklar, birinin domuz rolünde olduğu avlanma oyunu oynar. Bu avlanma oyunu çocukların, yeni lider Jack tarafından yüzlerinin boyandığı ve onun komutlarıyla hareket ettiği bir ayine dönüşür.

---

¹⁹⁸ Bülent Diken- Carsten B. Laustsen, *Filmlerle Sosyoloji*, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2007, s. 79

¹⁹⁹ Bülent Diken- Carsten B. Laustsen, *Filmlerle Sosyoloji*, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2007, s. 76

Çocuklar kendilerini bu ayine öylesine kaptırırlar ki adada bir canavar olmadığını, gördükleri şeyin ölü bir insan olduğunu söylemeye gelen Simon isimli çocuğu²⁰⁰, karanlıkta canavar sanıp öldürürler. Daha sonra öldürdüklerinin Simon olduğunu fark eden ikiz kardeşler Sam ve Eric, Ralph'ın konuşma çabasına karşılık konuşmaktan kaçır, orada olmadıklarını söylerler. Piggy, olayı engelleyemediği için vicdani rahatsızlık duyan Ralph'ı teselli etmek için “Bir kazaydı. Karanlıkta her şey olabilir” der.²⁰¹ Kimse sorumluluk üstlenmez. Diken ve Laustsen'e göre filmde kötülük, Arendt'in ortaya koyduğu anlamda sıradandır²⁰² .

Arendt'in, Eichmann'ın yargılanması esnasındaki izlenimleri, yaptıkları canavarca olsa da failin, canavarca güdülere sahip biri değil, aksine, verilen görevi ifa eden, bariz şekilde sıradan ve sığ biri olduğu, klişelerle dolu bir dil kullandığıdır. Standartlaşan davranış ve ifadeler, kişinin, gerçekliğe ulaşmada, kendi düşünsel sürecine başvurmasını olanaksız hale getirmektedir. Arendt'e göre bu aptallık değil, düşünce yoksunluğudur²⁰³ . Bu, totaliter sistemlerin dayanak noktasıdır. Totaliter sistem içerisinde rasyonel referans noktalarının kaybolmasıyla insanlar

---

²⁰⁰ Simon, diğerlerinden farklı olarak, bir toplulukla hareket etmeyen, adada kendi başına dolaşan bağımsız bir karakterdir.

²⁰¹ Sineklerin Tanrısı, Yönetmen. Harry Hook, Senarist: Jay Presson Allen, Oyuncular: James Badge Dale, Chris Furrh, Balthazar Getty, Michael Greene, Gösterim Yılı: 1990

²⁰² Bülent Diken- Carsten B. Laustsen, Filmlerle Sosyoloji, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2007, s. 88

²⁰³ Hannah Arendt, Zihnin Yaşamı, (çev: İsmail İlgar), İletişim, 2018, s. 22-23

düşünme yargılama yetilerini kaybeder ve yasaya uyma düşünmeden yapılan bir edim halini alır ve bu sayede kendilerini aklayabilirler²⁰⁴.

Hem Köpekdişi'nde hem de Sineklerin Tanrısı'nda bu bireylerin, içinde buldukları dünya dışında başvurabildikleri bir rasyonel referansın olmayışı ile kendi gerçeğine ulaşmak üzere izlemeleri gereken düşünsel sürecin, iktidarın güdümünde olduklarından, işlemediğini görürüz.

Filmde geçen şu ifade, filmin insanın doğasının kötücül olduğu fikrine işaret ettiği şeklinde yorumlanabilir, “Bu adada bizden başka canavar yoktur belki de”. Sineklerin Tanrısı romanı, İkinci Dünya Savaşı sonrası bu savaşın getirdiği kıyımı görerek umutlarını yitiren biri tarafından yazılmıştır. Üstelik karakterlerin çocuk olmasına rağmen yaşadıkları ortamı cehenneme çevirebiliyor olsalar da Golding'in saf iyi ya da saf kötü karakterler yaratmadığı, bir çarpışma durumunun ele alındığı söylenebilir.²⁰⁵ Ancak Arendt'in ifade ettiği üzere, kötülük, failin canavarca güdülerinden, mizacından, doğuştan getirdiği özelliklerden gelmemektedir; kötülük, inşa edilen bir durumdur. Buradan hareketle filmi, insanda doğuştan var olan kötülük kabulü üzerinden okumak, bu çalışmada tercih edilmemiştir.

Ralph, tek başına kaldıktan ve düşman ilan edildikten sonra gece gizlice Jack'in kampına gelir ve nöbet tutan ikiz kardeşler Sam ve Eric ile karşılaşır. İki kardeşler, burada olmasının yasak olduğunu ve Jack'in onu öldüreceğini söylerler. Ralph, “böyle bir şey olursa siz izin verdiğiniz için olacak” diyerek artık sorumluluktan kaçamayacaklarını söyler. Ralph, düşünme yetisini kaybetmemiştir; canavara inanmamakta, itaat etmemektedir. Bu nedenle Jack'in iktidarı için bir tehdittir.

Jack'in grubundaki çocuklar bu ayinden sonra canavarı öldürdüklerine inanmıştır. Jack ise ısrar eder “Hayır! Her an her biçimde yeniden gelebilir.” Daimi bir düşman, her an tetikte olmayı gerektirecek bir acil durum hali ile Jack'in iktidarının devamlılığının gerekçesi ve bundan doğan güvenlik ihtiyacının da

---

²⁰⁴ Nilgün Toker Kılınç, Politika ve Sorumluluk, Birikim Yayınları, 2012, s. 142

²⁰⁵ William Golding, Sineklerin Tanrısı, (çev: Mina Urgan), İş Bankası Yayınları, 2008, s.521

meşruiyet kaynağıdır. İktidarlar, henüz belirsiz bir düşmana atıfla geleceği inşa etmek ister. Bu, tedbirli olma paradigması ile hesap edilemeyen, öngörülemeyen riskler güvenlik siyasetinin merkezine konur. Kararlar, güvensizlik korku ve endişe ortamında alınır. Geleceğin belirsizliği, bugün alınan kararın belirleyicisi haline getirilir. Tedbirlilik ilkesi ile alınan bu kararların meşruiyeti muğlak geleceği öngörme çabasından gelir²⁰⁶. Dogtooth'ta ise iktidarı meşrulaştırmaya yarayan ve mücadele edilmesi gereken bu belirsiz düşman bir kedi veya dışarıdan gelen yabancı Christina olabilir. Bu düşman evin duvarları dışındadır ve ona karşı hazırlıklı olunmalıdır. Kardeşlerin babalarının talimatlarıyla düşmana karşı nasıl havlamaları gerektiğini öğrendikleri sahne, adadaki çocukların Jack'in liderliğinde oynadıkları avlanma oyunları ile benzerlik gösterir. Her daim tetikte olma hali bu sayede içselleştirilir.

Filmde kullanılan önemli simgelerden biri de deniz kabuğudur. Deniz kabuğu, bir araya toplanma çağırısı için kullanılan, elinde bulundurana konuşma hakkı sağlayan bir nesne olup, Ralph'in iktidarında medeniyeti temsil eden bir meşruiyet aracıdır²⁰⁷. Çocuklar tarafından ortak alınan bir karar ile deniz kabuğunu elinde tutanın söz hakkı olduğu ve diğerlerinin onu dinleyeceğine dair bir kural getirilir ancak Jack'in iktidarı ele geçirmesiyle bu kural tanınmamaya başlanır ve tamamen gücü olanın söz hakkına da sahip olması durumuna dönüşür. Bu bağlamda deniz kabuğu, demokrasi, ifade özgürlüğü ve müzakerenin simgesidir.

Adadaki düzende, herkesin oy hakkının bulunduğu, karar alma süreçlerinin işleyebilmesi için uygulanan ilkel bir demokrasi modeli söz konusudur²⁰⁸. Çocukların oluşturduğu topluluk karar almaya yetkili bir meclis gibi düşünüldüğünde, liderin yetkileri ve müdahale alanı sınırlıdır. Bu sınırlı iktidar yapısı nedeniyle liberal bir modelden söz edilebilir. Ancak liberal anlamda demokrasinin, özgür bir düşünce sürecinin işlemediği bir ortamda, çoğunluğun

---

²⁰⁶ Aslı Çalkıvık, Distopya: Egemenin Ütopyası Cogito Dergi, Sayı 90, 2018, s. 44

²⁰⁷ Bülent Diken- Carsten B. Laustsen, Filmlerle Sosyoloji, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2007, s. 74

²⁰⁸ Rousseau'nun küçük devletlere uygun olduğunu ileri sürdüğü demokrasi modeline karşılık gelmektedir. Jean Jacques Rousseau, Toplum Sözleşmesi, (çev: Vedat Günyol) Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012, s. 60-64

kararını ortaya çıkarmaya yarayan bir araç olarak uygulanması, iktidarın manipülasyonunun önünü açarak demokrasinin meşruluğunu kaybetmesine neden olacaktır. Aynı zamanda adadaki yiyecek ve barınma yerleri gibi kısıtlı ekonomik kaynakların da güçlü olanın eline geçmesiyle demokratik yapı sona erecektir.

Jack, korku ile iktidarını genişlettikçe, çoğunluğu ve gücü(silah-avlanma-yiyecek-güvenlik) ele geçirir, artık yasayı belirleyen odur; yasaya karşı gelenlerin de cezalandırılmasını ister, hatta işkence uygular ve bu herkesçe kabul edilir. Kendisine “Şef” diye hitap edilmesini ister. Jack’in otoritesinin karizmatik nitelik taşıdığı söylenebilir. Karizmatik otorite, kurulu düzene karşı ihtilalcı ve irrasyoneldir²⁰⁹. Bu nedenle çocuklar adeta Jack’in müridi halindedir. Ralph’ın konuşmaya ve canavara dair korkunun boş olduğunu anlatmaya dair akıl ve demokrasi çağrısı karşılık bulmaz.

Başlangıçta konsensüsle konulan kurallar, meşru kabul edilen iktidar tarafından ihlal edilmediği halde, toplumdaki meşruluk anlayışının değişmesiyle meşruluk krizi gündeme gelir²¹⁰. Canavarın varlığı ve yok edilmesi gerektiği her şeyin önüne geçerek, demokrasi yöntemini ve ateş nöbeti tutma gibi görevleri etkisiz kılmıştır. Canavarın kendisi ve onunla savaş hali adadaki varoluşlarının amacı haline gelmiştir. Bu değişim, olağanüstü hale geçiş olarak değerlendirilebilir. Artık Ralph ve Piggy’nin önerdiği demokrasi ve müzakere yerine, iktidarın el değiştirmesiyle, Jack’in meşruluk anlayışa kabul görmeye başlar. Canavarı avlama ve öldürme ihtiyacı, Jack’in olağanüstü yetkilerini genişletme için gereken rasyonalizasyonu sağlayacaktır²¹¹.

Ralph ve Piggy, Jack’in grubu ile konuşmak için son kez girişimde bulunur. Piggy, adadan kurtulamama ihtimaline karşı mantıklı davranıp, beraber yaşamanın bir yolunu bulmanın gerekliliğinden bahseder ve anlaşmayı teklif eder.

---

²⁰⁹ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, (çev: Taha Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s. 253

²¹⁰ Münci Kapani, *Siyaset Bilimine Giriş*, BB101, 2015, s. 93

²¹¹ Eric Wilson, *Warring Sovereigns and Mimetic Rivals: On Scapegoats and Political Crisis in William Golding's Lord of the Flies*, *Law and Humanities*, 2014, 8-2, s. 166

Ancak artık akıl ve müzakereye ihtiyaç yoktur, önemli olan güçtür. Piggy ise fiziksel güçten yoksundur üstelik güçlü olana biat etmeyi de seçmemiştir. Bu nedenle yok edilmelidir. Jack'in grubundan Roger isimli çocuğun deniz kabuğunu elinde tutan Piggy'nin üzerine kaya atması ile Piggy ölür ve deniz kabuğu yere düşer. Bu sahne, iki grup arasında iletişim imkânının kalmadığını ve demokrasi müzakere ile herhangi bir uzlaşmaya varılamayacak noktaya geldiğini göstermektedir. Müzakereye dayanan kuralların yerini, şiddet alır. Bu olaydan sonra Ralph, ormana kaçır ve tek başına kalır. Artık o da istenmeyen, yok edilmesi gereken düşmandır. Jack ve grubu onu yok etmek için, kendilerini de yok etme pahasına ormanı ateşe verir.

Son sahnede ise ateşten kaçan Ralph ve ellerinde mızraklarla onu kovalayan çocuklar adaya gelen askerlerle karşılaşır, asker şaşkın bir şekilde ne yaptıklarını sorar, film burada biter.

Filmin son sahnesi, çocukların boyalı yüzleri, çıplak vücutları ve mızraklarıyla ilkel olanı, üniformalı askerin ise medeniyeti/kurtuluşu temsil etmesi olarak okunabileceği gibi, ilkel dünyadaki savaştan kaçan Ralph'in, "medenî" dünyadaki savaşıyla karşılaşması olarak da okunabilir. Romanın yazıldığı yıl düşünüldüğünde kanaatimizce ikincisi daha olanaklıdır.

Temel ihtiyaçların karşılanamadığı bir ortamda medeniyetin bozulması ve insanın kendi yarattığı korkuların esiri olması kaçınılmaz olacaktır²¹². İssız bir adada hayatta kalma korkusu anlaşılabilir bir korkudur ancak bunun yanında suni bir düşman/canavara inanılarak, ona duyulan korku, gerçeklik algısının bozulduğuna işaret eder. Yaşamsal kaygılara dair rasyonel çözümler üretebilme, bir düşünsel süreçle mümkündür. Ancak gerçeklik algısının suni korkularla bozulduğu bir ortamda düşüncel sürecin işlemei mümkün olmayacaktır. Schmitt, çaresiz ve yardıma muhtaç bireyin korunma ve güvenlik ihtiyacı nedeniyle iktidara karşı gelişen itaatinden bahseder²¹³. Korku duyan bireyler manipülasyona açıktır; güvenlik kaygısı, düşünce ve hareketlerin temel referans noktası olduğunda, iktidarın meşruiyet aracı haline gelmektedir. Bu anlamda Sineklerin Tanrısı, hukukun kuruluşuna ilişkin toplum sözleşmesi kuramının, tek başına şiddeti askıya alamayacağını gösterir²¹⁴. İktidarın daimi düşman yaratımı, tüm yaşam alanını yok edecek kadar yıkıcılaşması ile sonuçlanır.

Sineklerin Tanrısı medeniyet çöküşünün tasvirinden öte, Hobbes'un doğa durumundan ve savaş ortamından kurtuluşun yolu olarak kurguladığı toplum sözleşmesi teorisinin, alegorik bir eleştirisi olarak düşünülebilir²¹⁵. Teoriye göre iktidar, kendisine devredilen haklar karşılığında güvenlik sağlar ancak bu medeniyetin ve güvenlik kaygısı olmadan barış ortamının kurulacağını garantisini veremeyecektir. Sineklerin Tanrısı'nda, tek meşruiyet dayanağının güvenlik olması ile sınırlarını genişleten iktidar, demokrasiyi ortadan kaldırmakta, kendi yarasını koymakta ve güvensizliğin kaynağı haline gelmektedir.

---

²¹² Funda Civelekoğlu, Korkunçlaşan Dünyanın Teselli Noktası Olarak Distopya, Doğu Batı Dergi, Sayı 80, 2017, s. 21

²¹³ Carl Schmitt, Siyasal Kavramı, (çev: Ece Göztepe), Metis, 2012, s. 160

²¹⁴ Eric Wilson, Warring Sovereigns and Mimetic Rivals: On Scapegoats and Political Crisis in William Golding's Lord of the Flies, Law and Humanities, 2014, 8-2, s. 151

²¹⁵ A.g.e., s. 148

3.3. Brazil

ÖZET: Brazil, Terry Gilliam'ın 1995 yapımı, alegorik öğeler taşıyan, distopik bir dünyada geçen bilimkurgu türündeki filmidir. Filmin ana karakteri Sam, bilgi/istihbarat bakanlığında çalışan, hırsı veya geleceğe yönelik bir hedefi olmayan sıradan bir memurdur. Brazil, kamusal alanlarda devamlı patlamaların ve terör saldırılarının yaşandığı, devletin vatandaşlar üzerinde hayli yoğun bir denetim ve gözetiminin olduğu bir yerdir. Sam, bir memur olarak, devletin teröristlerle mücadelesinin de bir parçasıdır. Sam'in bu sıkıcı ve sıradan hayatından kopmasını sağlayan şey, kendisinin bir süper kahraman gibi kurguladığı ve aşık olduğu kadın Jill'in de içinde olduğu rüyalarıdır. Sam, Jill sayesinde olayların iç yüzüne tanık olacaktır. Jill, başlarda bir süpheli, ilerleyen aşamada ise muhalif tavırlarından dolayı bir "terörist"tir. Jill'in peşinden giderek, görünenle gerçeğin farklı olduğunu, aslında bir yalana hizmet ettiğini fark edip, daha fazla bu sistemin bir parçası olmamaya karar verir. Artık Sam de bir "terörist"tir.

Film, "8:49 PM 20.yüzyılda bir yer" notuyla başlar. Bu not, kesin bir zaman belirtmeyerek, filmde anlatılanların geçmişte yaşanıp bittiği veya henüz gerçekleşmediği gibi bir anlamdan kaçınarak, tarihsel zamanı aşmakta ve izleyiciye filmin yarattığı evrenin zamansız olduğunu göstermektedir²¹⁶.

Filmin açılış sahnesinde, bir televizyon mağazasının vitrinindeki televizyondan, "Central Service"²¹⁷ reklamı gösterilmektedir. Vitrinin önünden alışveriş arabası ile bir müşterinin geçtiği anda bomba patlar. Devamındaki sahnede, patlama sonrasında yanmış haldeki televizyon çalışmaya devam etmekte, bilgi bakanı²¹⁸ yardımcısı Eugene Helpmann konuşmaktadır:

---

²¹⁶ Bülent Diken- Carsten B. Laustsen, *Filmlerle Sosyoloji*, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2007, s. 152

²¹⁷ Brazil'de evlerde ve devlet dairelerinde, denetim ve gözetimi sağlayan teknik altyapı kurulumudur. Central Service, Brazil'in tüm teknik altyapısını kuran ve kontrol eden birimdir. Arıza halinde, Central Service dışında kimsenin müdahale yetkisi yoktur.

²¹⁸ Bilgi bakanlığı bazı çevirilerde istihbarat bakanlığı olarak da geçmektedir.

“-Son zamanlarda teröristlerin bombalı saldırılarında neden artış var.

-Centilmenlik dışı bir hareket. Merhametsiz bir azınlık bazı eski tarz erdemleri unutmuş gibi. Diğer insanların kazanmalarını görmeye tahammül edemiyorlar. Eğer bunlar kurallara uygun davransalardı yaşamdan daha fazla şey alırlardı.

-Ama bilgi bakanlığının çok büyüdüğünü ve hantallaştığını iddia edenler var.

-Özgür toplumlarda haber almak oyunun özüdür. Bir adamın bile eksik olsa oyunu kazanamazsın.”

“-Sizce hükümet teröristlerle yaptığı savaşı kazanıyor mu?

-Evet kazanıyor, saldırılarına cevap veriyoruz yakalıyoruz ve aralıksız darbeler indiriyoruz²¹⁹.”

Bu konuşmadan Brazil’de “terörle mücadele” halinin 13 yıldır artarak devam ettiğini ve iktidarın bir kriz içinde olduğunu anlarız. Bu terör saldırılarının kim tarafından ne amaçla yapıldığına dair bir bilgi ya da açıklama yoktur. Devam eden terörle mücadele hali aynı zamanda kalıcı bir olağanüstü hale işaret etmektedir. Olağanüstü hal, aşağıda ayrıntılı değinileceği üzere, olağan yasaların bir parçası ve uygulamanın belirleyicisi haline gelerek olağanlaşmış, norma dönüşmüştür²²⁰.

Bu sırada bilgi bakanlığında bir memuru televizyondaki konuşmayı dinlerken “terörist Mr. Buttle” hakkında dilekçe yazmaktadır. Ancak dilekçede, daktiloya sıkışan bir böcek nedeniyle “Buttle” yanlışlıkla “Tuttle” olarak yazılır.

Soyadı Tuttle olan kişi, bu basit hata ile terörist olarak kaydedilir, tutuklanır ve sorgu için bilgi bakanlığına götürülür. Ancak olmayan bilgiyi veremediği için işkence ile öldürülür. Bu olay, devletin eylemlerinin, basit bir hataya dayanarak dahi bir kişinin ölümüne sebep olabilecek noktaya geldiğini göstermektedir.

²¹⁹ Yönetmen: Terry Gilliam, Senarist: Terry Gilliam, Tom Stoppard, Charles McKeown, Oyuncular: Jonathan Pryce, Kim Greist, Michael Palin, Robert De Niro, Gösterim yılı: 1985

²²⁰ Marc Neocleous, Güvenliğin Eleştirisi,(çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 99

Buttle'ı terörist yapan şey ise, yalnızca central service tarafından yapılması yasal olan tesisat onarım işini, evlerdeki tesisatlarda kaçak şekilde yapıyor oluşudur. Bu suç, “bağımsız bozgunculuk” olarak tanımlanır. Devlet bürokrasisini aradan çıkaracak şekilde bağımsız hareket ediyor olması, yasanın ihlaldir ve bu onu sistem dışı yapar. Bu da devletin kontrol edemediği alandaki bir varoluşa karşılık gelir ve devletin varlığı için bir tehdittir.

Her bireyin her an, yanlışlıkla veya değil, terör şüphesiyle yakalanıp, işkence ve benzeri hak ihlallerine maruz kalabilmesi ihtimali, “terör” ve “terörist”in açık ve öngörülebilir bir tanımının olmadığını ortaya koymaktadır. Devlet, kendi varlığına tehdit olarak algıladığı her durumu terör olarak tanımlayabilmekte ve terör suçları yaratabilmektedir. Agamben'e göre devlet ile yurttaşlar arasındaki ilişki şüphe, fişleme ve denetime dayanıyorsa her yurttaş potansiyel terörist haline gelmiştir²²¹.

Film boyunca, restoran, alışveriş merkezi gibi birçok yerde “terör saldırısı” olarak duyurulan patlamalar yaşanır. Bu durum herkes için o kadar sıradanlaşmıştır ki, restoran çalışanları, müşteriler yemeğe devam edebilsin diye ölenlerle, hayatta kalanlar arasında bir paravan çeker ve hayatta kalanlar hiçbir şey olmamış gibi yemeğe devam edebilir. Bu durum, şiddet ve güvensizliğin toplum tarafından kanıksandığını göstermektedir.

Bu saldırılardan sonra birçok kişi rastgele tutuklanır. Tutuklananlar sorgu(işkence) için bilgi bakanlığına götürülür. Şüpheliler hakkında somut bir veri olup olmaması önemli değildir. Bilgi bakanlığı iddia edildiği üzere istihbarat toplama amacına değil, devletin terörist ilan edilen kişilerden hareketle tüm topluma varlığını göstermesi ve devamlılığını sağlama amacına hizmet eder.

Devlet tarafından, patlamaların kim tarafından ne amaçla yapıldığına veya bir örgüt olup olmadığına dair bir bilgi verilmemekte, failer için belirsiz bir terörist vurgusu yapılmaktadır. Bakanlığın, bilgiye erişim bölümünde çalışan Warrenn isimli karakterin, patlama sonrasında kimliği tespit edilemeyen şüphelilerin

---

²²¹ Giorgio Agamben, Eksilteli Bir İktidar Teorisi İçin, (çev: Abdurrahman Aydın), Ayrıntı Dergi, 2014, Sayı: 3

yarısının kurban yarısının terörist olarak yazılmasını söylemesinden bu muğlaklığın fail ve mağdurun ayırt edilmediği düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Bu, aynı zamanda istihbarat faaliyeti yürüten devletin, bilginin de sahibi olduğundan, onu kendi eylemlerini meşrulaştıracak şekilde kullanabildiğini gösterir. Modern devletlerde istihbarat ve güvenlik birbirine kaynaştırılmış haldedir²²².

Filmin ilk sahnesinde bilgi bakanı yardımcısı, haber almanın(istihbaratın) özgür bir toplum için öneminden bahsetmektedir. Filmin bir sahnesinde devlet dairesinde görünen “Hakikat özgürleştirir” yazısı da, istihbarat ve güvenlik, özgürlüğün koşulu olarak sunulduğunu gösterir. Bu anlayışla, denetim ve gözetim faaliyetine meşruluk zemini de yaratılmış olur.

Teröristler konusunda filmin yönetmeni Terry Gilliam, şöyle söylemektedir:

“Bu tartışmalarda sürekli gündeme gelen diğer soru da şuydu: Teröristler gerçek mi? Çoğu zaman buna cevap olarak bilmediğimi söyledim; çünkü bu dev teşkilatın her ne pahasına olursa olsun hayatta kalması, dolayısıyla da gerçekte terör diye bir şey yoksa bile devletin kendini idame ettirmek için teröristler icat etmesi gerekiyordu -teşkilatlar bunu yapar. Bu çoğu zaman onları şaşırtıyordu ve cevap istiyorlardı: Restorandaki patlama bir terör saldırısı mıydı? Yine bilmediğimi söyledim, her zaman olduğu gibi yalnızca sistemin patlayan bir parçası olabilirdi. Ancak bu teknolojinin işlediğini varsayacak olursak, bunun patlaması birinin onu havaya uçurduğu anlamına gelir: Benim Brazil’de ortaya koymaya çalıştığım şey de işte buydu²²³.”

Bu açıdan yaşanan terör saldırıları, totaliter devleti ve terörle mücadele adı altında uyguladığı politikaları meşrulaştırma amacı taşır²²⁴. Brazil’de devlet, şiddet

---

²²² Mark Neocleous, Devleti Tahayyül Etmek, (çev: Akın Sarı), Notebene, 2015, s. 84-87

²²³ “1984 ½ Becomes Brazil, With The Aid Of Ducts And De Niro; And What Happened Next”. Gilliam on Gilliam, Ian Christie, Faber, 199, s.111- 151 aktaran Bülent Diken- Carsten B. Laustsen, Filmlerle Sosyoloji, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2007, s. 156

²²⁴ Bülent Diken- Carsten B. Laustsen, Filmlerle Sosyoloji, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2007, s. 156

kullanmaktan çekinmeyen, zorba ve yurttaşlarını özel/kamusal alan ayırmadan gözetleyen ve denetleyen, totaliter yapıdadır. Totaliter rejimler baskıcı olmakla beraber, bireysel ve toplumsal tüm yaşamı denetlemeyi amaçlar²²⁵ ve kendilerine uygun meşruluk kalıpları yaratırlar²²⁶. İktidar zorlama, korku ve tehdidin meşruiyetini sürekli kılmak adına, düşman yaratmak zorundadır. Kendi devamlılığı için itaati sağlamak zorunda bunu da devamlı bir düşmana referans vererek yarattığı bitmeyen güvenlik ihtiyacı ile gerçekleştirmektedir.

Masum ve şüpheli arasındaki sınırın bulanıklaşması bireyleri tehlikeli olmadıklarını kanıtlamak zorunda bırakır. Çünkü herkes somut bir neden olmadığı halde güvenlik nedeniyle kontrol edilebilir hale gelir²²⁷. Hukukun bu şekilde öngörülemez yasalar ve belirsiz bir terör tanımından hareketle uygulanması, tehlikenin ortadan kaldırılması amacından doğan düşman ceza hukuku yaklaşımını aklı getirir²²⁸. Bu durumda hukuku şekillendiren unsur, güvenlik isteğidir.

Terör ve devletin güvenliğini tehdit suçlamasıyla yakalanan kişilere yapılan işkence ve yaşam hakkı ihlali de aynı şekilde bu meşruluk zeminine dayandırılmaktadır. “İstihbarat her şeydir” ve “terörist”ten bu bilginin alınması bir kuraldır. Bu kural işkence ile de olsa uygulanacaktır. Terörist olarak tanımlanana karşı her şey meşrudur ve kurallara uygun şekilde yapılır. Terörle mücadele uygulamaları, kitlesel tutuklamalara ve hak ihlallerine neden olmaktadır.

Yönetmenin ifadesinden yola çıkıldığında, gerçek veya suni fark etmeksizin terör tehdidi ve buna bağlı güvenlik paranoyasının, daimi olmak zorunda olduğu anlaşılır. Bu denli sık ve yoğun terör tehdidi düşüncesi ile kuşatılan bir toplumda

---

²²⁵ Oktay Uygun, Devlet Teorisi, On İki Levha, 2019, s. 332

²²⁶ Maurice Duverger, Siyaset Sosyolojisi, (çev: Şirin Tekeli), Varlık, 1982, s. 194

²²⁷ Ulrich Beck, “The Silence of Words and Political Dynamics in the World Risk Society”, The Logos Reader, University Press of Kentucky, 2006, s. 360

²²⁸ Günther Jakobs tarafından ortaya konulan, tehlike ile mücadele etme üzerine kuruluşu hukuk anlayışı, düşman ceza hukuku olarak tanımlanmıştır. Jakobs, düşmanın hukuk dışı bırakan bu yaklaşımın Hobbes tarafından da benimsendiğini belirtir. Devletin kendini suç işleyen bireylerden koruması gerekir, yurttaşlar da devletin gerekli tedbirleri alarak güvenlik sağlamasını talep hakkına sahiptir. Ayrıntılı açıklaması için: Günther Jakobs, “Yurttaş Ceza Hukuku Ve Düşman Ceza Hukuku”, *Terör ve Düşman Ceza Hukuku*, (çev: Cemil Ozansü), 2008, s. 489-505

devletin istihbarat hataları, rastgele tutuklamaları ve işkence uygulaması da sorgulanamaz bir hal almaktadır. Çünkü bu hatadan bir kurum olarak iktidar kendini sorumlu tutulamaz, Tuttle'ı tutuklayan güvenlik güçleri, “biz asla hata yapmayız” inancına sahiptir. Bu hata münferittir ve asla bulunamayacak olan belirsiz bir sorumlusu vardır.

Ana karakter Sam Lowry verilen işi yapan fazla sorumluluk istemeyen sınırlarını bilen ve kurallara uyan bilgi bakanlığında çalışan bir memurdur. Yapılan hata sonucu, işkence ile öldürülen Tuttle'ın ailesi ile görüşmeye gider. Tuttle ve ailesi gibi yoksul kesimin yaşadığı yer, yıkık dökük ve atıklarla dolu hali ile bariz bir şekilde şehrin diğer kısımlardan ayrılmaktadır. Kapitalist devletin bu yoksul ve tüketemeyecek olan kesim üzerinde uyguladığı dışlayıcı tavır, meşruiyet kaybına değil, aksine bu kesimi suçlulaştırma/ötekileştirme üzerinden güvenliği meta haline getirerek meşruiyet elde etme çabasına hizmet eder²²⁹. Burada, çocukların oynadığı sahnede yer alan reklam panosu dikkat çeker.

Bu reklam, her gün patlayan bombaların gölgesinde yaşayan Brazil halkına, eğer bunu karşılayabilecek maddi güçleri var ise, yüksek güvenli, korkusuz ve lüks bir tatil ile rahatlamayı vaat eder. Güvenlik vaadi meşruiyet kaynağı olmasının

²²⁹ William I. Robinson, Küresel Kapitalist Kriz ve 21. Yüzyıl Faşizmi: Trump'ın Ötesinde, (çev: Gökhan Demir), Praksis Dergi, Sayı 50, 2019, s. 18-22

yanında, bir gelir kaynağıdır. Bu imkâna sahip olanlar elbette yoksul kesim değildir, sahnede görünen çocuğun elinde bulunan silah bunun net bir göstergesidir. Güvenlik endişesi, “insanın insanın kurdu olduğu” anlayışı ile kapitalizmle bütünleşmiştir. Bu sayede güvenlik, devletin görevi olmaktan çıkarak, bireyin kendisinin sağlaması gereken bir “lüks” haline gelir²³⁰. Bu noktada güvenlik, hem totaliter politikaların meşruluk kaynağı hem de daima talep ettirilen bir meta olmakla, kapitalizme entegre edilmiştir.

Bir fabrikanın üzerinde görülen “Bugün güç, yarın zevk” yazısı ile bireyin düzene ve kurallara bağlılığı sonucunda, bir gün istediği hayatı elde edeceği mesajı verildiği söylenebilir. Bunun Köpekdişi’nde, çocukların ancak dişi kırıldığında özgürlüğe kavuşabileceği mesajı ile aynı amaca hizmet ettiği düşünülebilir.

Sam, Tuttle’ın evine gider, birtakım resmi ifadelerle Tuttle’ın eşine, bir hata olduğunu, şikâyette bulunmak ve hataların araştırılması için form doldurmak isteyip istemediğini sorar. Bu noktada bürokratik aygıtların, bir hakkın kullanımını baskı ve yıldırma yoluyla engellemesi, açık bir şiddet olmamakla beraber, perdelenmiş bir zorlama aracı olarak kullanılır²³¹. Bürokrasi, hem kontrolü sağlar hem de işlevsiz devlet yapısı karşısında bireyin hak arama noktasında çaresiz kalmasına neden olur. Weber’e göre kayıt ve dosyalamaya dayanan bürokrasi²³², güç ilişkilerini toplumsallaştırmaya yarar ve onu denetleyenler açısından da önemli bir iktidar aracıdır. Bürokrasinin parçası olan bireyin de dahil olduğu bu aygıt içinde hareket alanı kalmaz, maddi ve manevi varlığıyla bu aygıtın bir dişlisi haline gelir²³³. Sam, amaçsızlığı ve sıradanlığı ile tam da bu tanıma karşılık gelmektedir.

Filmin genelinde, resmi dairelerde ve memurların giysilerinde göze çarpan gri-siyah ton ve binlerce dosya ve kayıttan oluşan arşivler, hem bürokrasiyi görsel olarak tasvir eder hem de devletin izleme ve kaydetme faaliyetinin boyutunu

---

²³⁰ Evren Balta Paker, Güvenlik Endüstrisi ve Güven(Siz)liğin İnşası, Toplum ve Bilim Dergisi, 2009, Sayı 115, s. 222

²³¹ Maurice Duverger, Siyaset Sosyolojisi, (çev: Şirin Tekeli), Varlık, 1982, s. 191

²³² Max Weber, Sosyoloji Yazıları, (çev: Taha Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s. 193

²³³ A.g.e., s. 207

ortaya koyar. Bu bürokrasi ağının büyük bir maliyeti olduğu, filmin başında geçen konuşmadan anlaşılmaktadır. Bürokrasinin fazla büyüdüğü ve hantal hale geldiğine yönelik itirazlara karşı bilgi bakanı yardımcısı Helpmann, bunun aslında düşük maliyetli bir iş olduğunu ve vergi mükelleflerinin rahatsız olmaması gerektiğini söyler. Bu maliyeti karşılamak üzere, bir suçtan yargılanan kişilerin devletin zararını ödemesi istenir, işkenceye uğrayan kişiler de bunun maliyetini karşılamak için para öder. Bu anlamda Brazil'deki bürokrasi, Weber'in işaret ettiği gibi rasyonel ve gerçekçi özelliğe²³⁴ sahip değildir. Aksine işlevsizdir ve gerçeğin tersyüz edilmesinin bir aracıdır.

Filmin boğucu atmosferinden yer yer uzaklaşmayı sağlayan sahnelerde, Sam'in kendini kahraman olarak kurguladığı rüyaları görünmektedir. Bu rüyalar sayesinde bürokrasiyle kuşatılmış memur hayatından bir nebze de olsa uzaklaşır. Bu rüyalar aynı zamanda, totaliter sistemin ağırlığına karşı bir isyanın da ifadesidir²³⁵. Rüyalarda bir kadın da vardır, Sam bu kadının Tuttle'ın evine gittiğinde onların komşusu Jill olduğunu fark eder. Jill'in bilgilerine ulaşmak için bilgi bakanlığının bilgiye erişim bölümüne geçer. Burada işkence yapmakla görevli, Tuttle'ın ölümüne de sebep olan doktor arkadaşı Jack ile karşılaşır. Tuttle'ın yanlış adam olduğunu söyleyerek ölümüne tepki gösterir. Jack ise, işkence sırasında ölümü engellemek için katı kuralların olduğunu, kendisinin bir prosedürü uyguladığını ancak Tuttle'ın kalbinin dayanmadığını söyler, bu "hata" için onu tutuklayan diğer birimleri suçlar. Jill ise Tuttle'a yapılanların tanığı olarak, itiraz için dilekçeler vermekle uğraştığından istihbaratın dikkatini çekmiştir. Jack, Jill'in "başkasına çalışan" bir terörist olduğunu ve Sam'in ondan uzak durması gerektiğini söyler.

Burada Sam ve diğer devlet görevlilerin itaati kanuna dayanmaktadır. Dolayısıyla yasal bir otorite mevcuttur. Yasal otorite, kurallara ve prosedüre bağlılık

---

²³⁴ A.g.e.,s. 216

²³⁵ Jeffrey Melton- Eric Sterling, "The Subversion of Happy Endings in Terry Gilliam's Brazil", The Cinema of Terry Gilliam, Columbia University Press, 2013, s. 68

üzerinden işler, şahsi bir iktidardan söz edilemez. Brazil’de kuralların her ne şekilde olursa olsun uygulanmasına dayalı bürokratik yapı buna örnek verilebilir. İtaat edilen bir kişi değil, bürokratik yapının bütünüdür. Film boyunca devlete bağlı “Central Service” tarafından evlere ve devlet dairelerine döşenmiş olan kablo ve boru sistemleri görülür. Sam’in evinde arızalanan sistem central service tarafından tamir edilmeye çalışılmakta ancak daha da karmaşık hale gelmektedir.

Her alana yayılmış bir kontrol mekanizması haline gelen, hantal ve işlevsiz olan bürokrasi, film boyunca, dar ve sıkışık mekânlarda iç içe geçen ve gittikçe birbirine dolanan kablolar ve borularla görselleştirilmiş; her yere yerleştirilen kameralar ile gözü her an karakterlerin üzerinde olan totaliter yapının bu şekilde izleyiciyi de rahatsız etmesi sağlanmıştır.

Filmde iktidarı temsil eden belirli bir karakter yerine, bütüne yayılmış bir bürokrasi ve iktidardan söz edilebilir. Karakterler arasında hiyerarşi olmakla birlikte, hiyerarşinin tepe noktasında bir figür ve bireysel bir iktidar bulunmamaktadır. Bu anlamda filmde bireylerin temsilinden bağımsız bir devlet veya iktidar temsili yoktur; her yere yayılmış büyük bir ağ olan bürokrasi iktidarın kendisidir. Bu nedenle bürokrasinin hiçbir basamağı yapılan hatadan ve meydana gelen ihlalden ötürü sorumluluk üstlenmez. Tanımları belirsiz terör suçları isnat

edilerek, işkence ve tutuklama gibi uygulamalar meşrulaştırılır. Yasalara meşruiyet kazandıran durum ise patlayan bombalar sayesinde içselleştirilen daimi güvenlik tehdididir. Weber rasyonel ve yasal bir sistemin temeli olarak gördüğü bürokrasinin gelişmesini ve kusursuz şekilde işlemesi için insanlıktan, kişisel ve irrasyonel duygulardan arındırılmasına bağlar²³⁶. Brazil’de insani özelliklerden arındırılmış totaliter bir bürokrasi kurulmuş olmasına rağmen²³⁷, rasyonel bir sistem yoktur.

Sam, sonunda Jill’e ulaşmayı başarır. Bu hayata dayanamayacağını anlamıştır, beraber kaçmayı teklif eder. Jill ise “kaçacak daha iyi bir yer yok” diye karşılık verir. Sineklerin Tanrısı’nda kullanılan mekânın ada olmasıyla doğal sınırlarla, Köpekdişi’nde ise evin sınırlarıyla çizilen alana kapatılma hali söz konusudur. Brazil’de ise bu sınır fiziki değil, bürokratikdir. Devletin gözetleme ve denetleme faaliyeti sonucu bireye erişiminden kaçmak olanaksızdır.

Devamında Sam ve Jill’in arasında şu konuşma geçer:

-Bilgiye erişimde yaptığın işler seni sıkıyor mu?

-Sanırım teröristleri tercih ederdin!

-Kaç tane gerçek terörist gördün Sam?

Sam bu soruya cevap veremez, ancak Sam’in anlam dünyasındaki kabullere dair kırılma ve şüphenin oluşmasına sebep olduğunu anlarız. Sonrasında, kurye olarak çalışan Jill’in, teslim etmesi gereken bir paketi almak üzere işyerine gelirler. Burada görünen posterde izleyen göz imgesi, Orwell’in ‘Büyük Birader’ine bir göndermedir.

---

²³⁶ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, (çev: Taha Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s. 206

²³⁷ Jeffrey Melton- Eric Sterling, “ The Subversion of Happy Endings in Terry Gilliam’s Brazil”, *The Cinema of Terry Gilliam*, Columbia University Press, 2013, s. 72

Paketin teslimi için alışveriş merkezine gelirler. Burada insanların elinde “Consumers for Christ²³⁸” yazılı bir pankart görünür. Alışveriş merkezinin her yeri Noel için süslenmiştir, herkes bir şenlik havasında alışveriş yapmaktadır. Her yerde bombalar patlamaktadır ancak bu durumun, “Noel ruhu” ve ölenlerle hayatta kalanlar arasında çekilen paravanlar ile ışıklı reklam panoları vasıtasıyla tüketim alışkanlıklarını etkilememesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda iktidarın müdahale etmediği, bireylerin “özgürce” hareket edebildiği tek alan tüketimdir. Özgürlük, mülkiyetle sınırlıdır. Bunun, gerçek bir özgürlük olmayıp, seçim yapabilme kurgusu içinde sunulan şeyin aslında tek seçenek olduğunu restoran sahnesi ortaya koyar: müşterilere menüde, farklı numaralar verilmiş ancak aynı görüntüye sahip dört adet yemek gösterilir. Müşteriler bu yemeklerden birini “seçerler”.

Yanlışlıkla tutuklanarak işkencede öldürülen Tuttle ve ailesi gibi yoksul kesim için, mülkiyete ve tüketim imkânı bulunmadığından, güvenlik ve özgürlük de söz konusu değildir. Mülkiyet sahibi olanlar açısından özgürlük, mülkiyet özgürlüğüdür. Bu anlamda bir özgürlük, mülkiyete dayanan güvenlik talebinin de

---

²³⁸ İsa için tüketiciler.

nedenidir²³⁹. Bu detaylar, Gilliam'ın eleştirisinin hedefine, faşizmle iç içe geçmiş kapitalist ekonomiyi koyduğunu göstermektedir. Tüketimekteki sektöre uğraması kapitalist ekonomiye de zarar vereceğinden iktidar, terörle mücadele kurgusuna mecburdur.

Paketi teslim edecekleri sırada alışveriş merkezinde bir patlama olur. Sam, ölü ve yaralıların arasında Jill'i bulur ve getirdiği paketin bomba olduğunu, bu patlamaya onun yol açtığını düşünür. Ancak Jill, halen sağlam durumda olan paketi Sam'e atar ve bomba olmadığını gösterir. Devamlı gündemde olan korku, bireylerin birbirlerine de güven duymamasına neden olur.

Jill, patlamadan sonra gelen güvenlik görevlileri tarafından yakalanır. Sam onu bulmaya çalışır ancak bir bilgiye ulaşamaz, tutuklanıp tutuklanmadığı öğrenmek için Jack'in yanına gider. Jill'in suçsuz olduğunu anlatmaya çalışır. Ancak Jack ise "Sen onu daha yeni havaya uçurduğunu adamların karılarına anlat. Bu olayda yalnız değil." der. Jill'in Buttle ile birlikte çalıştığını her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu söyler. Bu paranoya hali bireylerce içselleştirilmiştir; hiçbir kanıt olmamasına rağmen tüm olaylar birbirine bağlanmaktadır. Jill, patlamanın faili ve terörist ilan edilmiş üstelik bunun organize bir iş olduğu sonucuna varılmıştır. Tüm bunlar varsayımdan ibarettir. Sam, kimseyi Jill'in masum olduğuna inandıramaz. Bu olay Sam'in sisteme karşı geri dönülemez şekilde inancını yitirmesine yol açar, artık itaat etmeyecektir. Jill'i kurtarabilmek için her yurttaşın kayıtlarının tutulduğu bilgi bakanlığındaki kayıtları değiştirerek, Jill'i ölmüş gibi gösterir. Artık Sam de bir "teröristtir".

Sam, toplum düşmanlarına yardım ve yataklık, bir kanun kaçağını gizlemeye teşebbüs, gizli belgeleri yetkisiz kişilere vermek, devlet malını tahrip ve zimmete geçirmek, imza taklit etmek, merkezi servislerin borularını bozmak, bakanlığın itibarını zedelemek, iletişim sistemini bozmak, kâğıt ve zamanı israf etmek suçlarından tutuklanır.

---

²³⁹ Marc Neocleous, Güvenliğin Eleştirisi,(çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 48-49

Bunların suç olup olmadığı veya ne şekilde gerçekleştiğinden somut bir şekilde bahsedilmemekte, tüm olaylar belirsiz bir şekilde birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Çünkü burada ceza için gerekli olan şey suçun somut bir şekilde ortaya konması değil, tehlikenin oluşmuş olmasıdır. Hukuk, güvenlik için vardır ve esas noktası güvenliği sağlamak, tehlikeyi ortadan kaldırmaktır. Buttle, Jill ve artık Sam de terörist olarak tanımlanan, güvenliği tehdit eden kişilerdir. Burada, suçun terör olarak nitelendirilmesinin belirleyicisi, iktidarı hedef alıp almadığıdır²⁴⁰.

Devlet görevlileri Sam'e devletten kredi alarak suçlarının bedelini ödemesi konusunda pazarlık teklif ederler. Güvenlik vaadinin bir meta olmasının yanında, güvenliği tehdit unsuru görülen de bu durumundan ve terörist kimliğinden, bedeli karşılığında kurtulabilecektir. Bu şekilde devlet nezdinde, güvenliğe dair her durumun maddi bir karşılığa çevrilecek şekilde değerlendirildiğini görürüz. Bu bağlamda, 1. bölümde detaylandırıldığı şekilde, krizleri ve çıkmazları aşmak üzere kapitalist sistemle entegre hale gelen güvenlik, önemli bir ekonomik kaynak oluşturmaktadır.

Sam hala masum olduğunu, terörist olmadığını anlatmaya çalışır ve yardım ister. Ancak Sam'in işlediği suçlar, Helpmann'ın ifadesiyle, "bakanlığın kalesine atılmış bir gol"dür ve kendisinin dâhil herkes oyunu kurallarına göre uygun oynamak zorundadır. Helpmann'ın bu ifadesiyle, Sam'in istisna olmadığını ve aslında uygulanan hukukun güvenlik odaklı olarak sistemleştiği anlaşılmaktadır.

Terörle mücadelede, yeterince kanıt bulunmadan bir kişinin suçlanabileceği, işkencede öldürülen kişinin yanlış kişi olması halinde yapılan hatanın önemsiz görülebileceği bir hukuk uygulanır. Güvenlik adına, bireyin haklarının ve özgürlüğünün ihlal edilebilmesine imkân tanınır, bu imkân hukuk ile tanındığından yasal olarak görülür. Bu imtiyaz hali, iktidarın tarafından kendine yönelik tehdit olarak gördüğü her şeye uygulanmaya başlamaktadır. Bu sayede bazı hak ve özgürlüklerin askıya alındığı geçici durum, kalıcı hale gelir.

---

²⁴⁰ Christos Boukalas, "Class War-on-Terror: Counterterrorism, Accumulation, Crisis", *Critical Studies on Terrorism*, Routledge, 2015, 8:1, s 64

Dolayısıyla en başta liberalizmin temel kavramlarından olan güvenlik, en anti liberal eylemlerin hayata geçirilmesinin meşruluk temelini oluşturur²⁴¹.

İşlenenin ne tür bir suç olduğu önemli değildir, sistem için tehdit teşkil edenin etkisiz hale getirilmesi ise kuraldır ve bu durum yasalara uygundur. Yasaların meşruiyet kaynağı ise “terörle mücadele”dir. Brazil’de tehlike kaynağı terör/düşman, Dogtooth’ta evin dışı, Sineklerin Tanrısı’nda ise canavar olmakla beraber yer yer bu tehlike Christina, Simon, Buttle, Sam, Jill, gibi karakterler üzerinde somutlaşır,

Sam’a işkence yapma görevi, arkadaşı doktor Jack’e verilmiştir. Sam işkence sandalyesinde son bir umutla suçsuz olduğunu söylemeye devam eder. Jack ise şöyle der: “ Bu profesyonel bir ilişki.” Arendt, totalitarizmin, ahlaki kişiliği öldürdüğümü ve bireysel farklılıkları ortadan kaldırdığını söyler²⁴². Sam, bir teröristtir ve bu tanımın Jack’in düşünce dünyasında sorgulanabilme ihtimali yoktur. Bu nedenle Sam’e uygulanacak ceza onun için meşrudur. Jack’in yasayı ve iktidarı bu şekilde içselleştirmiş olması meşruiyetin sübjektif boyutudur. Hatta işkence sandalyesinde oturan Sam için Jack, iktidarın kendisi haline gelmiştir. Aynı zamanda bunun profesyonel bir ilişki olması sebebiyle her gün yaptığı işini yine yapmak zorundadır, bunun için sorumluluk hissetmesine gerek yoktur. Yine Arendt., totaliter yönetimin özünün ve bürokrasinin doğasının, insanları bu mekanizmanın çarklarına dönüştürmek ve insanlıktan çıkarmak olduğunu söyler. Brazil’de bireyler nezdinde somutlaşan totaliter ve bürokratik yapı, bireyi hem bu sistemin bir parçası haline getirmekte hem de bütünün içinde sorumsuzlaştırmaktadır²⁴³.

Devlet, terör tehdidini sürekli diri tutarak devamlı bir güvenlik ihtiyacı yaratmakta, bu sayede kendi eylemlerini, haksız tutuklamaları ve işkenceyi meşruluk zeminine oturtmaktadır. Bu yöntemle, iktidar sürekliliği adına korkuyla itaat sağlamaktadır. Hobbes’un kuramı ile güvenlik ihtiyacının ve kalıcı barış

---

²⁴¹ Marc Neocleous, Güvenliğin Eleştirisi, (çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 52-57

²⁴² Hannah Arendt, Totalitarizmin Kaynakları, (çev: Bahadır Sina Şener), İletişim, 2014, s. 270 vd.

²⁴³ Hannah Arendt, Kötülüğün Sıradanlığı, (çev: Özge Çelik), Metis, 2018, s. 294

ortamının sağlanması adına özgürlüklerden vazgeçilerek iktidarı kabul edilen devletin kendisi, Leviathan kadar güçlü hale gelerek, terörün yaratıcısına dönüşmüştür²⁴⁴.

Sam direnmiş, işkenceye mahkûm edilmiş ve fiziksel olarak esaret altına alınmıştır. Sam'ın iktidar tarafından ele geçirilemeyen ve kendisinin müdahale edebileceği tek yer olarak zihni kalmıştır. Sam, bu fiziksel esaret ve işkencenin mevcut olduğu zaman ve mekândan zihinsel olarak koparak, rüyalar âlemine dalar. Yönetmenin seçtiği bu son ile belki de bu direniş Sam için, fiziksel özgürlüğü değil ama zihinsel özgürlüğü sağlamıştır. Bu son, tarafımızca, insanın özgürleşmesinin tek yolunun akli ve hayalleri olduğu yönünde yorumlanmıştır. Çünkü Sam, o an Brazil'de bulunan kimseden daha az özgür değildir.

Gilliam'ın Brazil ile ortaya koyduğu güvenlik odaklı kapitalizm, 21. yüzyılın özgürlük ve güvenlik üzerinden meşrulaştırılan neoliberal anlayışı ile benzerdir. 11 Eylül ile 21. yüzyılda ortaya çıkan bu terörle mücadele yaklaşımı, önleyici ve istihbarat temelli bir güvenlik öngörmüş, özellikle suç tanımına dair muğlâk düzenlemelerle hukuku, bu anlayışa hizmet eden bir araca indirgemıştır. Suçlu varsayımı herkes için geçerlidir ve güvenlik faaliyetleri de suç oluşmadan cezalandırmaya yöneliktir. Egemen, hukuk aracılığıyla zor kullanır²⁴⁵. Bu noktada terörü önleme adına işkencenin meşruluğu dahi tartışılmıştır. Terry Gilliam'ın distopyası adeta, 11 Eylül sonrası ortaya çıkan güvenlik ve istihbarata dayanan, bireyi her açıdan kuşatmayı amaçlayan devletin öngörüsü olarak düşünülebilir.

---

²⁴⁴ Mithat Sancar, Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti, Doğu Batı Dergi, 2000, Sayı 13, s. 33

²⁴⁵ Christos Boukalas, Olağanüstülük Yok: Otoriter Devletçilik. Agamben, Poulantzas ve İç Güvenlik, (çev: Anıl Aygen), Praksis Dergi, 2016, Sayı 40, s. 44-45

SONUÇ

İnsanların toplum halinde yaşıyor olması, insanlık tarihini, bir iktidar ve tahakküm ilişkisi ile birlikte düşünmeyi gerektirir. Toplumsal yapı, sosyal ve kültürel ilişkilerin yanında, karmaşık yapıdaki güç ilişkilerini de barındırır. İktidar, bu güç ilişkilerine dayanmakla birlikte, salt güç kullanarak varlığını sürdüremeyeceğinden, tek yönlü değil, çok yönlü ve çok boyutlu bir ilişki biçimini temsil eder. Bu noktada iktidar, uyguladığı gücü, tahakkümü altında olanlar nezdinde kabul ettirebildiği ölçüde devamlılığını sağlayacaktır. Bu kabul, iktidarın meşruiyeti anlamına gelir. Bu nedenle her iktidar, uyguladığı gücü, bir varlığa veya bir amaca gönderme yaparak doğrulamak ve devamlılığını sağlayabilmek adına meşruiyet inşa etmek zorundadır. Bu meşruiyetin aracı, üstün bir varlık olabileceği gibi yasa veya ideoloji de olabilir; yeter ki iktidara tabi olanlar açısından kabul edilsin.

Tarihsel süreçte, tanrısal kaynaklardan meşruiyet sağlanabildiği gibi, Aydınlanma Çağı ile birlikte insan aklını temel alan yasalar, meşruiyet kaynağı haline gelmiştir. Bu anlamda, toplumsal yapının barındırdığı karmaşık güç ilişkileri, yasa ile kontrol altına alınarak, siyasi iktidar ile düzenin kurulması adına çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Ancak insan aklından doğan yasaya rağmen iktidarların, sınırlarını genişletmek üzere yasayı aşabilme ve kendini, onu oluşturanlardan bağımsız bir varlık olarak tanımlama eğilimi devam etmiştir. Bu eğilim, kendini bağımsız kılmak adına, hukuku askıya almaya olanak tanıyan yasaları oluşturmasına ve bu yasaların ne zaman uygulanacağına karar vererek olağanüstü halin belirleyicisi konumunu elde etmesine yol açmıştır. Bu noktada iktidarın kendini koruma ve sürdürme çabasına dair her hareketi, bu sayede yasaya uygun hale getirilmiş ve meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşım, özgürlüğünden vazgeçme pahasına haklarını iktidara devrederek ona tabi olanlar nezdinde, iktidarın meşruiyetinde kırılmalara neden olmuştur. Tarihsel süreçte yaşanan bu kırılmalar günümüze de uzanmıştır.

Günümüzde neoliberal politikalarla artan eşitsizlik, gelir adaletsizliği ve ekonomik kriz gibi meşruiyet sorunları, güvenlik odaklı muhafazakâr söylemlerle örtülmektedir. Bu noktada sınırlarını aşmaya çalışan iktidarın, düzen ve güvenlik iddiası temel meşruiyet aracı olarak karşımıza çıkar. Kendi varlığını daimi bir düşman ve korku üzerinden temellendiren ve buna indirgeyen iktidar, diğer talepleri, varlık sebebi olarak kabul etmeyerek, bu talepleri odaktan uzaklaştırma ve güvenlik adına hukuku askıya alabileceği kalıcı istisna hali ile önündeki sınırları aşmaya çalışmaktadır. Hobbes'un, kaosa dair duyulan korkudan doğduğunu ileri sürdüğü iktidar, devamlılığını sağlamak adına daimi bir güvenlik ihtiyacı yaratmak amacıyla korkunun üreticisi konumuna gelerek, düzeni bir distopyaya çevirebilme potansiyelini de barındırır. Güvenlik temel bir ihtiyaç olmakla birlikte, günümüzde iktidarların tam da bu devamlılığı sağlayabilmek adına, hayata ve insana nüfuz etmesinin bir yöntemi haline gelmiştir.

Bu çalışmada, çok yönlü ve karmaşık olan, meşruiyet ve iktidar ilişkisinin ortaya konmasında bir yöntem olarak hukuk ve sinema benimsenmiştir. Sinema, en etkili ifade biçimlerinden biri olmasının yanında, farklı bir gerçeklik deneyimi sunarak, görünenin yanında görünmeyen de sorgulanmasına imkân tanımaktadır. Hukuk ve sinema çalışmalarının kapsamında, iktidarların güvenlik odaklı hukuk ve meşruiyet kurgusu, yine kurgusal bir yapı olan sinema üzerinden ele alınarak irdelenmeye ve bu sayede kurgu ile gerçeğin iç içe geçtiği noktalara dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Bu tez kapsamında incelenen, Köpekdişi bir aile, Sineklerin Tanrısı bir topluluk, Brazil ise devlet düzeyinde iktidar ilişkilerini ele almaktadır. Seçilen üç filmde de iktidarların, bir düşman/öteki söylemi, buna uygun bilgi ve gerçeklik üretimi, bu düşman üzerinden korku ve güvenlik ihtiyacı yaratımının ortak özelliği olduğu tespit edilmiştir. Tüm filmlerde güvenlik odaklı tutumun bir sonucu olarak, iktidara tabi olan veya onunla çatışma halinde olan karakterler üzerinde, zihinsel veya fiziksel bir kapatılma hali söz konusudur. Tüm bunlara bağlı olarak üç filmde, iktidarların yarattığı korku atmosferini yansıtan distopik dünyalarda geçmektedir.

Filmlerde iktidar tarafından yaratılan düşmanın ortak özelliği, muğlâk ve şekil değiştirebilen yapıda, daimi bir tehdit unsuru olmasıdır. Bunu nasıl yaptığı ve ne amaçladığı belirsizdir. Dolayısıyla bu tehdidin kaynağının rasyonel bir açıklaması bulunmamaktadır. Filmlerde tespit edilen bu durum, günümüzde de kendine tehdit olarak algıladığı her muhalif unsuru düşmanlaştırıp, güvenlik gerekçesi ile bertaraf etmeye çalışan iktidarın davranış kalıplarıyla paralellik göstermektedir.

Filmler biçimsel açıdan birbirinden farklılık göstermektedir. Köpekdişi, gerçek dünyadan referanslar içermesine rağmen, izleyicinin özdeşlik kurmasını engelleyecek şekilde yaratılan “anormal” bir dünyada geçmektedir. Sineklerin Tanrısı, tamamen gerçekçi bir yapıda işlenmiştir. Brazil ise abartılı gözükmeye ve bilimkurgu niteliği taşıyan bir dünyada geçmesine rağmen bugünden referanslar taşıyan bir düzene işaret etmektedir. Bu anlamda farklı biçimsel yapılarda ve farklı gerçeklik boyutlarında işlenmiş olmalarına karşın, bu filmler, gerçekliğin, iktidar tarafından üretilmesi söz konusu olduğunda, “normal-anormal” ayrımının geçerli olmadığını ve gerçekliğin şekil değiştirerek, “anormal” olanın “normal”leşmesine dikkat çekmektedir. Çünkü ne şekilde olursa olsun, iktidarlar, kendi çıkarlarına uygun şekilde gerçeklik üretmekte ve ortak bir düşman yaratarak, buna karşı duyulan korku üzerinden güvenlik vaadinde bulunmaktadır. Aile gibi bir mikro iktidar yapısından, devlet düzeyindeki karmaşık bir iktidara kadar, korku ve güvenlik paranoyası benzer şekilde meşruiyet aracı olarak kullanılmaktadır.

Bu sayede iktidar, daimi bir güvenlik ihtiyacı yaratarak, güvenlik vaadi üzerinden kendi varlığını devam ettirmekte, söylem ve eylemlerinin de meşruiyetini bu güvenlik vaadi üzerinden sağlamaktadır. Bu, hem sorunu üreten hem de çözümü kendi varlığı olarak sunan bir yapının oluşturduğu döngü halini almaktadır.

Bu çalışma kapsamında seçilen filmlerin, tarihsel bir dönem veya coğrafya ile sınırlandırılmamalarına rağmen benzer şekilde inşa edilen güvenlik paranoyasını ele alması, iktidarların bir meşruiyet aracı olarak başvurduğu güvenlik söyleminin de zamandan ve mekândan bağımsız oluşuna işaret etmektedir. Dolayısıyla

güvenlik ihtiyacı/tehdidi, nasıl ki Hobbes'un kuramına dayanak teşkil ettiyse, günümüzün neoliberal muhafazakâr iktidarları tarafından da meşruiyet aracı olarak kullanılabilir. Bu bağlamda güvenlik, totaliter bir düzenin meşruluk aracı olduğu gibi, insan hakları gibi kavramların yer aldığı liberal düzenin de özgürlük adı altında meşruluk aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Filmlerde tespit edilen bir başka ortak durum ise, iktidara tabi olanlar açısından düşünce ve ifade imkânının bulunmayışıdır. Köpekdişi'nde ebeveyni tarafından empoze edilen bilgiler ve çarpıtılan gerçeklikle izole bir yaşam süren çocuklar, bu durumun bir sonucu olarak düşünme ve algılama yetisinden yoksundur. Sineklerin Tanrısı'nda ise başta işleyen demokrasi, korku ve paranoyanın hâkimiyeti ile ortadan kalkmış, gücün tek belirleyici haline gelmesi sonucu düşünce ve ifade imkânsız hale gelmiştir. Brazil'de, iktidarın gözetim ve denetim faaliyeti ile hem fiziksel hem de zihinsel olarak kuşatılan bireyin, özgürlük alanı bulunmayışı, düşünme ve sorgulamayı engellemektedir.

Filmlerde, iktidar tarafından üretilen gerçeklik algısına hizmet eden bir diğer unsur, dilin kullanımının da iktidarın tahakkümünde oluşudur. Köpekdişi'nde kelimelerin anlamlarının bambaşka şekilde kullanımı, gerçeğin öğretilen/gösterilenden ibaret olduğuna dair bir metafor olarak nitelendirilebilir. Sineklerin Tanrısı'nda iktidarın değişimi ile dilin de üretilen gerçekliğe paralel olarak değiştiği görülmektedir. Düşman/canavara karşı duyulan korku, çocukların birbirlerine karşı davranışlarında gücü merkeze almalarına neden olduğu gibi, güç odaklı, aşağılayıcı bir dili kullanmalarına da yol açmıştır. Brazil'de ise işkence, bilgiye ulaşım/istihbarat yöntemi, suçsuz bir insanın terörist ilan edilip öldürülmesi ise bir terörle mücadele yöntemi olarak adlandırılır. Tüm bu koşullarda Brazil, özgür bir toplum olarak tanımlanır ve iktidara yönelik tehdit olarak görülen herkes terörist kabul edilir. Bu anlamda iktidar hem bilginin üreticisidir hem de kendi araçlarıyla bunu yayma imkânına sahiptir. Tüm gerçeklik düşmanla mücadele ve düzenin devamlılığı adına dizayn edilir.

Filmlerde iktidara tabi bireylerin, içinde buldukları/kapalı kaldıkları dünyadan başka, referans alabildikleri bir unsur bulunmadığından, kendi düşünsel sürecini gerçekleştirerek etrafındaki gerçekliği sorgulama ve kendini ifade imkânı bulunmamaktadır. Bu ortamda, iktidar tarafından üretilen gerçekliğin kabul edildiği görülmektedir. Yine iktidarın ürettiği yasa da, bu gerçekliğe göre inşa edilmektedir. Bu sayede güvenlik, yasanın da temeli halini almaktadır. Daimi bir güvenlik tehdidi altında yaşam sürmek, siyaseti ve hukuku da buna göre dizayn etmek, daimi bir istisna halinin de göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu, iktidarın devamlılığının ve hareket alanının genişlemesi ile hesap verebilirliğinin engellenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda güvenlik söyleminin, bir kaos/düşman/öteki korkusu ile bağlantılı olarak var olduğu görülmektedir. Bu söylem yasayı şekillendirdiği gibi bireylerin birbirleri arasındaki ilişkiyi de şekillendirmekte, toplumsal hayatın önceliğini güvenlik olarak belirlemektedir.

Hobbes, Leviathan'ı yazma amacının himaye ve itaat arasındaki ilişkiyi göstermek olduğunu söyler ve “İnsan doğasının durumu ve hem doğal hem de pozitif ilahi yasalar, himaye ve itaat arasındaki karşılıklı ilişkinin bozulmadan devam ettirilmesini emreder” der²⁴⁶. Bu ilişkinin devamlılığı, iktidarın kendini daimi bir düşman karşısında kurtuluş olarak konumlandırmasına ve bu düşman ile hem şimdiyi ve hem geleceği kapsayacak şekilde mücadeleyi bir gereklilik olarak sunmasına bağlıdır.

Filmlerde iktidar, güvenlik söylemini bir noktada özgürlük vaadi ile ilişkilendirmektedir. Bu Neocleous'un işaret ettiği üzere güvenliğin özgürlüğün bir koşulu olarak sunan liberalizmin, otoriterleşme sonucunu doğuracağını ileri sürer. Bu noktada güvenliğe eleştirel yaklaşım, daimi korku ortamı ve olağanüstü halin kapitalist devletin bir sonucu olduğunu göstermeyi amaçlar²⁴⁷. Bu anlamda,

---

²⁴⁶ Thomas Hobbes, Leviathan , (çev: Semih Lim), YKY, 2001, s. 494

²⁴⁷ Mark Neocleous, Güvenliğin Eleştirisi, (çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014, s. 105

Neocleous, sınırsız bir meşruiyetin kapılarını açan güvenlik kavramını genişletmek yerine güvenliğin eleştirisine ihtiyacın önemini vurgular²⁴⁸.

Özgürlük, bireyin kısıtlamalardan uzak bir şekilde kendini gerçekleştirme²⁴⁹ anlamına geldiğinden, bireyin özgürce düşünebildiği ve böylece dayatılan gerçekliğin ötesine geçebildiği bir ortamda, korku ile itaat yerine, müzakere ve umuttan bahsedilebilecektir. Belirsiz bir düşman üzerinden koruma ve itaat ilişkisinin devamlılığı adına, devamlı maruz kalınan korku ve paranoya hali, uğruna özgürlüklerden vazgeçilen “düzen”in kimi kimden koruduğu sorusunu sormayı ve güvenlik için vazgeçilenin karşılığında elde edileni düşünmeyi gerektirir.

---

²⁴⁸ A.g.e., s. 14

²⁴⁹ Nilgün Toker Kılınç, Politika ve Sorumluluk, Birikim, 2012, s. 15

KAYNAKÇA

Agamben, Giorgio. “Olağanüstü Hal”, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, (der: Aykut Çelebi), (çev: Ece G. Çelebi), Metis, 2010

Akal, Cemal Bâli. “Kurgu ve Hukuk”, *Edebiyat, Hukuk ve Sair Tuhaflıklar*, (der: Cemal Bâli Akal, Yalçın Tosun), 2016

Akal, Cemal Bâli. Beyaz Perdede Kirli Yargılama, Zoe, 2019

Akal, Cemal Bâli. İktidarın Üç Yüzü, Dost, 2014

Arendt, Hannah. Kötülüğün Sıradanlığı, (çev: Özge Çelik), Metis, 2018

Arendt, Hannah. Totalitarizmin Kaynakları, (çev: Bahadır Sina Şener), İletişim, 2014

Arendt, Hannah. Zihnin Yaşamı, (çev: İsmail Ilgar), İletişim, 2018

Atasoy, Emrah. Ütopyacılık, Ütopya ve Distopya Üzerine Genel ve Eleştirel Bir Bakış, Doğu Batı Dergi, Sayı 80, 2017

Balta Paker, Evren. Güvenlik Endüstrisi ve Güven(Siz)liğin İnşası, Toplum ve Bilim Dergisi, 2009, Sayı 115

Barotsi, Rosa. Whose Crisis? Dogtooth and The Invisible Middle Class, Journal Of Greek Media & Culture, Cilt 2, Sayı 2

Bauman, Zygmunt. Bireyselleşmiş Toplum, (çev:Yavuz Alogan),Ayrıntı, 2005

Beck, Ulrich. “The Silence of Words and Political Dynamics in the World Risk Society”, *The Logos Reader*, University Press of Kentucky, 2006

Bedirhanoğlu, Pınar- Dölek, Çağlar - Hülagü, Funda. (2016) Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının Marksist Eleştirisine Katkı: Devlet, Zor ve Sınıf Mücadelesi Bağlamında “Güvenliği” Yeniden Düşünmek”, *Praksis Dergi*, Sayı 40, 2016

Berga, Anna – Sellés, Magdalena.“Cinema and the Humanities : an Opportunity for Renewal”, *The Role Of The Humanities In Times Of Crisis* , Dykinson, 2016

Berktaş, Esin. Avranas'ın Şiddet Güzeli Filminde Aile İçi Cinsel İstismarın Temsili, Doğu-Batı Dergi, Sayı, 2015, Sayı 74

Bodin, Jean. Six Books of Commonwealth, Oxford Press

- Boukalas, Christos. *Class War-on-Terror: Counterterrorism, Accumulation, Crisis*, Critical Studies on Terrorism, Routledge, 2015
- Boukalas, Christos. *Olağanüstülük Yok: Otoriter Devletçilik, Agamben, Poulantzas ve İç Güvenlik*, (çev: Anıl Aygen), Praksis Dergi, 2016, Sayı 40
- Bourdieu, Pierre. *Devlet Üzerine*, (çev: Aslı Sümer), İletişim, 2015
- Canetti, Elias. *Kitle ve İktidar*, (çev:Gülşat Aygen), Ayrıntı, 2010
- Civelekoğlu, Funda. *Korkunçlaşan Dünyanın Teselli Noktası Olarak Distopya*, Doğu Batı Dergi, Sayı 80, 2017
- Çalkıvık, Aslı. *Distopya: Egemenin Ütopyası*, Cogito Dergi, 2018, Sayı 90
- Çetin, Halis. *Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti Meşruiyetin İktidarı*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 58, Sayı 3, 2003
- Diken, Bülent - Laustsen, Carsten B. *Filmlerle Sosyoloji*, (çev: Sona Ertekin), Metis, 2007
- Douzinas, Costas. *Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları*, (çev. Kasım Akbaş-Rabia Sağlam), Notabene, 2016
- Duverger, Maurice. *Siyaset Sosyolojisi*, (çev: Şirin Tekeli), Varlık, 1982
- Eagleton, Terry. *İyimser Olmayan Umut*, (çev:Emine Ayhan), Ayrıntı, 2017
- Ekiz, Cengiz. *Distopik Devletin Biyopolitikası*, BEÜ SBE Dergi, Cilt 7, Sayı 1, 2018
- Ergün, Reyda- Akal, Cemal Bâli. *Kimlik Bedenin Hapishanesidir Spinoza Üzerine Yazılar ve Söyleşiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014
- Fisher, Mark. *Dogtooth: The Family Syndrome*, Film Quarterly, University of California Press, 2011, Sayı 64, Cilt 4
- Georgakas, Dan. *Dogtooth Review*, Cinéaste, 2010, Cilt. 35, Sayı. 3
- Golding, William. *Sineklerin Tanrısı*, (çev: Mina Urgan), İş Bankası Yayınları, 2008
- Göze, Ayferi. *Liberal Marxiste Faşist Nasyonal Sosyalist Ve Sosyal Devlet*, Beta, 2005
- Göze, Ayferi. *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta, 2017

- Gray, John. Post Liberalizm, (çev: Müfit Günay), Dost, 2004
- Habermas, Jürgen. Communication and the Evolution of Society, Beacon Press, 1979
- Habermas, Jürgen. Legitimation Crisis, Heinemann, 1980
- Hague, Rod – Harrop, Martin. Siyaset Bilimi Karşılaştırmalı Bir Giriş, (çev: İbrahim Yıldız, Soner Torlak, İdil Çetin), Dipnot, 2016
- Hobbes, Thomas. Leviathan, (çev: Semih Lim), YKY, 2001
- Jakobs, Günther, “Yurttaş Ceza Hukuku Ve Düşman Ceza Hukuku”, *Terör ve Düşman Ceza Hukuku*, (çev: Cemil Ozansü), 2008
- Kapani, Münci. Siyaset Bilimine Giriş, BB101, 2015
- Karaman, Buket. Bir Frankenstein Olarak Hukuk ve Hukuk Metodolojisinin İki Yüzü, Hukuk Kuramı, Cilt 6, Sayı 1, 2019
- Kartal, Onur. Biyopolitik Distopya: Yorgos Lanthimos Sinemasından "İnsan" Manzaraları, Cogito Dergi, Sayı 90, 2018
- Köker, Levent -Ağaoğulları, Mehmet Ali . Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge, 2017
- Kumar, Krishan. Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya, (çev: Ali Galip), Kalkedon, 2006
- Locke, John. Two Treatises of Government, McMaster University Archive of the History of Economic Thought. 1689
- Machiavelli, Niccolo. Prens, (çev: Kemal Atakay), Can, 2017
- Martin, James. “Politik Kriz ve Devletin Krizi”, *Poulantzas Kitabı*, (çev: Akın Sarı-Selime Güzelsarı), Dipnot, 2010
- Melton, Jeffrey – Sterling, Eric “The Subversion of Happy Endings in Terry Gilliam’s Brazil”, *The Cinema of Terry Gilliam*, Columbia University Press, 2013
- Metin, Sevtap. Hukuku Sinemada Görmek (der.), Tekin, 2017
- Morin, Edgar. The Cinema, Or The Imaginary Man, University Of Minnesota Press, 2005
- Neocleous, Marc. Güvenliğin Eleştirisi, (çev: Tonguç Ok), Notabene, 2014

- Neocleous, Mark. Devleti Tahayyül Etmek, (çev: Akın Sarı), Notebene, 2015
- Özdoyran, Güven Köpek Dişi Ya Da “Mülklerin En Tehlikelisi” Olarak Dil, Sinefilozofî Dergisi, Özel Sayı, 2019
- Paye, Jean-Claude. Egemenlik ve Olağanüstü Hal: Fransa ve Birleşik Devletler, Monthly Review, Sayı 2, 2017
- Poulantzas, Nicos. Devlet, İktidar, Sosyalizm, (çev:Turhan Ilgaz), Epos
- Poulantzas, Nicos. Siyasal İktidar Ve Toplumsal Sınıflar, (çev: Şule Ünsaldı), Epos, 2014
- Rivaya, Benjamin. Law and Cinema, Rechtstheorie 40, Sayı 1, 2009
- Robinson, William I. Küresel Kapitalist Kriz ve 21. Yüzyıl Faşizmi: Trump’ın Ötesinde, (çev: Gökhan Demir), Praksis Dergi, Sayı 50, 2019
- Rousseau, Jean Jacques. Toplum Sözleşmesi, (çev: Vedat Günyol) Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012
- Ruby, Christian. Siyaset Felsefesine Giriş, (çev: Aziz Ufuk Kılıç), İletişim, 2012
- Russell, Bertrand, İktidar, (çev: Mete Ergin) Cem, 1990
- Ryan, Michael – Kellner, Douglas. Politik Kamera, (çev: Elif Özsayar), Ayrıntı, 2010
- Sancar, Mithat. Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti, Doğu Batı Dergi, 2000, Sayı 13
- Schmitt, Carl. Siyasal Kavramı, (çev: Ece Göztepe), Metis, 2012
- Stone Peters, Julie. Law, Literature, And The Vanishing Real: On The Future Of An Interdisciplinary Illusion, PMLA, Vol. 120, No. 2 , 2005
- Şengül, H.Tarık. “İktidar” , *Siyaset Bilimi* (der.), Yordam, 2012
- Tarkovski, Andrey. Mühürlenmiş Zaman, (çev: Füsün Ant), Afa,1986
- Toker Kılınç, Nilgün. Politika ve Sorumluluk, Birikim Yayınları, 2012
- Tombuş, Ertuğ. Demokratik Meşruiyet İlkesi Olarak Hukuk Devleti, Doğu Batı Dergi, Sayı 21, 2002
- Uygun, Oktay. Devlet Teorisi, On İki Levha, 2019

Üretmen, Pınar K. Distopyalar: Foucault'nun İktidar Kavramının ve Agamben'in Olağanüstü Hal Açılımının Distopik Anlatılardaki İzdüşümleri, Doğu Batı Dergi, 2017

Vincenti, Giorgio. Sinemanın Yüzyılı, (çev: Engin Ayça), 2008

Weber, Max . Bürokrasi ve Otorite, (çev: H. Bahadır Akın), Adres, 2005

Weber, Max. Ekonomi ve Toplum, Cilt-1, (çev: Guenther Roth), Yarım, 2012

Weber, Max. Sosyoloji Yazıları, (çev: Taha Parla), Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986

Wilson, Eric, Warring Sovereigns and Mimetic Rivals: On Scapegoats and Political Crisis in William Golding's Lord of the Flies, Law and Humanities, 2014

Yamak, Sanem - Çalışkan, Köksal. Demokrasinin Krizi Mi Yoksa Kapitalizmin Krizi Mi? Streeck-Habermas Tartışması, Praksis Dergi, Sayı 50, 2019-2

Yılmaz, Ertan. 68 ve Sinema, Hayalet Kitaplığı, 2009

Yılmaz, Zafer. "Bir Sürekli Savaş Hali ve Anti-Siyaset Pratiği Olarak Güvenlik Politikalarının Eleştirisi", *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, Dipnot, 2011,

Elektronik Kaynaklar

Agamben, Giorgio. Eksilteli Bir İktidar Teorisi İçin, (çev: Abdurrahman Aydın),
Ayrıntı Dergi, 2014, Sayı: 3
<http://ayrintidergi.com.tr/eksilteli-bir-iktidar-teorisi-icin/>
(Erişim Tarihi:16 Eylül 2019)

Costas Douzinas, Notes Towards an Analytics of Resistance,,
https://www.lwbooks.co.uk/sites/default/files/nf83_06douzinas.pdf
(Erişim Tarihi:23Ağustos 2019)

Haktan Kalır, Kynodontas (2009): Ülkenin İnşası, Cineritüel,
<http://www.cinerituel.com/2018/08/dogtooth-2009-film-elestirisi.html>
(Erişim Tarihi:01 Eylül 2019)

Mithat Sancar, Yasallık ile Meşrûluk Geriliminde Hukuk Devleti, Birikim
Dergisi, 1998, Sayı 116,
<http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/4717/yasallik-ile-mesr%C3%BBluk-geriliminde-hukuk-devleti#.XWam5OgzbiU>
(Erişim Tarihi:16 Eylül 2019)

Nüket Örnek Büken, Köpekdişi Filminin Düşündürdükleri, Bilim ve Gelecek
Dergi, 2016, Sayı 149
<https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2016/07/01/kopekdisi-filminin-dusundurdukleri/>
(Erişim Tarihi:20 Ekim2019)

Film Listesi

1. Köpekdişi-Yorgos Lanthimos-2009
2. Sineklerin Tanrısı-Harry Hook-1990
3. Brazil-Terry Gilliam-1985